

Демографске промене и економски раст у Србији

Попис становништва, домаћинстава
и станова 2022. године

Србија
ПОПИС 2022

Београд, 2025.

Демографске промене и економски раст у Србији

Београд, 2025.

Попис становништва, домаћинстава и станова 2022. године

Демографске промене и економски раст у Србији

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: Бранко Јосиповић, в. д. директора

Приредио Институт економских наука

Сарадници: проф. др Едвард Јакопин и Наташа Чокорило

Рецензенти: проф. др Јуриј Бајец, проф. др Благоје Пауновић, проф. др Велимир Шећеров

Лектура: Богдана Милошевић

Израда карата: Милутин Раденковић

Припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговоран Републички завод за статистику и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навођење извора.

ПРЕДГОВОР

Републички завод за статистику објављује посебну тематску студију под називом „Демографске промене и економски раст у Србији“, коју је приредио Институт економских наука у Београду.

За потребе израде ове аналитичке студије, која је, пре свега, базирана на резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова 2022. године, Републички завод за статистику извршио је додатну обраду пописне грађе.

Резултати Пописа 2022. и претходних пописа доступни су у електронској форми, на интернет страницама: stat.gov.rs и popis2022.stat.gov.rs. Пописи 2002, 2011. и 2022. нису спроведени на територији АП Косово и Метохија.

У Београду, 2025.

В. д. директора
Бранко Јосиповић

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	3
УВОД	7
МЕТОДОЛОШКЕ НАПОМЕНЕ	8
СКРАЋЕНИЦЕ	10
1. Демографска транзиција и економски раст	11
1.1. Теоријски контекст демографске транзиције и економског раста	11
1.2. Модел и фазе демографске транзиције	14
1.3. Практичне импликације демографске транзиције и економског раста – емпиријски налази	15
1.4. Демографска транзиција и неједнакост	19
1.4.1. Глобални и европски трендови	19
1.4.2. Завршетак демографске транзиције	23
1.5. Продуктивност, миграције и економски раст	26
1.6. Утицај демографских промена на људски капитал	29
1.6.1. Раст очекиваног трајања живота	29
1.6.2. Образовање и људски капитал	30
1.7. Демографска дивиденда као фактор економског раста	33
2. Демографска транзиција у Републици Србији 2001–2023.	34
2.1. Демографски трендови у транзиционим државама Европе	34
2.2. Демографски трендови у Србији (без АП КиМ), 1948–2022. и пројекција до 2052.	36
2.2.1. Интензитет демографског пражњења у периоду економске транзиције	36
2.2.2. Тренд пада природног прираштаја	37
2.2.3. Тренд ниских стопа фертилитета	40
2.3. Промене у старосној структури становништва	43
2.4. Транзиција образовне структуре становништва	46
2.4.1. Промене у образовној структури	46
2.4.2. Обухваћеност предшколским образовањем	48
2.4.3. Рацио ученика и наставника у примарном образовању	49
2.4.4. Учешће популације старости 25 и више год. са најмање секундарним образовањем	49
2.4.5. Терцијарно образовање – укупно и по полу	50
2.4.6. Терцијарно образовање – број дипломаца техничких наука (25–29 година)	52
2.5. Регионална демографска транзиција	53
2.5.1. Регионални демографски трендови	53
2.5.2. Интензитет демографског пражњења неразвијеног подручја	56
2.5.3. Регионалне диспропорције радно-способног становништва	57

2.5.4. Промене у старосној структури градова	58
2.5.5. Промене у старосној структури општина	59
2.5.6. Миграциони салдо унутрашњих миграција	63
2.5.7. Регионалне варијације очекиваног трајања живота	65
3. Перформансе економског раста 2001–2023.	67
3.1. Транзициони биланс економског раста	67
3.2. Динамика конвергенције животног стандарда	70
3.3. Макроекономске перформансе раста и индикатори рањивости	71
3.4. Допринос расту БДП-а	73
3.4.1. Транзиционе промене у производној структури БДП-а	73
3.4.2. Промене у расходној структури БДП-а	75
3.4.3. Регионална структура БДВ-а	77
3.5. Структурне промене – тренд пада учешћа БДВ-а прерађивачке индустрије	79
3.6. Запосленост и незапосленост – трендови, стопе и компаративна анализа	80
3.7. Инвестиције и БДП	82
3.8. Тренд раста нето зарада – компаративна анализа	84
3.9. Транзициони дефицит текућег рачуна платног биланса	85
3.9.1. Транзициона крива дефицита текућег рачуна	85
3.9.2. СДИ – биланс и структура	86
3.10. Консолидовани биланс државе, спољни и јавни дуг и инфлација	88
4. Утицај демографских промена на економски раст	90
4.1. Демографски пад и економски раст	90
4.2. Предикција структуре радно-способног становништва до 2052.	91
4.3. Продуктивност – кључни фактор економског раста	93
4.3.1. Динамика транзиционог раста продуктивности	93
4.3.2. Продуктивност и јединични трошкови рада	95
4.3.3. Конвергенција продуктивности	96
4.3.4. Утицај продуктивности на животни стандард	97
4.3.5. Симулација раста БДП-а до 2052. у зависности од раста продуктивности и раста/пада активно запосленог радно-способног становништва	98
4.4. Модел раста базиран на ефикасности инвестиција	99
4.5. Утицај демографског старења на буџет	102
4.5.1. Раст коефицијента зависности старијег становништва	102
4.5.2. Издаци за пензије	103
4.5.3. Резултати моделске пројекције издатака за пензије	104
4.6. Међузависност степена развијености и образовне структуре	106
РЕЗИМЕ	108
SUMMARY	109
ЛИТЕРАТУРА	110

УВОД

Људски капитал представља једину инвестицију која има потенцијал да доноси бесконачни приход и експоненцијални раст (Gary Becker, 1962, нобеловац)

Истраживање „Демографске промене и економски раст у Србији“ урађено је ради сагледавања резултата Пописа становништва, домаћинства и станова у 2022. и њихових ефеката на перформансе економског раста у Републици Србији, односно разумевања међузависности демографских промена и привредног раста, како у протеклом транзиционом периоду 2001–2023. тако и у наредном периоду кроз предикцију кључних варијабли економског раста у контексту демографских пројекција за Републику Србију до 2052. Додатни разлог за спровођење овог свеобухватног истраживања јесте стварање релевантних темеља за даља истраживања и креирање јавних политика у бројним областима, праћење имплементације до сада усвојених стратегија и развој будућих стратегија везаних за корелацију демографских трендова и економског раста.

Истраживачки фокус је усмерен на следеће:

1. детаљну анализу демографских кретања у транзиционом периоду 2001–2023, са акцентом на узроке демографске регресије, пре свега депопулације и проблем старења, на централном и регионалним нивоу;
2. макроекономску анализу кључних перформанси раста у транзиционом периоду, са акцентом на структурним перформансама раста и њиховом поређењу са транзиционим европским земљама;
3. сагледавање кључних ефеката демографских трендова на економски раст.

Истраживање се састоји из четири међусобно повезане целине. *Прва* је фокусирана на теоријски контекст и основне емпиријске налазе демографске транзиције и економског раста, практичне импликације, глобалне и европске трендове, са нагласком на утицај продуктивности, миграција, образовања и људског капитала на економски раст. У *другој* су анализиране кључне демографске варијабле које имају највећи утицај на економски раст, кроз њихове динамичке, структурне и компаративне трендове на централном и регионалном нивоу. *Трећа целина* је усмерена на анализу перформанси економског раста у Републици Србији у транзиционом периоду, са акцентом на изворе раста и структурне промене кроз динамичан и компаративан пресек кључних макроекономских показатеља. *Четврта целина* истражује постојеће и потенцијалне ефекте демографске транзиције на раст.

У истраживању су коришћене базе података Републичког завода за статистику, као и релевантне међународне базе података (*Eurostat, UN Statistics, The Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*, и др.), компаративна истраживања, студије и анализе.

МЕТОДОЛОШКЕ НАПОМЕНЕ

Бруто домаћи производ - БДП	Укупна вредност произведених крајњих (финалних) добара и пружених услуга (производних и непроизводних) у једној земљи у одређеном раздобљу (најчешће годину дана).
Бруто додата вредност (БДВ)	Разлика између аутпута (производње) и међуфазне потрошње.
PPS (<i>Purchasing Power Standard</i>)- стандарди куповне моћи	Фиктивне „валуте“ - јединице које уклањају разлике у куповној моћи, односно различите нивое цена између земаља.
Продуктивност	Однос БДП-а и броја запослених.
Укупна факторска продуктивност (TFP - <i>Total Factor Productivity</i>)	Кључна мера ефикасности, способности привреде да генерише приход од инпута – да уради више са мање. Инпути су фактори производње: радна снага и њено земљиште, машине и инфраструктура („капитал“).
Јединични трошкови рада	Однос зарада запослених и продуктивности.
Стопа запослености 15 + (APC)	Однос броја запослених и укупног броја из тог контингента.
Стопа незапослености 15 + (APC)	Однос броја незапослених и броја активног становништва из тог контингента.
Маргинални капитални коефицијент (МКК)	Представља однос стопе инвестирања (просечно учешће укупних инвестиција у БДП-у) и просечне стопе привредног раста.
Коефицијент ефикасности инвестиција (КЕИ)	Представља реципрочну вредност маргиналног капиталног коефицијента.
Терцијарно образовање (ISCED 2011 ниво образовања)	Обухвата ISCED нивое 5, 6, 7 и 8, који су означени као терцијарно образовање кратког циклуса, дипломирани или еквивалентни ниво, мастер или еквивалентни ниво и докторски или еквивалентни ниво.
Стопа поврата улагања у образовање	Биланс трошкова и користи улагања у образовање насталих у различитим периодима, тј. дисконтирана вредност будућих зарада и садашњих трошкова образовања; изражава се у годишњем процентуалном приносу.
Радно способно становништво	Становништво старо 15-64 године.
Економски активна лица (радна снага)	Обухват: запослена лица, незапослена лица и лица која траже прво запослење.
Економски неактивна лица	Лица која не раде, а и не траже посао (деца млађа од 15 година, студенти, пензионери, домаћице, лица с приходима од имовине).
Фертилни контингент	Удео жена старих 15–49 година у укупном становништву.
Миграциони салдо	Разлика броја досељеног и одсељеног становништва на конкретном подручју у одређеном периоду.
Коефицијент укупне зависности	Представља однос броја становника старих 0–14 и 65 и више година према одговарајућем броју становника старих 15–64 године.
Коефицијент зависности старијег становништва	Представља однос броја становника старих 65 и више година према одговарајућем броју становника старих 15–64 године.
Коефицијент зависности млађег становништва	Представља однос броја становника старих 0–14 година према одговарајућем броју становника старих 15–64 године.
Индекс старења	Однос старог (60 и више година) и младог (0–19) становништва.

Очекивано трајање живота	Број година које би новорођено дете могло да очекује да ће живети ако преовлађујући обрасци стопе смртности специфичних за узраст у тренутку рођења остану исти током целог живота детета.
Стопа природног прираштаја	Представља разлику између стопе наталитета и стопе морталитета.
Стопа наталитета (рађања)	Представља однос броја живорођених на 1.000 становника (процењеног броја становника у години посматрања).
Стопа морталитета (смртности)	Представља однос броја умрлих на 1.000 становника (процењеног броја становника у години посматрања).
Општа стопа фертилитета	Представља однос броја живорођених у току једне године на 1000 жена процењених средином године посматрања старих 15–49.
Стопа нето миграната	Број нето миграната на 1.000 становника.
Степен образовања (25-34)	Однос броја становника са завршеном вишом и високом школом у односу на укупан број становника (из контингента 25–34).
Кохорта	Група, скуп међусобно повезаних људи (нпр. истог занимања).
Варијанса	Мера варијабилитета, показују одступање вредности варијабле од аритметичке средине.
Стандардна девијација	Мера варијабилитета, квадратни корен од варијансе.
Коефицијент варијације	Мера варијабилитета, количник стандардне девијације и аритметичке средине.
Дисперзија регионалног БДВ-а/ст.	Обрачунава се као сума апсолутних разлика између БДВ-а/ст. рег. области и укупног БДВ-а/ст., пондерисаних учешћем броја становника рег. области у укупној популацији. Изражена је као проценат националног БДВ-а/ст.
Gini коефицијент	Мера неједнакости у расподели дохотка/потрошње становништва. Вредност се креће у распону 0–1 (0–100%), вредност 0 је потпуна једнакост дохотка (прихода), вредност 1 је потпуна неједнакост.
NUTS (НСТЈ) <i>/Nomenclature of Territorial Units for Statistics/</i>	NUTS 1 (НСТЈ-1): 3.000.000-7.000.000 становника; NUTS 2 (НСТЈ-2): 800.000-3.000.000 становника; NUTS 3 (НСТЈ-3): 150.000-800.000 становника; NUTS 4 (НСТЈ-4): ЈЛС

СКРАЋЕНИЦЕ

APC	Анкета о радној снази
БДП	Бруто домаћи производ
БДВ	Бруто додата вредност
EBRD	<i>European Bank for Reconstruction and Development</i> (Европска банка за обнову и развој)
Eurostat	<i>European Statistics (Statistical Office of the European Union)</i>
GNI/pc	<i>Gross National Income per capita</i> (Бруто национални доходак по становнику)
HCI	Индекс људског капитала
И&Р	Истраживање и развој
ИКТ	Информационо-комуникационе технологије
IMF	<i>International Monetary Fund</i>
ISCED	<i>International Standard Classification of Education</i> (Међународна стандардна класификација образовања) UNESCO
ЈТР	Јединични трошкови рада
КЕИ	Коефицијент ефикасности инвестиција
МКК	Маргинални капитални коефицијент
МФР	Вишефакторска продуктивност
НБС	Народна банка Србије
НСЗ	Национална служба за запошљавање
НСТЈ	Номенклатура статистичких територијалних јединица (<i>Nomenclature of Territorial Units for Statistics</i>)
OECD	<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i> (Организација за економску сарадњу и развој)
PPS	<i>Purchasing Power Standard</i> (стандард куповне моћи)
РЗС	Републички завод за статистику
СДИ	Стране директне инвестиције
TFP	<i>Total factor productivity</i> (Укупна факторска продуктивност)
UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> (Конференција Уједињених нација о трговини и развоју)
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу)
WB	<i>World Bank</i> (Светска банка)
WEF	<i>World Economic Forum</i> (Светски економски форум)
WTO	<i>World Trade Organization</i> (Светска трговинска организација)
ЗУР	Земље у развоју

1

Демографска транзиција и економски раст

1.1. ТЕОРИЈСКИ КОНТЕКСТ ДЕМОГРАФСKE ТРАНЗИЦИЈЕ И ЕКОНОМСКОГ РАСТА

Теоретичари економског раста се слажу да су примарни фактори економског раста људски ресурси, технолошки напредак и предузетништво. Нове теорије раста тежиште дају повећању профита кроз развој нових метода производње, нових производа и увођењу иновација. Утицај демографских промена на економски раст се може анализирати из више углова – директан утицај на кључне макроекономске показатеље (БДП, инвестиције, штедњу, јавни дуг, инфлацију и др.), запосленост, продуктивност, буџет, регионалне неравнотежности, као и индиректно на бројне сегменте друштвеног развоја неке земље. **Демографски пад, негативни миграциони процеси радно-способног становништва и старење становништва у директној су корелацији са смањењем буџетских прихода, оптерећењем пензионих фондова и нижим економским растом.** С друге стране, све је већи утицај концепта *сребрне економије* у европским државама на укупан раст и запосленост и све сегменте привреде, односно утицај раста јавне и приватне потрошње све већег учешћа старијег становништва у укупној популацији (тржиште сребрне економије у ЕУ се процењује на више од 100 млрд. ЕУР).

Процес демографског старења у развијеним државама је убрзан, очекивано трајање живота је у порасту. Током последњих 50 година, очекивани животни век у развијеним економијама се повећао за скоро десет година, са трендом даљег раста¹. Глобални раст дуговечности у комбинацији са смањењем фертилитета узроковали су померања у расподели кохорти (највише у кохорти старијег становништва) и повећања просечне старости становништва. **Ако посматрамо изоловано раст дуговечности, он је недвосмислено добар за раст и благостање, међутим, промене дистрибуције кохорте, које значе смањење учешћа младог и раст учешћа кохорте старијег становништва, повезане су са нижим растом и негативним импликацијама на јавне финансије².**

¹ United Nations. (2024).

² Baldwin & Teulings, 2014; Bloom, 2019, Kuhn & Prettnner, 2023.

Фокус политике је усмерен на модалитете понуда радне снаге у касним годинама, пре свега, оних политика које стимулишу акумулацију људског капитала и образовање³, као и мере за повећање укупне факторске продуктивности (TFP), као што је акумулација вештина кроз стицање факултета⁴. У дефинисању политика највећи изазов је како се те додатне године троше⁵. У многим земљама предлажу се реформе тржишта рада, као одговор на дужи животни век и повећање просечне старости (нпр. смањење бенефиција за 10% и петогодишње повећање старосне границе за одлазак у пензију).

Општи закључак је да ће демографске промене изазвати велике препреке за економски раст и додатно притискати владине буџете. Док су демографске промене раније позитивно допринеле економском расту, у наредним деценијама се процењује да ће оне смањити стопу раста најразвијенијих европских економија Немачке, Француске, Италије и Велике Британије за 0,35 п. п. до 1 п. п. годишње⁶. Очекује се да ће се тренд негативног доприноса демографског пада економском расту највише одразити у периоду 2020–2040.

Табела 1. Демографски допринос економском расту у најразвијенијим државама Европе

			Промена	% успоравања	Пројекција	Пројекција промене
	1975–1995	1995–2015	1975–2015	1975–2015	2020–2040	1975–2040
Немачка	0,56%	-0,22%	-0,78 п. п.	74%	-0,76%	-1,54 п. п.
Француска	0,47%	-0,26%	-0,73 п. п.	86%	-0,37%	-1,10 п. п.
Италија	0,50%	-0,18%	-0,68 п. п.	31%	-1,07%	-1,75 п. п.
В. Британија	0,38%	0,03%	-0,35 п. п.	49%	-0,35%	-0,70 п. п.

Извор: Cooley, et al, 2024.

С друге стране, добици за комуналне услуге од дужег животног века надмашују негативне ефекте на раст БДП-а/ст. и фискалне буџете. Приликом процене потенцијалних реформи за повећање раста и побољшање фискалне ситуације владе, добитке благостања од већег раста треба одмерити у односу на бескорисност дужег радног века.

Међузависност демографских промена и економског раста није једнозначна. Низак демографски раст у земљама са високим доходом ће генерисати друштвене и економске проблеме, док висок демографски раст у земљама са ниским доходом може успорити њихов развој. Ове неравнотеже могу једино исправити међународне миграције⁷.

Економски раст укључује и демографску и економску компоненту, али само економска компонента омогућава раст животног стандарда. Просечан годишњи светски економски раст у периоду већим од три века (1700–2012) био је 1,6%, подједнако структуриран од раста становништва од 0,8% и раста БДП-а/ст. исто од 0,8%⁸. У протеклом миленијуму светска популација је порасла за 22 пута, БДП/ст. за 13 пута, светски БДП за 300 пута.⁹

³ Bloom, 2024.

⁴ Conesa, Nygaard & Raveendranathan, 2020.

⁵ Neumark, Burn & Button 2019; Acemoglu, Mühlbach & Scott, 2022.

⁶ Cooley, Henriksen & Nusbaum, 2024.

⁷ Wesley & Peterson, 2017.

⁸ Piketty, 2014.

⁹ Maddison, 2001.

Истраживања потенцијалних ефеката раста становништва усмерена су примарно на економски раст, животни стандард и политике¹⁰, затим на проблематику међународних миграција и глобалног коришћења ресурса. Док једни аутори емпиријски аргументују да снажан демографски раст повећава економски раст, други доказују супротно, односно закључују да ефекти варирају у зависности од степена развоја конкретне економије.

Демографска транзиција се састоји од почетне фазе током које су и стопе рађања и морталитета високе, а раст становништва спор. Како се друштва модернизују, стопе морталитета опадају, док наталитет остаје висок, што доводи до високих стопа раста становништва. На крају, стопа наталитета почиње да опада, што доводи до повратка на нижи раст становништва. Овај процес је кренуо у Европи почетком 20. века, док је у многим земљама Африке, Азије и Латинске Америке тек започет.

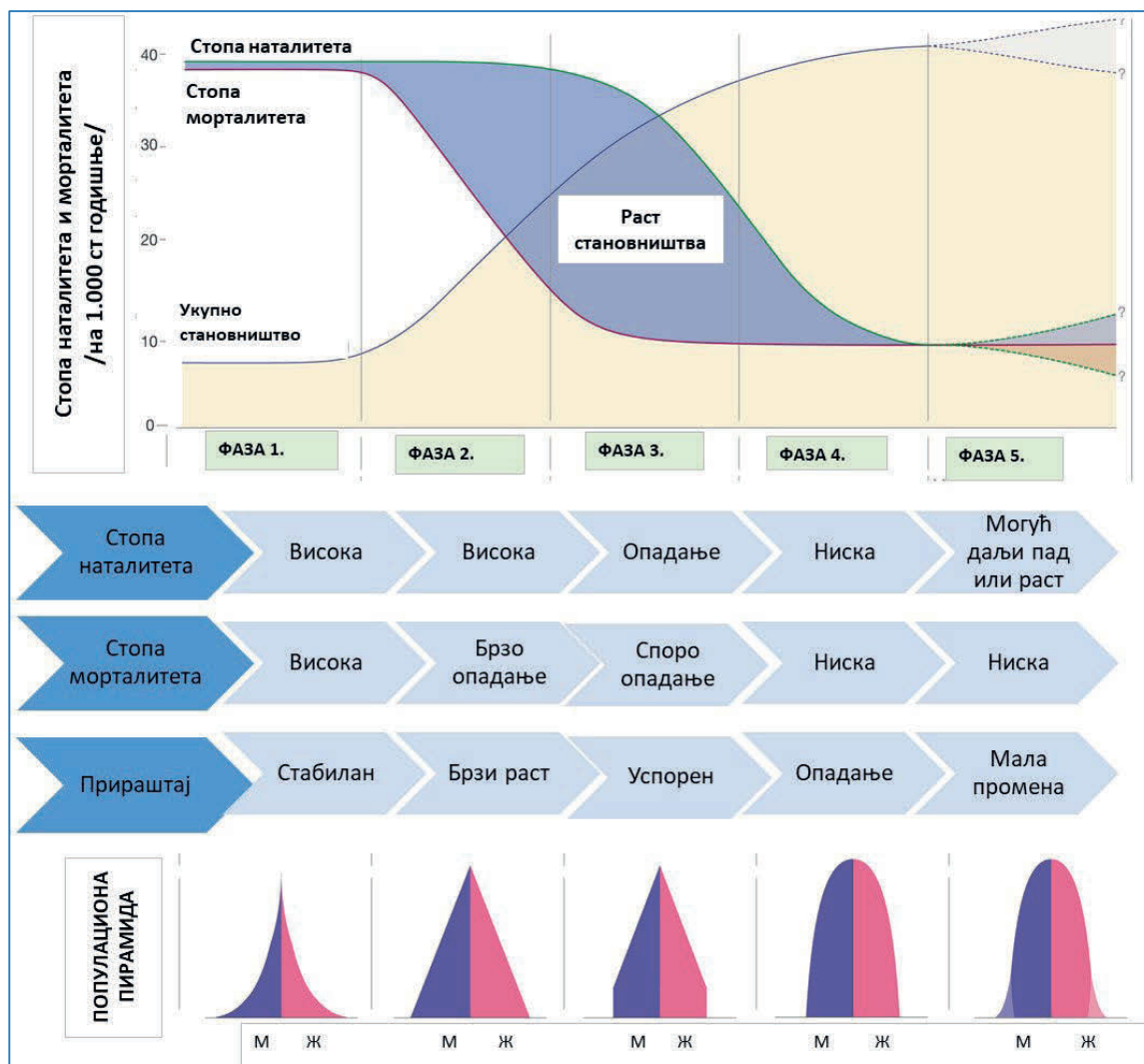
Теоријски закључак указује да постоји сагласност да раст становништва и раст БДП-а/ст. нису независне варијабле, као и да њихова међузависност у великој мери зависи од конкретних околности, највише од старосне структуре становништва, у различитим земљама и регионима. Високо учешће старијих контингената становништва у конкретној земљи значи да ће релативно мања кохорта радно-способних људи издржавати већи број пензионера који успоравају економски раст, осим ако не дође до значајног пораста продуктивности. Другачији тип проблема зависности постоји у државама са високим стопама наталитета, које тек у наредним годинама могу очекивати позитивне ефекте „демографске дивиденде“.

¹⁰ Heady & Hodge, 2009.

1.2. МОДЕЛ И ФАЗЕ ДЕМОГРАФСКЕ ТРАНЗИЦИЈЕ

Демографска транзиција је детерминисана искључиво трендовима две варијабле: стопе рађања (наталитета) и стопе смртности (морталитета). Све европске државе суочене су са падом стопе морталитета и фертилитета, међутим њихов пад не објашњава раст становништва. С обзиром да ове две варијабле не падају истовремено њихове промене се одвијају фазно, односно све земље пролазе кроз „демографску транзицију“, која се одвија у пет фаза:

Оквир 1. Модел демографске транзиције

Извор: Прилагођено на основу Roser, 2019.

Фаза 1 — обухвата период високих стопа морталитета и наталитета, у коме се оне потиру, односно укупно становништво се не повећава, или бележи веома мали раст. Пирамида становништва је широка у основи, јер је висока стопа наталитета, али је ужа при врху, јер је стопа смртности висока;

Фаза 2 — стопа смртности опада, али стопа наталитета је и даље висока: у овој фази, услед побољшања здравствене заштите, стопа морталитета почиње да опада. Међутим, пошто је стопа фертилитета и даље висока, у овој фази демографске транзиције укупна популације нагло расте;

Фаза 3 — стопа морталитета је ниска, али стопа наталитета почиње да опада, што узрокује да укупна популација почиње да опада. Основа популационе пирамиде је ужа. Пад стопе фертилитета се објашњава економско социјалним факторима, родитељи се прилагођавају здравијем окружењу и бирају да имају мање деце, привреда пролази кроз структурне промене у којима све више долази до изражаја технолошки прогрес, жене су равноправније у свим сегментима друштва;

Фаза 4 — стопе смртности и рађања су ниске, популација се не повећава. Популациона пирамида добија облик кутије, величине младих и старијих кохорти су сличне;

Фаза 5 — популациони раст искључиво зависи од стопе фертилитета, уколико стопе фертилитета поново расту на веома високим нивоима развоја, тада би се величина популације могла стабилизovati или чак повећати. Међутим, ако стопа фертилитета остане испод двоје деце по жени, онда се дугорочно земља суочава са демографским падом.

1.3. ПРАКТИЧНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ДЕМОГРАФСKE ТРАНЗИЦИЈЕ И ЕКОНОМСКОГ РАСТА – ЕМПИРИЈСКИ НАЛАЗИ

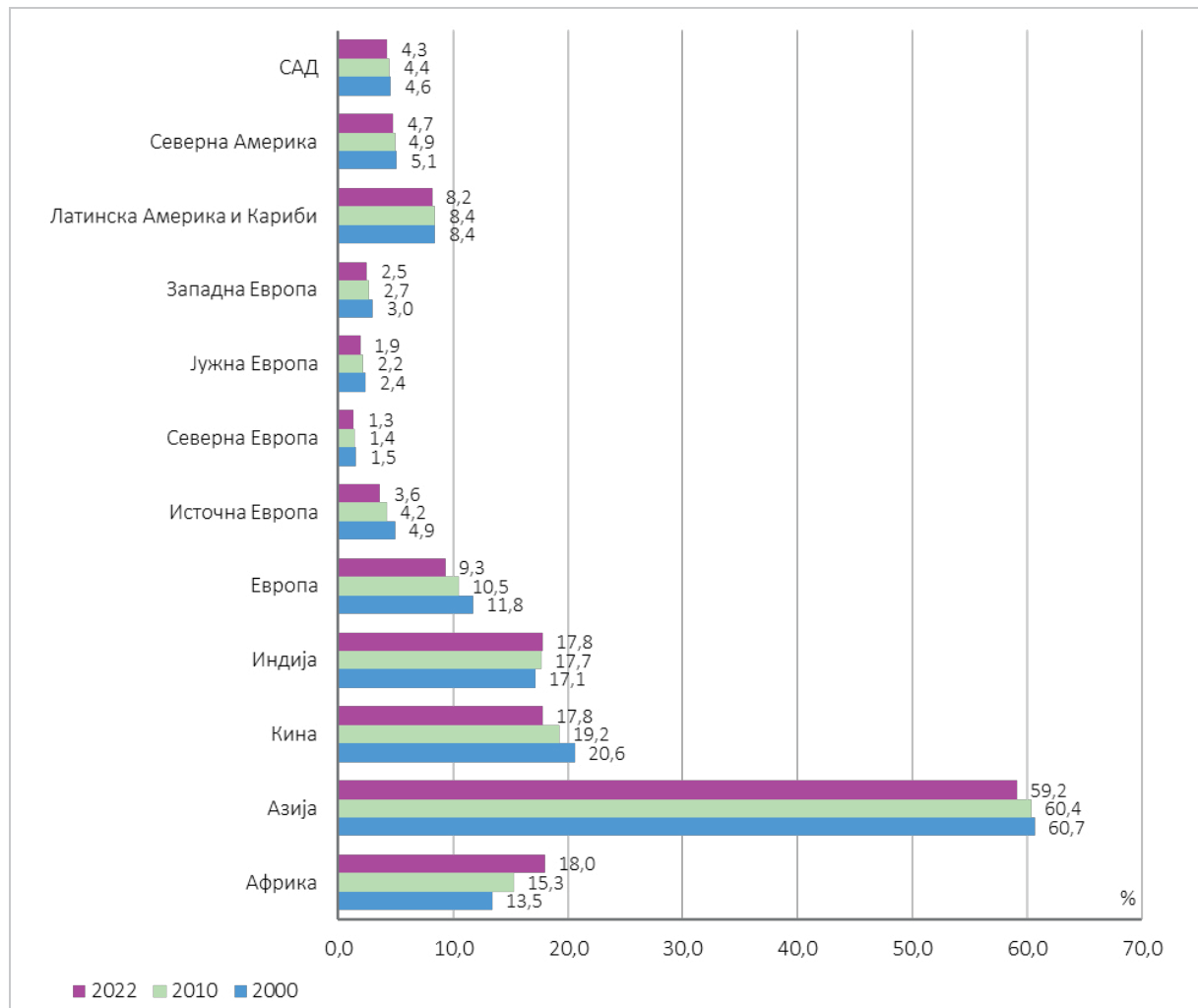
Емпиријски налази реномираних истраживања у последњим веку показују тренд раста и популације и економског раста. Просечан годишњи раст БДП-а по становнику је порастао током периода од 1913. до 2010, што је, у комбинацији са генерално већим стопама раста становништва, довело до значајног **глобалног економског раста, више од 3% годишње за свет у целини**. У последњих више од пола века (1960–2015) економски раст у земљама западне Европе и Северне Америке био је нешто нижи од светског просека, док је раст у Азији био знатно изнад глобалног просека. У последњих 25 година (1990–2015) раст становништва је био успорен у свим глобалним регионима, осим у подсахарској Африци. Азијске економије у развоју сустижу земље са високим дохотком, региструјући значајан раст БДП-а/ст., при чему је раст становништва релативно мало доприносио укупном економском расту. У Кини је просечан годишњи раст становништва 1990–2015. био само 0,76% (највише због некадашње политике Кине да се ограничи породице на једно дете), док је просечни годишњи раст БДП-а/ст. био 8,72%, тако да је укупна годишња стопа економског раста била 9,48%. Сличне стопе раста оствариле су Индија и Индонезија, иако је раст становништва у овим земљама био много већи него у Кини.

	Популација			БДП			БДП/ст.*		
	2000– 2010	2010– 2022	2000– 2022	2000– 2010	2010– 2022	2000– 2022	2000– 2010	2010– 2022	2000– 2022
Африка	2,6	2,5	2,6	5,4	3,1	4,1	2,8	0,5	1,5
Азија	1,2	0,9	1,1	5,5	4,5	4,9	4,2	3,5	3,8
Кина	0,6	0,4	0,5	10,6	6,6	8,4	9,8	6,1	7,8
Индија	1,6	1,1	1,4	6,7	5,6	6,1	5,1	4,5	4,7
Европа	0,1	0,1	0,1	1,6	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4
Источна	-0,3	-0,2	-0,2	4,4	1,9	3,0	4,7	2,1	3,3
Северна	0,5	0,6	0,6	1,6	2,1	1,9	1,1	1,5	1,3
Јужна	0,6	-0,1	0,2	1,1	0,5	0,8	0,6	0,6	0,6
Западна	0,3	0,4	0,4	1,2	1,4	1,3	0,9	1,0	0,9
Америка	1,1	0,9	1,0	2,0	2,0	2,0	0,9	1,1	1,0
Латинска Америка и Кариби	1,2	0,9	1,0	3,1	1,1	2,0	1,8	0,2	0,9
Северна Америка	1,0	0,8	0,9	1,8	2,2	2,0	0,8	1,4	1,1
САД	1,0	0,8	0,9	1,8	2,2	2,0	0,8	1,5	1,2
Свет	1,3	1,1	1,2	3,0	2,8	2,9	1,7	1,6	1,7

Извор: Прорачун на основу UN Statistics. *На основу сталних цена 2015. у УСД.

Највеће демографске стопе раста у периоду дужем од две деценије оствариле су државе на Афричком континенту (2,6% просечно 2000-2022), док је у државама Источне Европе регистрован демографски пад (-0,2%)¹¹, а у државама Јужне Европе¹² минималан демографски раст (0,2%). Најниже просечне стопе раста БДП-а остариле су државе Јужне Европе (0,8% годишње), а највеће Кина (8,4%) и Индија (6,1%). БДП по становнику је, такође, највише повећан у најмногољуднијим државама Кини (годишњи раст 7,8%) и Индији (4,7%).

Графикон 1. Промене у глобалној демографској структури, 2000, 2010. и 2022. (свет = 100)

Извор: Прорачун на основу UN Statistics.

¹¹ Државе **Источне Европе**, по Методологији УН: Белорусија, Бугарска, Чешка Реп., Мађарска, Пољска, Молдавија, Румунија, Руска Федерација, Словачка и Украјина. <https://unstats.un.org/unsd/methodology/>

¹² Државе **Јужне Европе**: Албанија, Андора, БиХ, Хрватска, Гибралтар, Грчка, Света столица, Италија, Малта, Црна Гора, Северна Македонија, Португалија, Сан Марино, Србија, Словенија и Шпанија.

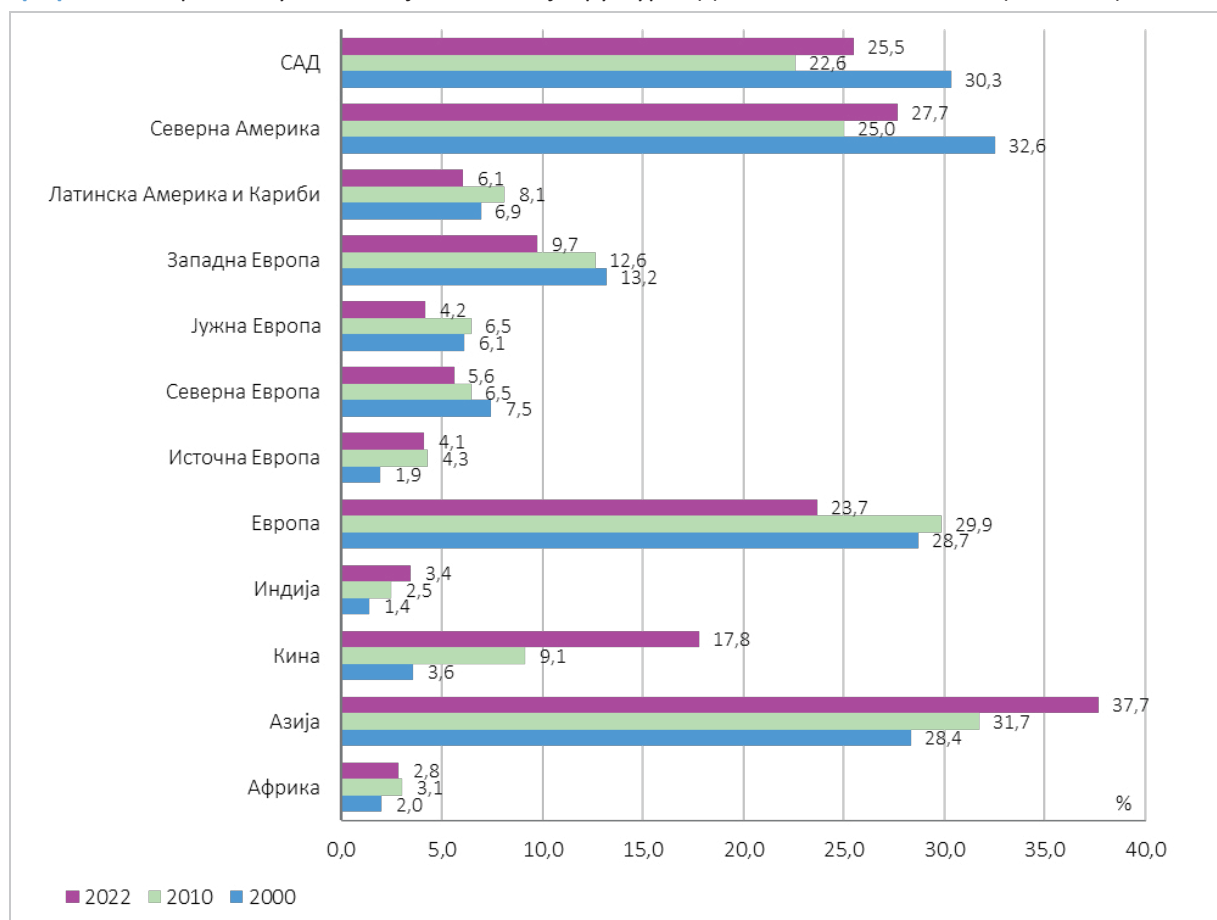
Глобалне демографске промене у новом миленијуму протекле су у знаку високе стопе наталитета на афричком континенту, расту популације у најмногољуднијим државама Азије (Кине и Индије) и Латинске Америке, завршетка демографске транзиције у Европи и наставку миграционих кретања из неразвијених ка развијенијим регионима света (Северна Америка):

- Популација на планети у новом миленијуму (2000–2022) је порасла за 1,85 млрд. људи (са 6,17 на 8,02 млрд.), највише на подручју Азије (1 млрд. више, са 3,7 на 4,7 млрд. људи) и Африке (616 милиона више, са 830 на 1,45 млрд. људи). На свим континентима је порастао број људи, најмање у Европи (раст од 18,8 мил. са 728 на 747 мил.), а у оквиру ње, најмање у државама Јужне Европе (свега 6,6 мил. људи, са 145,7 на 152 мил. људи);
- Промене у структурним глобалним учешћима су у знаку раста учешћа популације у Африци у укупној популацији у свету (са 13,5% у 2000. на 18% у 2022), благој стагнацији укупне популације у Азији (са 60,7% на 59,7%), структурног пада учешћа укупне популације у Европи (са 11,8% на 9,3%) и благим променама учешћа Латинске Америке и Кариба (са 8,4% на 8,2%) и Северне Америке (са 5,1% на 4,7%);
- У најмногољуднијим државама повећано је учешће популације у Индији (са 17,1% на 17,8%, са 1,06 на 1,43 млрд. људи), док је у Кини и поред апсолутног раста (за 155,6 мил. са 1,27 на 1,43 млрд.), смањено структурно учешће (са 20,6% на 17,8%).

Глобалне структурне економске промене у новом миленијуму су биле знатно динамичније од демографских промена и одвијале су се највише у знаку интензивног раста економија у Азији, пре свега привреде Кине:

- Светски БДП у новом миленијуму у периоду 2000–2022. је растао сваке деценије по 33 бн (10^{12}) УСД (33 бн УСД износио је у 2000. год., 66 бн УСД у 2010. и 101 бн УСД у 2022). Међутим, у глобалној економској структури у 2000. чак 61,3% је било остварено у државама Северне Америке и Европе, у 2010. нешто мање (55%), да би у 2022. учешће ова два контингента у глобалној економији пало на 51,4%. Насупрот томе, државе Азије су повећале своје учешће у глобалном БДП за скоро 10 п. п. (са 28,4% на 37,7%). Појединачно, Кина је повећала своје учешће у светском БДП за 14,2 п. п. (са 3,6% у 2000. на 17,8% у 2022) и Индија за 2 п. п. (са 1,4% на 3,4%). САД су у истом периоду смањиле своје учешће са 30% на 25%. Латинска Америка и Кариби су у светском БДП 2000. учествовали са 6,9%, 2010. су повећали своје глобално учешће на 8,1%, да би 2022, услед нижих стопа раста, смањили своје учешће на 6,1%.

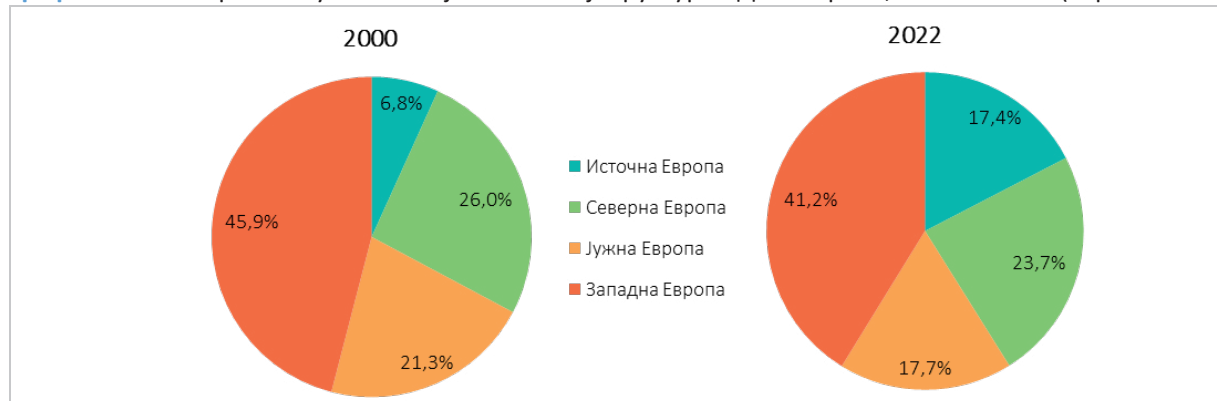
Графикон 2. Промене у глобалној економској структури БДП-а, 2000, 2010. и 2022. (свет=100)

Извор: Прорачун на основу UN Statistics.

- Регионалне промене у структури БДП-а Европе 2000–2022. одвијале су се у знаку структурног раста учешћа БДП-а држава Источне Европе (са 6,8% на 17,4%) науштрб структурног пада сва три остала дела Европе, највише пада учешћа БДП-а држава Јужне Европе (са 21,3% на 17,7%).

Графикони 3-4. Промене у глобалној економској структури БДП-а Европе, 2000. и 2022. (Европа = 100)

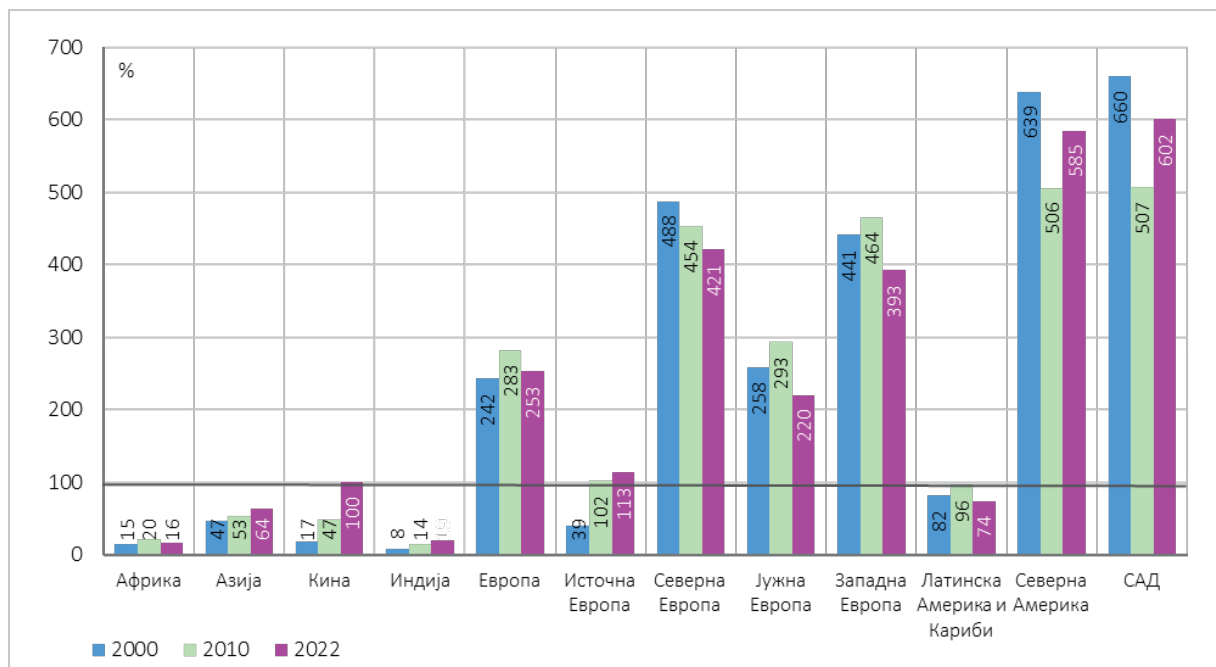
Извор: Прорачун на основу UN Statistics.

1.4 ДЕМОГРАФСКА ТРАНЗИЦИЈА И НЕЈЕДНАКОСТ

1.4.1. Глобални и европски трендови

Просечни глобални животни стандард (БДП/ст.) је у новом миленијуму порастао са 5,5 хиљ. УСД у 2000. на 9,5 хиљ. УСД у 2010. и 12,6 хиљ. УСД у 2022. **Најразвијенији контингенти и даље имају неколико пута већи БДП/ст. у односу на светски просек (Северна Америка шест пута, Европа 2,5 пута), док су испод просека у 2022: Африка (седам пута ниже од глобалног просека), Азија (за 1/3) и Латинска Америка (1/4 испод светског просека).**

Графикон 5. Тренд глобалних неједнакости БДП-а/ст., 2000, 2010. и 2022. (свет=100)

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, ажурирано 24.12.2024.

Највећи напредак за протекле две деценије оствариле су државе у Азији, посебно Кина (која је достигла глобални просек у 2022) и државе Источне Европе (БДП/ст. у 2022. је био за 13% већи у односу на 2000). Животни стандард у Индији 2000. је био 12 пута нижи од глобалног просека (8%), 2010. је јаз смањен (седам пута нижи од глобалног просека), да би 2022. заостатак додатно смањен (пет пута нижи од светског просека).

Најразвијеније економије суочене су са трендом пада стопе наталитета, што има практичне импликације, јер је укупна стопа фертилитета испод нивоа замене у Европи и Северној Америци, у Јапану, Кини, Индији¹³. Заменски фертилитет је ниво укупне стопе фертилитета на конкретном подручју под претпоставком константних стопа морталитета и нулте нето миграције. У развијеним земљама ниво замене је 2,1 дете по жени¹⁴. **Заменски фертилитет је пао испод нивоа замене у Европи 1972, а у глобалним развијеним регионима 1974.** Средњи глобални сценарио пројекција

¹³ UN, 2022a.

¹⁴ UN, 2022b.

становништва УН претпоставља да се све земље приближавају подзаменском фертилитету, који ће глобално бити достигнут 2055, након чега ће глобални заменски фертилитет конвергирати на 1,84 до 2100. године. Светска популација је била три милијарде 1960, да би се након тога становништво повећавало за једну милијарду сваке једне до две деценије (шест милијарди у 2000, више од девет милијарди се очекује до 2037). Стопе демографског раста се постепено успоравају: 2% у 1960-им, 1% тренутно и 0,5% се очекује до 2050. **Глобалне демографске пројекције УН показују да ће глобални демографски пик бити 2050. (око 12 милијарди),** да би након тога УН калибрисале стопу пада становништва од 0,5% годишње. Појединачно, очекује се да ће до краја ове деценије, Индија бити најмногољуднија земља (1,50 милијарда људи), следи Кина (1,46 милијарди), док би Нигерија у периоду 2020–2050. била трећа најмногољуднија држава на свету (престигла би САД). Азија би и даље била најмногољуднији контингент, али са мањим учешћем (пад са 60% на 54% до 2050).

Демографско старење становништва наставља да истискује демографски раст као жаришну тачку интересовања међу глобалним демографским феноменима. „Демографска дивиденда“ се односи на процес кроз који промена старосне структуре може подстаћи економски раст. То зависи од неколико сложених фактора, укључујући природу и темпо демографских промена, тржишта рада и капитала, макроекономско управљање и др. Модел демографске дивиденде може да објасни варијације у прошлим економским перформансама између различитих региона (нпр. Источна Азија наспрам Латинске Америке или подсахарске Африке) и помаже да се пројектује будући економски раст.

Коефицијент зависности (однос радног и нерадног становништва) мери економски притисак са којим се суочава радно способни контингент. Док је у 1990. коефицијент зависности био знатно нижи у развијеним него у ЗУР (0,68 према 1,04), у 2000. скоро изједначен (0,70 и 0,75), да би до 2050. предвиђен знатно већи у развијенијим (0,89) у односу на ЗУР (0,77). Очекује се у наредне три деценије раст старије популације (65 и више година) са садашњих 700 милиона на још додатних милијарду. До краја века ће контингент најстарије популације (80 и више година) премашити пола милијарде, што ће утицати на бројне привредне и друштвене сегменте. Највеће промене се очекују у државама које су класификоване као државе са средњим приходима. Највећи изазов са којима се суочавају земље са средњим доходом је њихов институционални капацитет да промовишу економску и социјалну сигурност међу старијим људима на финансијски одржив начин¹⁵.

Економска забринутост у европским земљама се односи на притисак на економски раст због недостатка радне снаге и капитала и пада цена имовине у будућности, јер растућа и све старија кохорта старијих људи настоји да се издржава смањењем инвестиција. Томе треба додати и фискални притисак јер ће државни буџети бити оптерећени растућим пензијским обавезама и трошковима здравства и дуготрајне неге. Одређене реформске политике би могле ублажити ове притиске, као што су промовисање финансијске одрживости и међугенерациске једнакости финансирања здравства и пензија, затим повећање старосне границе за одлазак у пензију, пронатални порески подстицаји и др. Позитивни ефекти се очекују и од релаксације институционалних и економских баријера међународној имиграцији из региона са релативно великим бројем радно-способног становништва, али највише се очекује од технолошких иновација које би ублажиле

¹⁵ Bloom, Kuhn & Prettner, 2024a.

негативне ефекте старења становништва (нови лекови за успоравање процеса старења, употреба робота, нови иновативни модели кућне здравствене неге, системи јавног превоза и др.)¹⁶.

Важно је напоменути да је **тренд постепеног смањивања глобалне економске неједнакости прекинут 1975**, од када је опет регистрован тренд раста¹⁷, што се, углавном, објашњава високим економским растом у периоду након Другог светског рата (глобални раст 1945–1975. износио је 3,79%). У западноевропским земљама годишње стопе раста становништва у периоду 1945–1975. биле су ниске (од 0,5% у Великој Британији и Немачкој, 0,75 у Италији, до 1% у Француској), али су стопе економског раста биле високе (од 2,2% у Великој Британији, 3,8% у Немачкој и 6,4% у Немачкој и Француској)¹⁸.

Под условом да су раст становништва и раст БДП-а по становнику потпуно независни, следило би да веће стопе раста становништва узрокују више стопе економског раста и животног стандарда (БДП по становнику). Међутим, **емпиријска глобална анализа показује да је, у периоду од 1990. до 2015, корелација између раста становништва и реалног раста БДП-а по становнику била негативна (-0,1849), односно да ове две варијабле нису биле у корелацији током тог периода**. Научнотеоријско објашњење негативне корелације ове две варијабле се приписује пиониру неокласичног модела раста Соловљеву (1956), аутору егзогенног модела раста, јер се две варијабле које покрећу економски раст, штедња (која доводи до повећања залиха капитала) и становништво (које одређује количину расположиве радне снаге), уводе егзогено¹⁹. Брзи раст становништва, у овим моделима, доводи до мањих количина капитала по раднику које успоравају економски раст²⁰, али генерално се претпоставља да повећање становништва у комбинацији са релативно статичним растом капитала доводи до смањења приноса. Треба напоменути да већина теоријских модела економског раста заправо не користи становништво као фактор економског раста, већ користи величину радне снаге (број радника или просечан број радних сати), коју комбинује са капиталом за стварање БДП-а. Поред тога, у већини једноставнијих модела се стопа раста становништва узима као мера раста радне снаге, док софистициранији модели узимају у обзир и квалитет рада и структуру радне снаге.

Истраживања односа између раста становништва и раста БДП-а по становнику на примеру „бејби бум“ периода, после Другог светског рата (1946–1964²¹), у развијеним државама (САД, Канада, Аустралија и развијене државе Западне Европе) показала су да су високе стопе наталитета (1,7% у САД, док је раст БДП-а/ст. износио 1,87% годишње) успориле економски раст, јер су ресурси пребачени са продуктивнијих активности на образовање и здравствену заштиту за ову велику кохорту²². Касније, када је „бејби бум“ генерација прешла из фазе зависности у продуктивнију фазу активних радника и штедиша, животно стандард се побољшао, односно, јаснији су позитивни утицаји на економски раст, јер се кохорте „бејби бума“ придружују радној снази и штеде за пензију²³. **Изузетно су битни ефекти старосне структуре за економски раст, високе стопе раста становништва указују да ће просечна старост становништва бити млада, односно да ће постојати високе стопе зависности**. Примера ради,

¹⁶ Bloom, Kuhn & Prettner, 2024b.

¹⁷ Milanovic, 2016; Atkinson, 2014.

¹⁸ Wesley & Peterson, 2017.

¹⁹ Solow, 1956.

²⁰ Bucci, 2015.

²¹ Colby & Ortman, 2014.

²² Yoo, 1994.

²³ Bloom & Canning, 2004.

просечан раст становништва у подсахарској Африци је 2,7% годишње, чак 43% је млађе од 15 година, док је само 3% старије од 65 година. С друге стране, у Јапану је раст становништва негативан, 13% становништва је млађе од 15 година, а чак је 26% старијих од 65 година²⁴. Огроман контингент издржаваног становништва (деце) у подсахарској Африци ће успорити раст, али када уђу у контингент радне снаге, ове земље могу очекивати да ће остварити високу „демографску дивиденду“ и високе стопе економског раста. Наравно, **„демографска дивиденда“ би могла бити смањена ако земље са високом стопом наталитета не заврше демографску транзицију, односно не смање стопу наталитета у наредним годинама.**

Резултати емпиријских анализа ефеката раста становништва на економски раст у појединим земљама дали су контрадикторне резултате. Неки аутори сматрају да раст становништва има позитиван утицај на економски раст по становнику у Индији²⁵ и региону источне и јужне Африке²⁶, док, насупрот, неки аутори закључују да постоји негативна веза између раста становништва и раста БДП-а по становнику у Кини²⁷ и Аустралији²⁸. Доста контрадикторни налази навели су неколико аналитичара да размотре могућност да утицај раста становништва на раст производње по становнику можда није уједначен, већ да варира у зависности од конкретних околности. Тако, наводе се диференцирани примери аграрних економија (због смањења поврата растуће радне снаге која интензивније користи фиксну базу ресурса), насупрот растућој популацији у урбаним економијама која има веће приходе као резултат повећања приноса од веће специјализације и раста улагања у људски капитал²⁹. Карактеристични су емпиријски налази да економски раст стимулише раст становништва узрокован опадањем стопе морталитета, док ће економски раст бити успорен уколико је раст становништва узрокован повећањем наталитета³⁰. Неспорно, **емпиријске анализе економског раста и раста становништва су откриле да опадајуће стопе раста становништва у земљама са високим доходом успоравају економски раст, док високе стопе раста становништва у земљама са ниским доходом смањују њихов економски раст.**

²⁴ World Bank, 2017.

²⁵ Sethy & Sahoo, 2015.

²⁶ Tumwebaze & Ijjo, 2015.

²⁷ Yao, Kinugasa, & Hamori. 2013.

²⁸ Banerjee, 2012.

²⁹ Bucci, 2015.

³⁰ Mierau, & Turnovsky, 2014.

1.4.2. Завршетак демографске транзиције

Емпиријске анализе европских држава показују да су демографске и економске промене у новом миленијуму у Европи у знаку завршетка демографске транзиције:

- Група најразвијенијих држава Европе успева да одржава позитивним популациони салдо, искључиво захваљујући интензивним интерним миграционим кретањима са неразвијених и ратом захваћених подручја Европе и екстерним миграцијама радно-способног са подручја неразвијених држава ван Европе;

Табела 3. Стопе демографског и економског раста/пада у европским државама, 2000–2023.

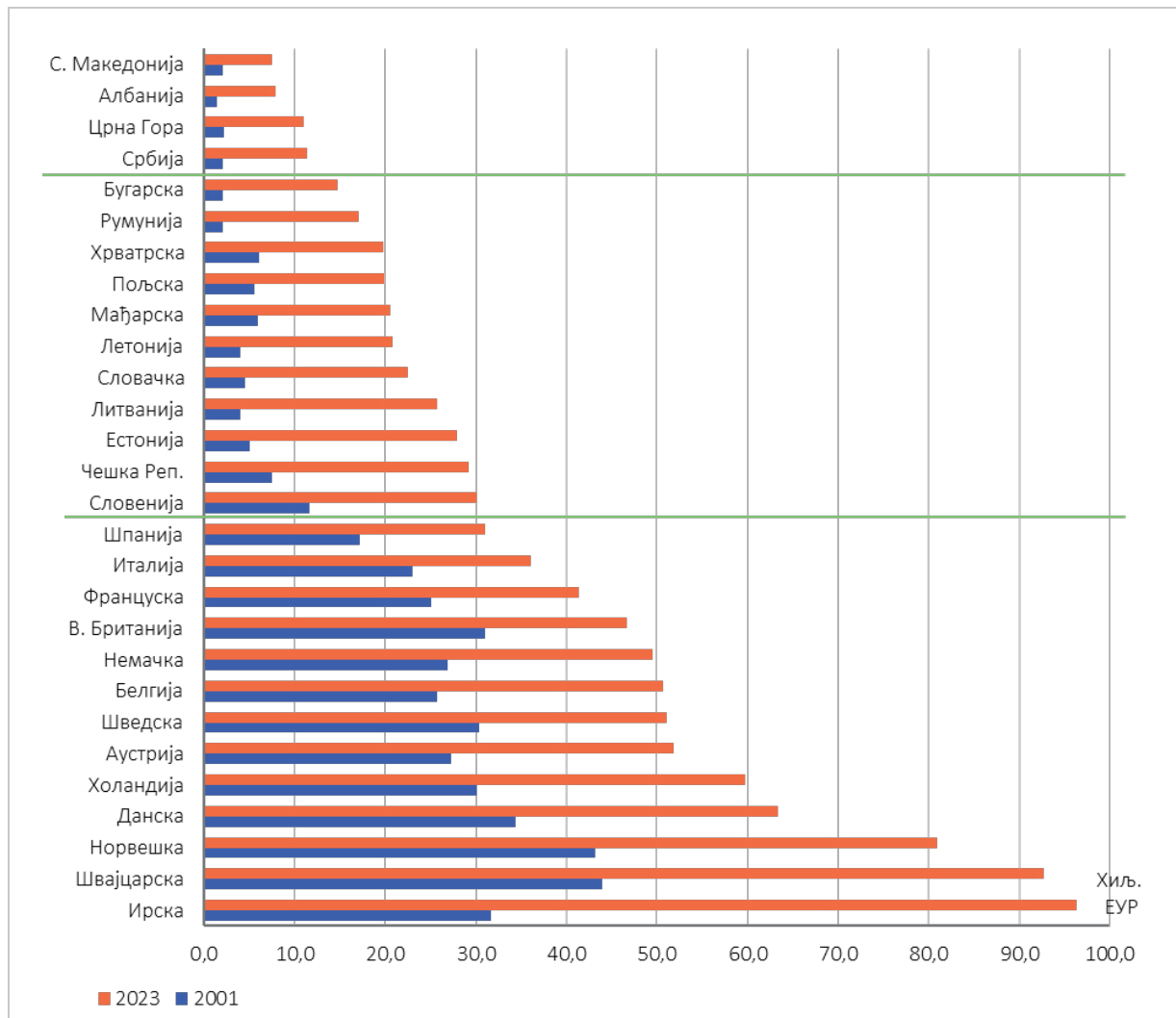
		Популација			БДП			БДП/ст.		
		2000– 2010	2010– 2023	2000– 2023	2000– 2010	2010– 2023	2000– 2023	2000– 2010	2010– 2023	2000– 2023
Просечне стопе										
1	Белгија	0,6	0,6	0,6	1,7	1,5	1,6	1,1	0,9	1,0
2	Данска	0,4	0,5	0,5	0,8	1,9	1,4	0,4	1,4	0,9
3	Немачка	-0,1	0,4	0,2	0,9	1,2	1,1	1,0	0,8	0,9
4	Ирска	1,8	1,2	1,4	2,8	6,5	4,9	1,0	5,3	3,4
5	Шпанија	1,4	0,3	0,8	2,1	1,1	1,5	0,7	0,8	0,7
6	Француска	0,6	0,4	0,5	1,3	1,1	1,2	0,7	0,7	0,7
7	Италија	0,5	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	-0,2	0,5	0,2
8	Холандија	0,4	0,6	0,5	1,3	1,6	1,5	0,9	1,1	1,0
9	Аустрија	0,4	0,7	0,6	1,5	1,3	1,4	1,1	0,6	0,8
10	Шведска	0,6	0,9	0,8	2,1	1,8	1,9	1,5	0,9	1,2
11	Норвешка	0,9	1,0	0,9	1,6	1,6	1,6	0,7	0,6	0,6
12	Швајцарска	0,8	1,0	0,9	1,8	1,8	1,8	1,0	0,8	0,9
13	В. Британија	0,6	0,6	0,6	1,5	1,5	1,5	0,8	0,9	0,8
1	Бугарска	-0,8	-1,2	-1,0	4,6	2,2	3,2	5,4	3,5	4,3
2	Хрватска	-0,4	-0,7	-0,5	2,6	2,0	2,3	3,0	2,6	2,8
3	Чешка Реп.	0,2	0,3	0,2	3,1	1,8	2,4	2,9	1,5	2,1
4	Естонија	-0,5	0,2	-0,1	3,4	2,7	3,0	3,9	2,5	3,1
5	Мађарска	-0,2	-0,3	-0,3	2,1	2,6	2,4	2,3	2,9	2,6
6	Летонија	-1,2	-0,8	-1,0	3,9	2,8	3,3	5,2	3,6	4,3
7	Литванија	-1,2	-0,6	-0,9	4,2	3,6	3,9	5,5	4,3	4,8
8	Пољска	-0,1	-0,1	-0,1	3,8	3,4	3,6	3,9	3,5	3,7
9	Румунија	-1,0	-0,5	-0,7	4,2	3,3	3,7	5,3	3,8	4,4
10	Словачка	0,1	0,0	0,0	5,0	2,2	3,4	4,9	2,2	3,3
11	Словенија	0,3	0,3	0,3	2,7	2,1	2,3	2,4	1,8	2,0
1	Црна Гора	0,1	0,2	0,1	2,6	2,6	2,6	2,4	2,4	2,4
2	С. Македонија	-0,4	-0,5	-0,5	3,0	2,0	2,4	3,4	2,5	2,9
3	Албанија	-0,6	-0,5	-0,5	5,6	2,7	4,0	6,3	3,2	4,6
4	Република Србија	-0,3	-0,7	-0,5	4,5	2,1	3,2	4,8	2,8	3,7

Извор: Прорачун на основу Евростата, ажурирано 14.11.2024.

- Група транзиционих држава које се налазе у ЕУ, као и група транзиционих држава кандидата за чланство у ЕУ, суочена је са интензивним процесима депопулације;
- Транзиционе државе Европе су оствариле у протекле 23 године двоструко веће стопе раста БДП-а од најразвијенијих држава Европе;

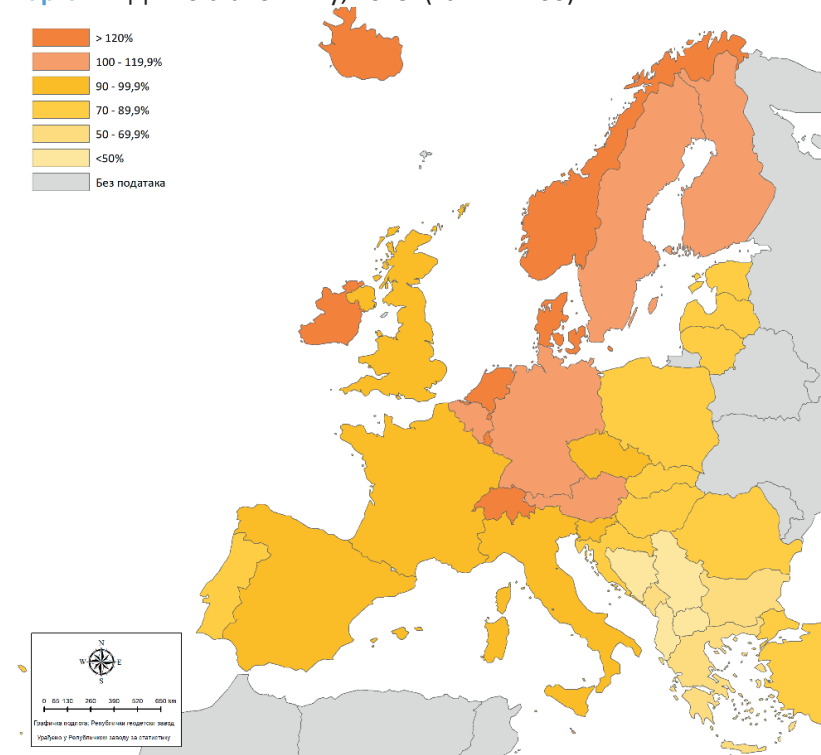
- **Међутим, и поред високих стопа раста у периоду 2000–2023, регионалне економске диспропорције БДП-а/ст. унутар Европе су и даље високе:**
 - Просечни БДП/ст. најразвијеније групе држава Европе (Г-13) био је 2000. већи за шест пута од просечног БДП-а/ст. транзиционе групе државе – чланица ЕУ, да би 2023. тај заостатак био више него преполовљен (2,5 : 1);
 - Просечни БДП/ст. најразвијеније групе држава Европе (Г-13) био је 2000. већи за 15 пута од просечног БДП-а/ст. транзиционе групе државе – кандидата за чланство у ЕУ (Г-4, Република Србија, Црна Гора, Албанија и Северна Македонија), да би 2023. тај заостатак износио 6 : 1;
 - Просечни БДП/ст. транзиционе групе државе – чланица ЕУ (Г-11) био је 2000. већи за 2,8 пута од просечног БДП-а/ст. транзиционе групе државе – кандидата за чланство у ЕУ (Г-4), да би 2023. тај заостатак био ублажен (2,4 : 1);
 - Екстремни однос БДП-а/ст. на нивоу држава 2000. је био 31 : 1 (Швајцарска наспрам Албаније), да би 2023. био смањен на 13 : 1 (Ирска наспрам Северне Македоније).

Графикон 6. Економски диспаритети у БДП-у/ст. у државама Европе, 2001. и 2023.

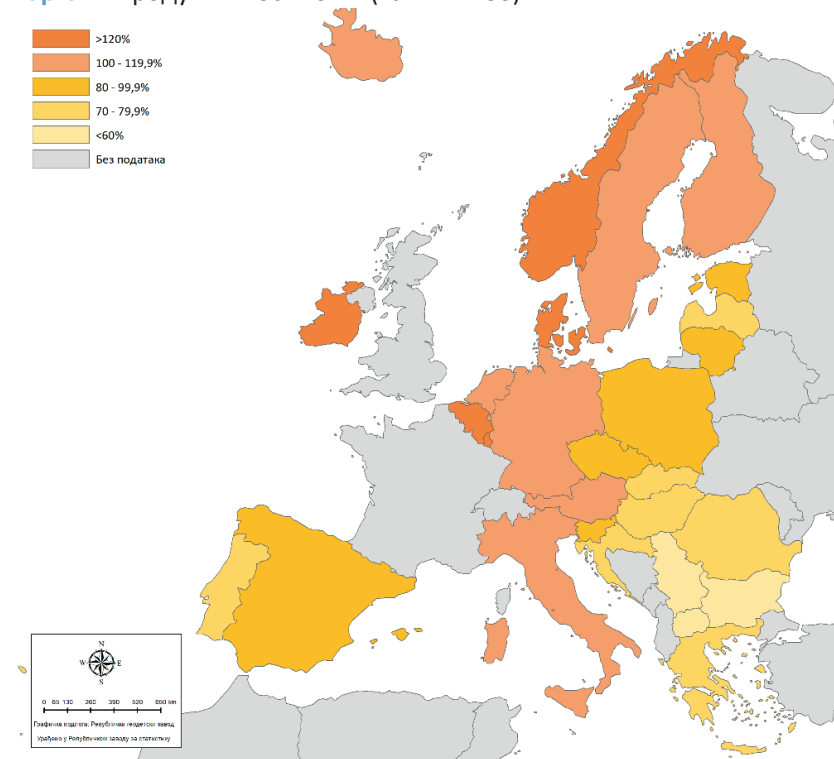

Извор: Прорачун на основу Евростата, ажурирано 14.11.2024.

Карта 1. БДП по становнику, 2023. (ЕУ-27 = 100)

Карта 2. Продуктивност 2022. (ЕУ-27 = 100)

1.5. ПРОДУКТИВНОСТ, МИГРАЦИЈЕ И ЕКОНОМСКИ РАСТ

Док ефекти раста становништва на економски раст и животни стандард могу бити прилично варијабилни, раст продуктивности директно утиче на економски раст и животни стандард³¹. Сасвим је јасно да рад и капитал не могу да објасне економски раст у целини. Поред ових основних инпута, на економски раст утиче технолошки прогрес (тзв. Соловљев резидуал или вишефакторска продуктивност – MFP), односно мера ефекта технолошких промена, повећање ефикасности и др³². Мада су MFP и БДП/ст. различити концепти, они могу бити у корелацији, тако да их многи истраживачи поистовећују. Истраживање за земље OECD-а за период 1990–2015. показало је да су коефицијенти корелације између БДП-а/ст. и MFP-а за Јапан, Немачку и Швајцарску прилично високи, али да не постоје за Белгију и Шпанију. Током Велике финансијске кризе, 2008–2009, корелација између БДП-а/ст. и MFP-а је била негативна за већину држава. OECD истиче да се MFP повећава када је економија у експанзији, и, супротно, они се смањују када је економија у рецесији.

На дужи рок, раст продуктивности вођен технолошким иновацијама и факторима, као што су патентне политике и И&Р, кључан је за економски раст³³. Комплетни ефекти технолошких иновација се често виде тек много година након њиховог увођења³⁴, тако да се напредак у сектору ИКТ-а још увек може претворити у повећан економски раст. Раст БДП-а/ст. се у земљама са високим дохотком успорио након 2000, али се повећао у многим земљама са ниским и средњим дохотком.

Већина истраживања је сагласна да је глобални раст продуктивности успорен од 2000. у земљама са високим дохотком, као и да се не очекује промена овог тренда. **На ова песимистичка очекивања највише утичу фактори који неутралишу позитивне ефекте технолошких иновација: демографске промене, стагнација у образовном постигнућу, неједнакост и државни дуг**³⁵. Једини фактор који би могао да неутралише ове негативне факторе на економски раст је међународна миграција.

У последњој деценији је регистрован стабилан ток миграната из држава са ниским и средњим дохотком у развијене државе са високим дохотком, углавном ка Северној Америци, развијеним земљама Европе, регионалним магнетима (Јужна Африка и др.):

- Глобални региони са вишедеценијским највећим негативним бројем нето миграната су државе Азије (у периоду 2000–2023. просечно је мигрирало годишње више од 2 мил. људи), државе Латинске Америке (просечно годишње 830 хиљ., али са трендом пада) и Африке (годишње просечно 613 хиљ., са трендом пада). Највеће негативне стопе нето миграције бележе државе Латинске Америке и Кариба (просечно годишње -1,4%), Африке (-0,6%) и Азије (-0,5%);
- Позитивна стопа нето миграције је највећа у САД (1,5 милиона миграната годишње, 4,6% просечно годишње укупног становништва), у државама Северне Европе (405 хиљ. просечно годишње, односно 4% просечна годишња стопа) и Западне Европе (630 хиљ. годишње просечно нових миграната, или 3,3% укупног становништва);
- Као последица ратног сукоба у Украјини број регистрованих миграната из Источне Европе је 2022. био 3,3 милиона (стопа -11,4%);
- Из Индије просечно годишње мигрира око 500 хиљ., а из Кине око 400 хиљ. становника.

³¹ Piketty, 2014.

³² OECD, 2016.

³³ Comin, 2006.

³⁴ Shackleton, 2013.

³⁵ Gordon, 2016.

Табела 4. Број нето миграната (у хиљ.) и стопа нето миграције* по континентима, 2000–2023.

	Африка		Азија		Европа		Источна Европа		Северна Европа		Јужна Европа		Западна Европа		Латинска Америка и Кариби		Северна Америка	
	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа	број	стопа
2000	-703	-0,8	-1.092	-0,3	1.212	1,7	323	1,1	201	2,1	222	1,5	466	2,5	-990	-1,9	1.450	4,6
2001	-666	-0,8	-1.130	-0,3	1.172	1,6	10	0,0	226	2,4	314	2,2	622	3,4	-1.061	-2,0	1.534	4,9
2002	-608	-0,7	-3.008	-0,8	2.968	4,1	1.167	3,9	278	2,9	954	6,5	568	3,1	-1.069	-2,0	1.544	4,8
2003	-706	-0,8	-1.840	-0,5	1.959	2,7	117	0,4	262	2,7	1.107	7,5	473	2,5	-1.093	-2,0	1.517	4,7
2004	-613	-0,7	-1.778	-0,5	1.815	2,5	77	0,3	328	3,4	1.002	6,7	407	2,2	-1.083	-2,0	1.508	4,6
2005	-863	-0,9	-1.314	-0,3	1.530	2,1	-77	-0,3	372	3,8	844	5,6	391	2,1	-1.092	-2,0	1.573	4,8
2006	-1.041	-1,1	-918	-0,2	1.199	1,6	193	0,7	448	4,6	818	5,4	-260	-1,4	-1.012	-1,8	1.549	4,7
2007	-1.016	-1,0	-2.004	-0,5	2.042	2,8	142	0,5	489	5,0	1.182	7,8	230	1,2	-877	-1,5	1.585	4,7
2008	-960	-0,9	-1.653	-0,4	1.540	2,1	131	0,4	386	3,9	740	4,8	283	1,5	-875	-1,5	1.654	4,9
2009	-984	-0,9	-1.124	-0,3	1.114	1,5	190	0,6	292	2,9	295	1,9	337	1,8	-901	-1,5	1.631	4,8
2010	-998	-0,9	-1.253	-0,3	1.119	1,5	269	0,9	253	2,5	167	1,1	429	2,3	-888	-1,5	1.820	5,3
2011	-1.483	-1,3	-850	-0,2	1.092	1,5	195	0,7	263	2,6	74	0,5	560	3,0	-824	-1,4	1.851	5,3
2012	-800	-0,7	-1.346	-0,3	843	1,1	245	0,8	248	2,5	-137	-0,9	487	2,6	-822	-1,4	1.875	5,3
2013	-412	-0,4	-2.025	-0,5	1.046	1,4	236	0,8	340	3,3	-309	-2,0	779	4,1	-767	-1,3	1.903	5,4
2014	-803	-0,7	-1.712	-0,4	1.194	1,6	131	0,4	446	4,4	-266	-1,7	883	4,6	-811	-1,3	1.865	5,2
2015	-431	-0,4	-3.099	-0,7	2.116	2,8	307	1,0	500	4,9	-185	-1,2	1.494	7,7	-818	-1,3	1.946	5,4
2016	-896	-0,7	-2.783	-0,6	1.720	2,3	334	1,1	503	4,8	82	0,5	800	4,1	-591	-0,9	2.218	6,1
2017	93	0,1	-3.590	-0,8	1.708	2,3	288	1,0	443	4,2	195	1,3	782	4,0	-773	-1,2	2.237	6,1
2018	34	0,0	-3.582	-0,8	1.842	2,5	287	1,0	437	4,2	356	2,3	762	3,9	-761	-1,2	2.185	5,9
2019	-303	-0,2	-3.097	-0,7	1.845	2,5	275	0,9	405	3,8	510	3,3	655	3,3	-872	-1,4	2.162	5,8
2020	248	0,2	-1.767	-0,4	1.460	1,9	301	1,0	261	2,5	333	2,2	564	2,9	-608	-0,9	586	1,6
2021	-21	-0,0	-2.080	-0,4	1.689	2,3	258	0,9	645	6,0	101	0,7	685	3,5	-554	-0,9	874	2,3
2022	-354	-0,2	-1.187	-0,3	13	0,0	-3.305	-11,4	960	8,9	586	3,9	1.772	8,9	-396	-0,6	1.779	4,7
2023	-436	-0,3	-2.604	-0,5	1.510	2,0	-285	-1,0	732	6,8	119	0,8	944	4,7	-373	-0,6	1.756	4,6

Извор: Прорачун на основу UN Statistics. *Број нето миграната на 1000 становника.

У 2020. је 3,6% светске популације живело у земљама у којима нису рођени, док је њихово учешће у земљама са високим дохотком било око 15% укупног становништва.

Табела 5. Популација која живи у земљи у којој није рођена (*foreign-born*), 1990–2020. (%)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Африка	2,5	2,3	1,9	1,8	1,7	1,9	1,9
Азија	1,5	1,3	1,3	1,3	1,6	1,7	1,8
Кина	0,03	0,04	0,04	0,05	0,06	0,07	0,07
Индија	0,9	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4
Европа	6,9	7,4	7,8	8,7	9,6	10,1	11,6
Источна	7,1	6,9	6,7	6,6	6,5	6,7	7,1
Северна	7,2	7,7	8,4	10,0	11,3	12,7	14,1
Јужна	3,0	4,3	5,3	8,0	10,9	10,3	11,6
Западна	9,5	10,4	11,4	11,7	12,8	13,5	16,9
Латинска Америка и Кариби	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4	1,5	2,3
Северна Америка	9,9	11,3	12,9	13,9	14,8	15,6	15,9
САД	9,2	10,7	12,4	13,3	14,3	15,0	15,3
Свет	2,9	2,8	2,8	2,9	3,2	3,4	3,6

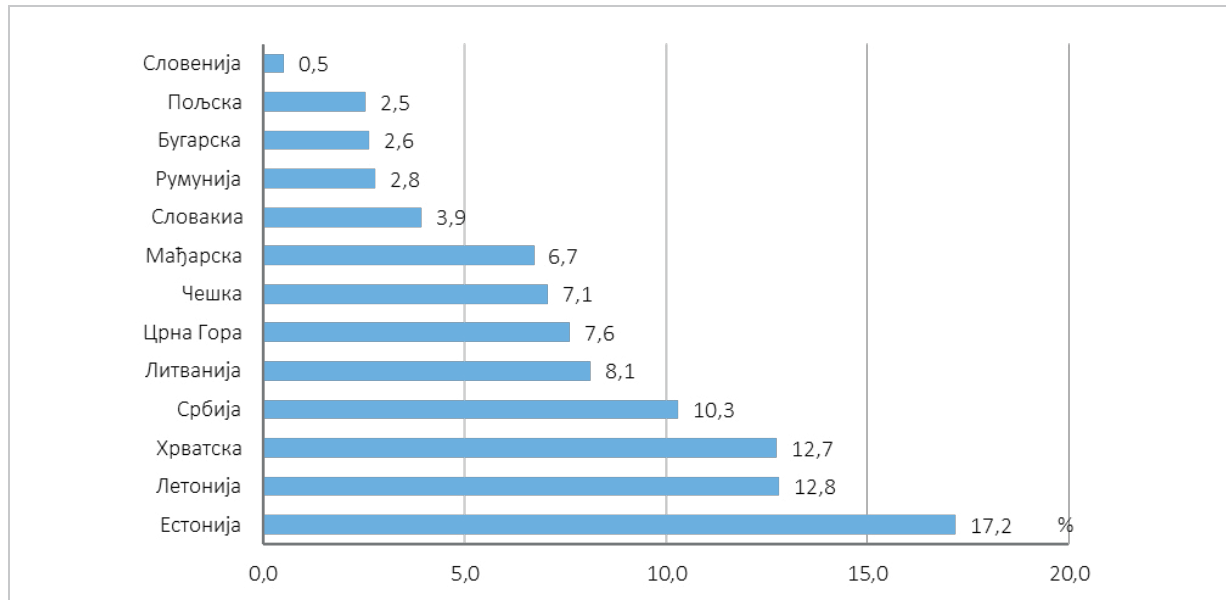
Извор: Прорачун на основу UN Statistics.

- Док је у Европи 1990. сваки 15. становник био рођен ван ње, у 2020. је већ сваки осми, у Западној Европи сваки шести (16,9%), а у Северној Европи сваки седми (14,1%);
 - У државама ЕУ је 2023. регистровано 60 милиона људи који нису рођени у државама ЕУ, што је 13,4% укупног становништва. Највећи број рођених ван држава у којима живе је у Немачкој (16,5 милиона, 27% укупног контингента *foreign-born* у ЕУ);
 - У односу на укупно становништво, највеће учешће *foreign-born* је у Швајцарској (30%), док у Белгији, Ирској, Шведској и Аустрији сваки 5. становник није рођен у држави у којој живи;
 - У групи транзиционих држава највећи број *foreign-born* у 2023. је у Пољској (933 хиљ.), Чешкој Републици (764 хиљ.), Републици Србији (683 хиљ.), Мађарској (645 хиљ.) и Румунији (530 хиљ.), док се по високом учешћу у укупном становништву издвајају Естонија (17,2%), Хрватска (12,7%), Летонија (12,8%) и Република Србија (10,3%).

Табела 6. Број становника рођених ван држава Европе (*foreign-born*), 2019–2023. (у хиљ.)

		2019 (у хиљ.)	2020 (у хиљ.)	2021 (у хиљ.)	2022 (у хиљ.)	2023 (у хиљ.)	Укупно становништво 2023. (%)
	ЕУ	53.218,8	54.838,3	55.605,9	55.845,2	59.949,8	13,4
1	Белгија	1.968,1	2.027,8	2.065,7	2.119,7	2.246,9	19,1
2	Данска	707,9	715,9	721,1	745,9	804,1	13,6
3	Немачка	14.879,6	15.040,7	15.162,7	15.287,7	16.476,4	19,5
4	Ирска	990,5	1.022,9	1.030,0	1.050,9	1.150,6	21,8
5	Шпанија	6.549,3	7.014,8	7.254,8	7.468,1	8.204,2	17,1
6	Француска	8.368,3	8.473,3	8.548,9	8.667,2	8.942,1	13,1
7	Италија	6.069,0	6.161,4	6.262,2	6.161,0	6.417,2	10,9
8	Холандија	2.298,7	2.399,8	2.451,2	2.550,8	2.777,0	15,6
9	Аустрија	1.722,8	1.760,6	1.792,1	1.834,3	1.963,3	21,6
10	Шведска	1.954,1	2.018,2	2.045,2	2.089,0	2.144,3	20,4
11	Норвешка	849,4	867,8	878,2	906,8	965,5	17,6
12	Швајцарска	2.469,4	2.509,7	2.553,2	2.598,1	2.662,0	30,2
13	В. Британија	9.469,0	9.539,0	9.802,4	10.388,0	10.310,7	15,1
1	Бугарска	162,3	176,3	188,5	142,2	168,6	2,6
2	Хрватска	488,4	486,4	478,1	472,3	490,6	12,7
3	Чешка	507,1	533,6	409,2	453,4	764,2	7,1
4	Естонија	197,9	198,3	198,2	200,6	234,7	17,2
5	Мађарска	564,8	593,9	597,4	612,6	644,5	6,7
6	Летонија	241,8	237,0	230,1	223,6	241,1	12,8
7	Литванија	148,7	153,7	155,6	168,8	231,8	8,1
8	Пољска	760,8	849,3	935,7	931,2	933,1	2,5
9	Румунија	611,6	723,9	688,7	316,4	530,0	2,8
10	Словакиа	194,4	198,4	201,9	213,2	213,2	3,9
11	Словенија	265,1	281,6	292,8	294,5	309,3	2,6
12	Република Србија	-	-	-	683,3*	-	10,3
13	Црна Гора	-	-	-	-	46,9*	7,6

Извор: Прорачун на основу Евростата, ажурирано 13.11.2024. * Пописни подаци.

Графикон 7. Популација рођена ван транзиционих држава (*foreign-born*), 2023.

Извор: Прорачун на основу Евростата, ажурирано 13.11.2024.

1.6. УТИЦАЈ ДЕМОГРАФСКИХ ПРОМЕНА НА ЉУДСКИ КАПИТАЛ

Демографски трендови утицали су на промене у структури људског капитала, повећан је животни век и просечан број година образовања. Раст очекиваног трајања живота је резултанта раста животног стандарда, побољшања услова живота, бољег образовања и доступнијих квалитетнијих здравствених услуга. Економетријска истраживања су потврдила да су кључни фактори раста очекиваног трајања живота здравствени и еколошки параметри, као и да раст БДП-а/ст. доприноси дужем и здравијем животу³⁶.

1.6.1. Раст очекиваног трајања живота

Очекивано трајање живота у Европи се у периоду 1950–2024. увећало за 16,3 године (са 63,7 на 79,1), односно, **просечно, за сваких 10 година очекивано трајање живота је увећавано за две године**. Тренд раста очекиваног трајања живота прекинула је 2020. глобална пандемија вируса корона, која је узроковала око 15 милиона смртних случајева³⁷, смањила животни век при рођењу у скоро свим земљама и нарушила је све компоненте људског капитала.

Табела 7. Очекивано трајање живота* у европским државама, 2023.

	Развијене европске државе									Транзиционе европске државе										
EU	CHE	ITA	ESP	SWE	FRA	IRL	AUS	GBR	DEU	SVN	GRC	HRV	CZE	POL	ALB	SVK	HUN	SRB	ROU	BGR
81,5	84,2	83,8	83,9	84	83,1	82,7	81,6	82,2	81,2	82	81,6	78,6	80	78,6	79,1	78,1	76,9	76,3	76,6	75,8

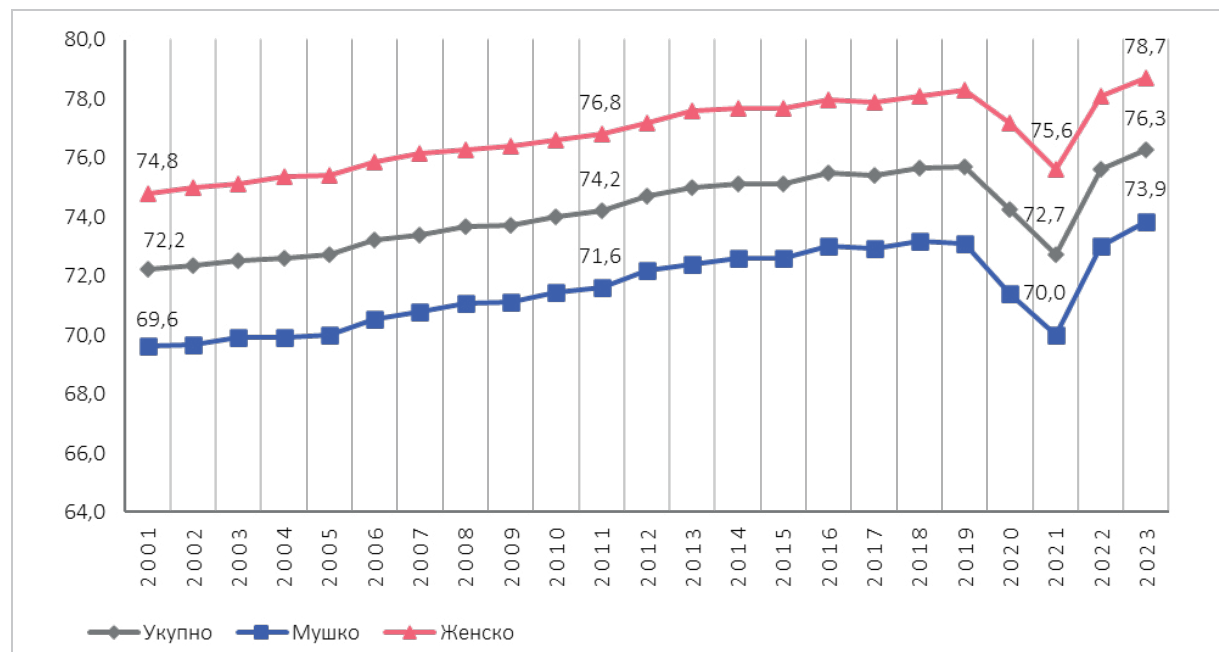
Извор: Евростат, 04.12.2024. * Број година које би новорођено дете могло да очекује да ће живети ако преовлађујући обрасци стопе смртности специфичних за узраст у тренутку рођења остану исти током целог живота детета.

³⁶ Țarcă, et al, 2024.

³⁷ Msemburi, et al, 2023.

У развијеним европским државама очекивано трајање живота је веће него у транзиционим државама, варијације између европских држава у 2023. су значајне, док је у Швајцарској, Италији и Шпанији око 84 године, у Бугарској је 76 година. **Очекивано трајање живота у Републици Србији у 2023. је 76,3 године.** Поређења ради, у Словенији је шест година дуже (82,1), у Бугарској је 0,5 година краће (75,8). **Очекивани животни век у Републици Србији у протекле 23 транзиционе године повећан је за четири године, животни век женског становништва је континуирано дужи од мушког за пет година.**

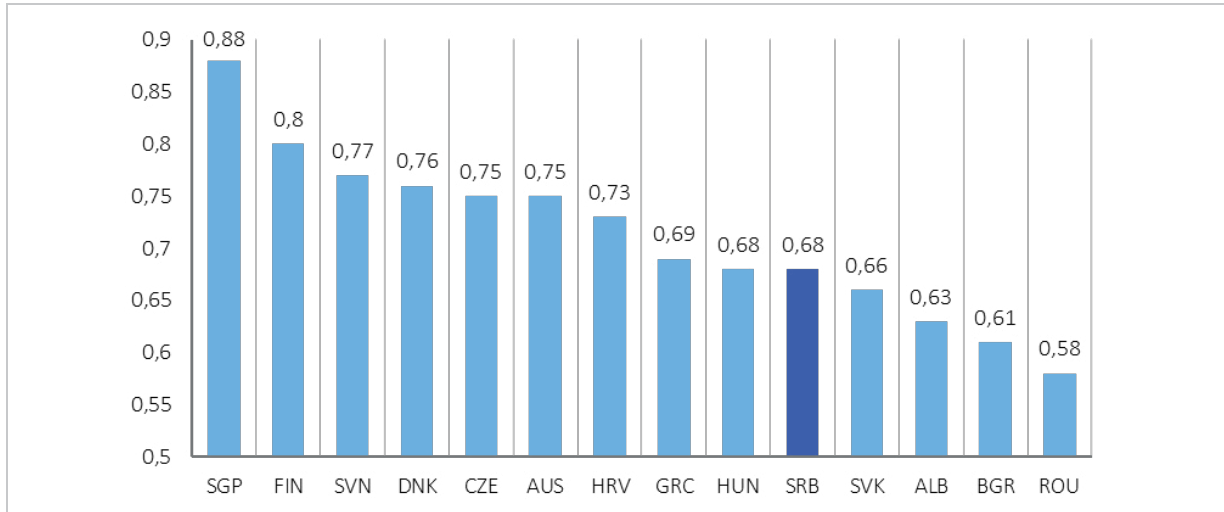
Графикон 8. Тренд очекиваног трајања живота по полу, у Републици Србији, 2001–2023.

Извор: РЗС, Скраћене апроксимативне таблице морталитета 2018–2022, 2013–2017, 2009–2012, 2002–2008.

1.6.2. Образовање и људски капитал

Образовна структура људског капитала директно утиче на продуктивност конкретне земље. Да би се измерила међузависност образовања и продуктивности, Светска банка је конструисала глобални Индекс људског капитала (НСИ), који сагледава и упоређује по земљама кључне доприносе људског капитала (здравства и образовања) продуктивности радника. Индекс се креће у интервалу 0-1 и мери продуктивност будуће генерације, односно детета рођеног данас као будућег радника у односу на мерило пуног здравља и комплетног образовања. На основу последњег извештаја Светске банке (2024), на врху светске листе се налази Сингапур (НСИ 0,88), од европских држава највиши индекс људског капитала исказује Финска (0,8), док од транзиционих земаља на врху је Словенија (0,77) и Чешка Реп. (0,75). **НСИ за Републику Србију износи 0,68, што би значило да данас дете рођено у Републици Србији ће бити 68% продуктивније када одрасте уколико буде у потпуном образовању и пуном здрављу.** У групи транзиционих европских држава најнижи НСИ имају Румунија (58%), Бугарска (61%) и Албанија (63%).

Графикон 9. Индекс људског капитала (HCI)

Извор: WB, 2024, Human Capital Index.

Повећање очекиваног животног века при рођењу је огромно достигнуће за друштво, међутим, оно доноси многе изазове и захтева стално прилагођавање демографским последицама. **Економетријска истраживања су потврдила да је ниво образовања земље важна детерминанта очекиваног животног века при рођењу³⁸ и имплицирала да друштва треба да континуирано подстичу образовање младих као и образовање одраслих кроз програме целоживотног учења.** Образовање је суштински повезано са економским растом, у првом реду преко раста запослености и зарада. Улагање у образовање се подразумева као улагање у људски капитал, што више земља улаже и инвестира у своје образовни систем, то је већи њен економски ефекат. Истраживања су јасно указала да земље са већим бројем људи који похађају школу имају бржи економски раст од земаља са мање образованих радника. Истраживања су потврдила да би се 420 милиона људи извукло из сиромаштва са средњим образовањем, као и да свака додатна година школовања може повећати зараду жене до 20%.

Табела 8. Просечне* и очекиване** године школовања у развијеним европским државама, 2022.

	GER	CHE	GBR	NOR	DNK	SWE	NLD	BEL	AUS	FRA	IRL	ITA	ESP
Просечне године школовања	14,3	13,9	13,4	13,1	13,0	12,7	12,6	12,5	12,3	11,7	11,7	10,7	10,6
Очекиване године школовања	17,3	16,6	17,6	18,6	18,8	19,0	18,6	18,9	16,4	16,0	19,1	16,7	17,8

Извор: UN, HDR 2023-2024. * Просечан број година образовања популације старије од 25 година; ** Број година школовања које дете узраста за полазак у школу може очекивати.

- Компаративна анализа просечних и очекиваних година школовања у европским државама показује да је у развијеним државама просечна дужина школовања 2,5 године већа него у транзиционим европским државама, као да се очекује да ће иста разлика бити и у наредном периоду.

³⁸ Novak, et al, 2016.

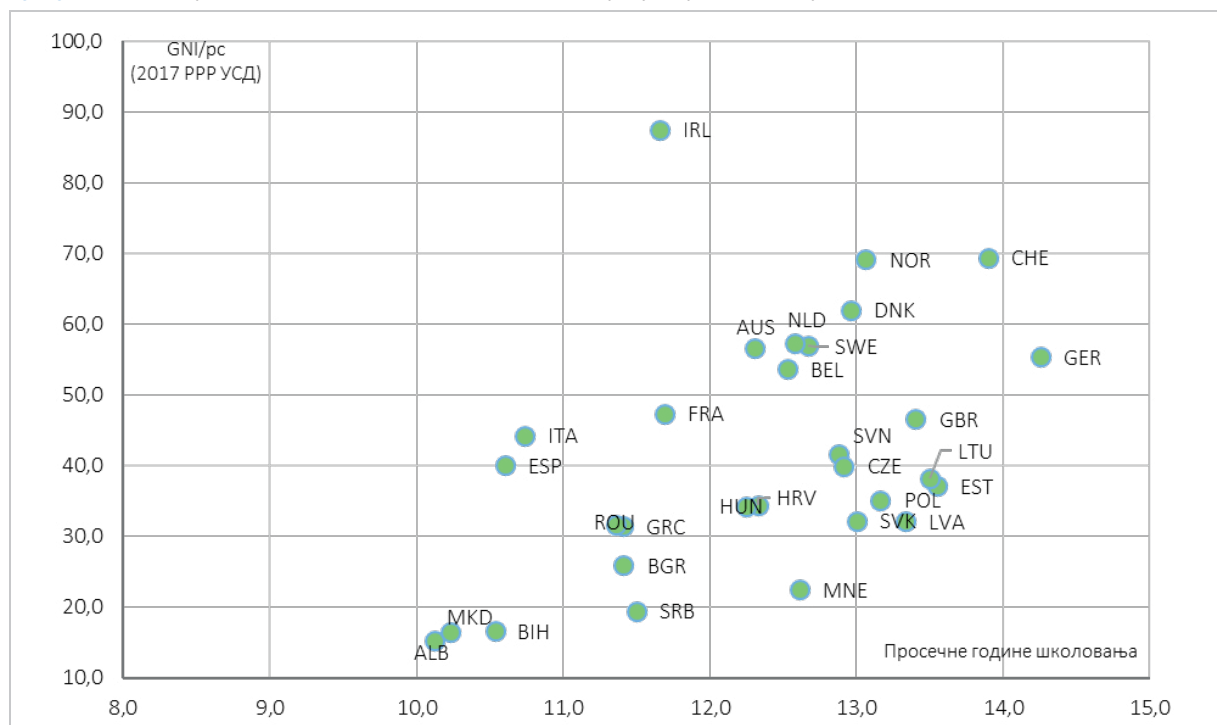
Табела 9. Просечне* и очекиване** године школовања у развијеним европским државама, 2022.

	EST	LTU	LVA	POL	SVK	CZE	SVN	MNE	HRV	HUN	SRB	BGR	GRC	ROU	BIH	MKD	ALB
Просечне године школовања	13,5	13,5	13,3	13,2	13,0	12,9	12,9	12,6	12,3	12,2	11,5	11,4	11,4	11,4	10,5	10,2	10,1
Очекиване године школовања	15,9	16,4	16,6	15,9	14,7	16,3	17,4	15,1	15,6	15,1	14,5	13,9	20,0	14,5	13,3	13,0	14,5

Извор: UN, HDR 2023-2024. * Просечан број година образовања популације старије од 25 година; ** Број година школовања које дете узраста за полазак у школу може очекивати.

- Просечан број година школовања у Републици Србији је 11,5, а очекиван 14,5, што је заостајање за развијенијим транзиционим државама Чешком Републиком и Словенијом – 1,4 године, односно очекиваних више од две године. Балтичке државе имају највећи број просечних година школовања, док Грчка има највише очекиваних година школовања (20 година). У Европи више од 19 година школовања се очекује у Ирској и нордијским државама, док су у транзиционим државама очекиване године школовања између 13 и 17 година. Европске државе са високим бројем просечних година школовања имају високе вредности GNI/pc.

Графикон 10. Просечне године школовања и GNI/pc у европским државама, 2022.

Извор: UN, HDR 2023-2024.

1.7. ДЕМОГРАФСКА ДИВИДЕНДА КАО ФАКТОР ЕКОНОМСКОГ РАСТА

На основу емпиријских истраживања може се закључити да је раст становништва изузетно важан фактор економског раста, који може у неким случајевима да допринесе расту животног стандарда. У неразвијеним државама са ниским доходком, брзи раст становништва ће вероватно бити штетан у краткорочном и средњем року, јер повећава контингент издржаваних (деце) и врши притисак на контингент радно-способног становништва. Али, на дуги рок, велика је вероватноћа да ће ове земље остварити „демографску дивиденду“, јер повећани контингент радно-способног становништва повећава свој допринос економском расту. Треба рећи да раст становништва изазван високим наталитетом може да умањи опште благостање, за разлику од раста који је резултат смањења стопе морталитета за који се генерално верује да има мањи утицај на штедњу и привредни раст. У земљама са високим доходком раст становништва је низак, чак је у неким случајевима негативан, што утиче на прераспodelу у демографским кохортама, повећава се кохорта са високим учешћем старијих људи. Терет издржавања великог броја пензионера могао би се ублажити ако би раст становништва био већи у овим земљама, али се не чини вероватним да ће се стопе фертилитета повећати у будућности или да ће стопе морталитета пасти много испод садашњих нивоа. Као резултат тога, природна стопа раста становништва ће вероватно бити веома ниска (демографске пројекције предвиђају да ће годишњи природни прираштај становништва у земљама са високим доходком бити -0,3% до 2050). Повећана миграција из земаља са ниским у земље са високим доходком могла би надокнадити ове ниске и негативне стопе природног прираштаја, док би, с друге стране, ублажила неке од притисака високог раста становништва у земљама са ниским приходима³⁹.

Бројне студије показују да ће будући људски капитал у Европи бити под јаким утицајем демографских трендова⁴⁰. Најважнији ресурси за одржив економски просперитет сваке земље су образовање и знање. Сагледавање кључних димензија људског капитала у конкретној земљи обухвата трошкове свих врста образовања и обуке (учење на послу, образовање одраслих, примарно, секундарно и терцијарно образовање), степена запослености, нивоа продуктивности и демографске и миграционе трендове.

Треба напоменути да глобални демографски раст генерише притисак на природне ресурсе (земљиште, воду и сировине) и животну средину, односно отвара бројне дилеме да ли ће будуће технолошке иновације бити у стању да превазиђу несташнице ресурса које стварају потребе растуће популације, а да не изазову штету по животну средину. Очекује се да ће технолошке иновације бити усмерене ка стварању супститута како буде расла оскудност ресурса и њихових цена (ради се највише о нафти и фосилним горивима). Позитиван пример пружају технолошке иновације у прехранбеној и пољопривредној производњи⁴¹. С обзиром да је извесно да ће светско становништво достићи 10 милијарди у наредних 50 година и како ће ти људи у просеку имати веће приходе него што је то случај данас, очекује се да ће потражња за храном драматично порасти, што ће бити велики изазов из угла заштите животне средине. Мада миграције имају позитивне ефекте у земљама са високим доходком на раст и продуктивност⁴², негативни ефекти миграција се односе на њихов утицај на смањење зарада нискоквалификованих радника⁴³, поремећај традиционалног друштвеног система и културног обрасца.

³⁹ Hanson & McIntosh, 2016.

⁴⁰ Edere, P. (2006).

⁴¹ Thakur, et al, 2016.

⁴² Mann, 2015.

⁴³ Borjas, 2013.

2

Демографска транзиција у Републици Србији 2001–2023.

2.1. ДЕМОГРАФСКИ ТРЕНДОВИ У ТРАНЗИЦИОНИМ ДРЖАВАМА ЕВРОПЕ

Све транзиционе државе у Европи се налазе у завршној фази демографске транзиције. Укупна популација у 17 транзиционих држава је пала за 6% (за осам милиона, са 136 милиона на 128 милиона становника).

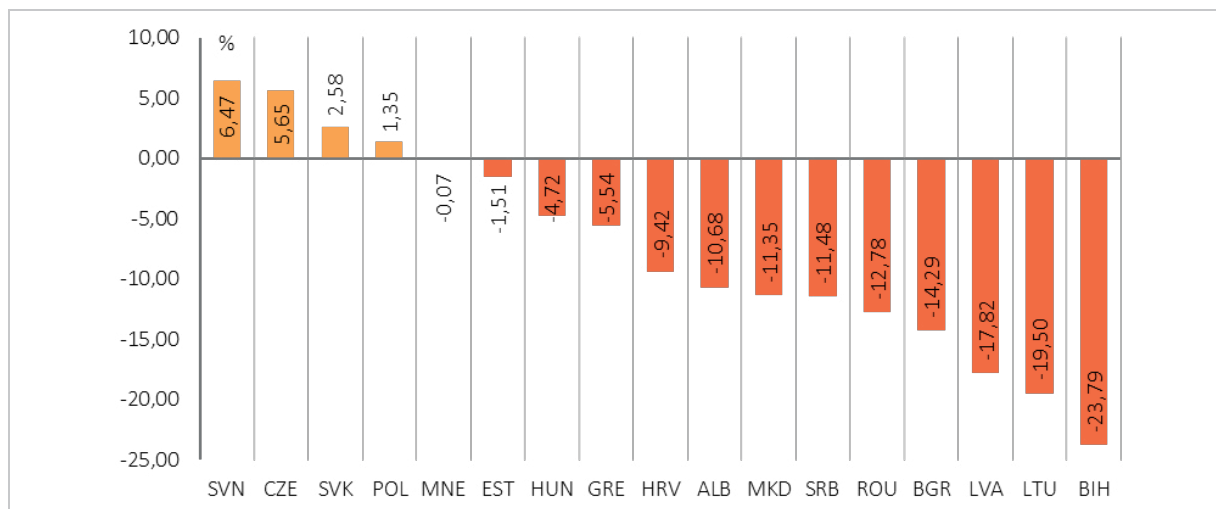
Табела 10. Демографски трендови у транзиционим државама, 2001–2023. (у мил.)

	BGR	HRV	CZE	EST	LVA	LTU	GRE	HUN	POL	ROM	SVK	SVN	ALB	BIH	MKD	MNE	SRB (без КиМ)
2001	7,93	4,30	10,23	1,39	2,34	3,47	10,84	10,17	38,25	21,92	5,38	1,99	3,15	4,18	2,07	0,63	7,65
2002	7,86	4,31	10,24	1,38	2,31	3,44	10,89	10,14	38,23	21,77	5,38	1,99	3,13	4,19	2,07	0,63	7,62
2003	7,80	4,31	10,25	1,37	2,29	3,42	10,92	10,11	38,20	21,59	5,38	1,99	3,12	4,18	2,08	0,63	7,59
2004	7,75	4,31	10,26	1,36	2,26	3,38	10,95	10,09	38,17	21,40	5,38	1,99	3,10	4,14	2,09	0,63	7,57
2005	7,70	4,31	10,28	1,35	2,24	3,32	10,98	10,07	38,12	21,21	5,38	2,00	3,08	4,10	2,09	0,63	7,54
2006	7,64	4,32	10,30	1,35	2,22	3,27	11,02	10,05	38,07	21,04	5,38	2,00	3,05	4,06	2,09	0,63	7,51
2007	7,59	4,32	10,34	1,34	2,20	3,23	11,05	10,03	38,02	20,87	5,38	2,01	3,02	4,01	2,08	0,63	7,48
2008	7,54	4,31	10,38	1,34	2,18	3,20	11,08	10,02	38,00	20,72	5,38	2,03	2,99	3,95	2,07	0,63	7,45
2009	7,49	4,31	10,42	1,33	2,14	3,16	11,11	10,00	38,00	20,58	5,39	2,04	2,96	3,88	2,06	0,63	7,43
2010	7,44	4,30	10,46	1,33	2,10	3,10	11,12	9,98	38,10	20,43	5,39	2,04	2,93	3,81	2,05	0,63	7,40
2011	7,38	4,28	10,50	1,33	2,06	3,03	11,11	9,95	38,21	20,28	5,40	2,05	2,91	3,74	2,04	0,63	7,36
2012	7,32	4,26	10,51	1,32	2,03	2,99	11,05	9,92	38,25	20,16	5,40	2,05	2,91	3,67	2,03	0,63	7,32
2013	7,26	4,24	10,51	1,32	2,01	2,96	10,97	9,89	38,26	20,06	5,41	2,06	2,91	3,61	2,01	0,63	7,28
2014	7,22	4,22	10,52	1,31	1,99	2,93	10,89	9,86	38,27	19,97	5,42	2,06	2,90	3,56	2,00	0,63	7,23
2015	7,18	4,18	10,52	1,31	1,98	2,91	10,82	9,84	38,27	19,87	5,42	2,06	2,90	3,52	1,98	0,63	7,18
2016	7,13	4,14	10,53	1,32	1,96	2,87	10,78	9,81	38,26	19,78	5,43	2,06	2,90	3,47	1,96	0,62	7,13
2017	7,08	4,08	10,54	1,32	1,94	2,83	10,75	9,79	38,25	19,69	5,44	2,06	2,90	3,43	1,94	0,62	7,07
2018	7,02	4,02	10,55	1,32	1,93	2,80	10,73	9,77	38,24	19,60	5,44	2,07	2,89	3,39	1,92	0,62	7,02
2019	6,98	3,99	10,55	1,33	1,91	2,80	10,72	9,77	38,23	19,50	5,45	2,08	2,89	3,35	1,90	0,61	6,97
2020	6,93	3,95	10,55	1,33	1,90	2,80	10,70	9,75	38,17	19,39	5,46	2,10	2,87	3,30	1,87	0,61	6,91
2021	6,88	3,92	10,53	1,33	1,89	2,79	10,58	9,71	38,04	19,25	5,44	2,11	2,85	3,24	1,85	0,60	6,84
2022	6,83	3,91	10,67	1,35	1,88	2,82	10,41	9,68	38,39	19,17	5,47	2,12	2,83	3,20	1,84	0,61	6,79
2023	6,80	3,90	10,81	1,37	1,88	2,85	10,24	9,69	38,76	19,12	5,52	2,12	2,81	3,19	1,83	0,63	6,77

Извор: UN Statistics, July 2024.

- Депопулација је захватила скоро све транзиционе економије, осим четири централно-европске државе: Чешку Републику, Словенију, Пољску и Словачку, које бележе минималан раст;
- Све транзиционе државе ЈИЕ и три балтичке државе суочене су у новом миленијуму са снажним депопулационим трендом;
- Највећи апсолутни пад је регистрован у Румунији (-2,8 мил.) и Бугарској (-1,1 мил.), негативан тренд је започет њиховим уласком у ЕУ (2007). Иста закономерност је и са Хрватском, у којој је након уласка у ЕУ регистрован пад од 9,4%;
- Највеће стопе демографског пада у периоду 2001-2023. регистроване су, поред Босне и Херцеговине (-23,8%), у балтичким државама, Румунији (-12,8%), Бугарској (-14,3%), Републици Србији (-11,5%), Северној Македонији (-11,4%), Албанији (10,7%) и Хрватској (9,4%);
- Све државе-суседи Републике Србије суочене су са снажним депопулационим трендовима и налазе се у завршној фази демографске транзиције.

Графикон 11. Стопа раста/пада укупне популације у транзиционим државама, 2001–2023.

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, July 2024.

Демографске Пројекције УН⁴⁴ за транзиционе државе Централне и Југоисточне Европе до 2100. доста су суморне, због комбинације ниске стопе наталитета и масовне емиграције. Након економске транзиције процес депопулације ће снажно захватити све транзиционе економије у Европи:

- Очекује се да ће до 2054. становништво Босне и Херцеговине пасти за више од 26% (на основу средњег сценарија УН), док ће становништво Албаније, Литваније и Молдавије пасти за 23%, 24% и 25% респективно;
- **Белорусија, Бугарска, Летонија и Република Србија изгубиће више од петине свог становништва у наредне три деценије;**
- За Украјину се до краја века пројектује пад становништва за чак 60%, док се очекује да ће Албанија, Босна и Херцеговина, Белорусија, Летонија, Литванија, Молдавија и Пољска изгубити више од половине свог становништва, а Јерменија, Бугарска, Хрватска, Црна Гора, Румунија и Република Србија више од 40%;

⁴⁴ UN World Population Prospects 2024 projections.

- Са падом становништва суочиће се и велике држава као што су Кина, Немачка, Јапан и Русија (пројектован пад до 2054. је 14%). У Кини би 2054. живело 204 милиона људи мање, у Јапану 21 милион мање, у Русији 10 милиона мање. Дугорочни изгледи за Кину су још драматичнији, предвиђа се пад од 786 милиона људи до краја века;
- Од свих глобалних региона, само ће централноазијски до краја века имати већу популацију него 2024. Узбекистан, најмногољуднија земља у региону, до краја века ће имати више него удвостручен број становника. Демографски раст се очекује у најсиромашнијој земљи у региону - Таџикистану (91%), као и у Казахстану и Киргистану (63%). У 48 земаља, укључујући Бразил, Иран, Турску и Вијетнам, очекује се да ће популација достићи врхунац до 2054, док ће становништво наставити да расте до краја века у 126 земаља (укључујући Индију, Индонезију, Нигерију, Пакистан и САД).

2.2. ДЕМОГРАФСКИ ТРЕНДОВИ У СРБИЈИ (БЕЗ АП КИМ), 1948–2022. И ПРОЈЕКЦИЈА ДО 2052.

2.2.1. Интензитет демографског пражњења у периоду економске транзиције

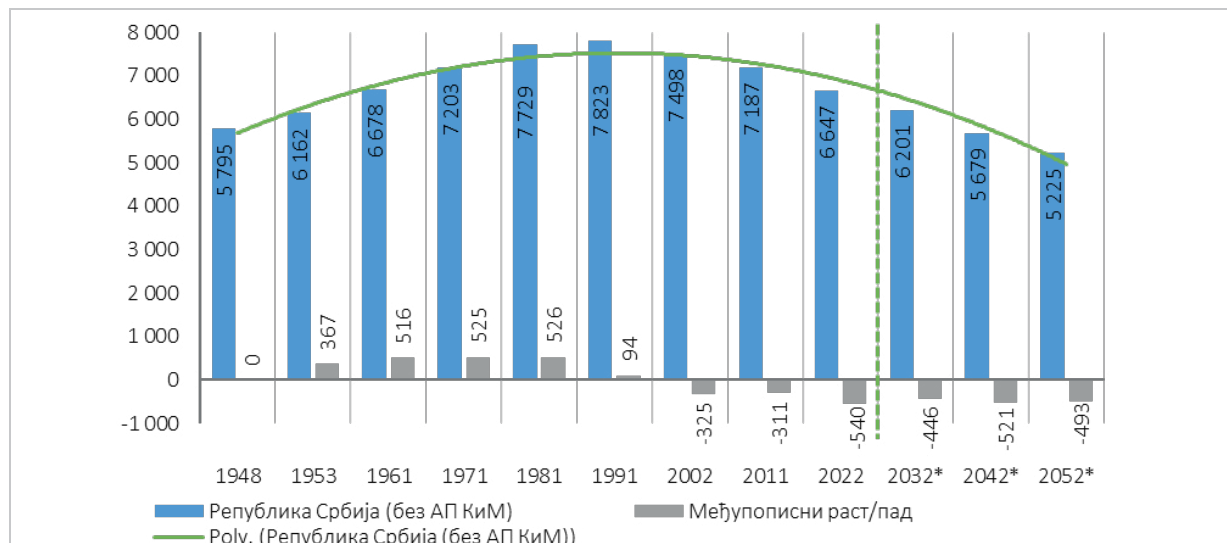
Резултати Пописа 2022. су показали да се укупна популација у Републици Србији (без АП КиМ) налази на истом нивоу као и пре 60 година, наиме укупан број становника у Републици Србији је 2022. износио 6.647.003 (1961. је живело 6.678.247 становника).

Табела 11. Међупописне промене броја становника у Србији (без АП КиМ), 1948–2022.

	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011	2022
Укупан број становника (у хиљ.)									
Србија (без АП КиМ)	5.794,8	6.162,3	6.678,3	7.202,9	7.729,3	7.822,8	7.498,0	7.186,9	6.647,0
Међупописне стопе раста/пада (у %)									
		6,3	8,4	7,9	7,3	1,2	-4,2	-4,1	-7,5

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а – резултати пописа 1948-2022.

Графикон 12. Демографски трендови у Србији, 1948-2002. и пројекција* до 2052.

Извор: Прорачун на основу РЗС-а – пописи 1948-2022. * Средњи сценарио до 2052.

- У периоду између два последња пописа на територији Републике Србије (без АП Косово и Метохија) живи мање за 7,5% становника (-521,2 хиљ), док је, у односу на Попис 2002, укупно становништво смањено за 11,3% (-850 хиљ. становника);
- Укупна популација у Републици Србији (без АП Косово и Метохија) просечно се годишње смањивала за -0,6% (на основу пописа 2002. и 2022), односно **просечно протеклих 20 година је сваке године мање за 42.500**;
- Позитиван демографски тренд након Другог светског рата прекинут је 1991, када је први пут регистрован међупописни пад становништва (-324,8 хиљ. становника);
- **Демографске пројекције до 2052. показују да ће у Републици Србији 2052, на основу очекиваног (средњег) сценарија, живети 5,2 милиона становника, односно становништво ће се на подручју републике (без АП КиМ) смањивати сваке наредне деценије у просеку за пола милиона људи.**

2.2.2. Тренд пада природног прираштаја

Тренд све већег континуираног негативног природног прираштаја (стопа морталитета већа од стопе наталитета) у Европи је започет 2012, посебно је убрзано смањење од 2017. (у државама ЕУ од 2016). **Са високим негативним вредностима природног прираштаја посебно су суочене транзиционе државе ЈИЕ и балтичке државе.**

Табела 12. Тренд природног прираштаја у развијеним државама Европе, 2012–2023.

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Европа	CH	11,0	10,8	10,8	10,7	10,6	10,2	9,8	9,5	9,3	9,2	8,7	8,5
	CM	10,9	10,8	10,7	11,0	10,8	10,8	10,9	10,8	12,3	12,8	11,8	11,1
Развијене државе Европе са позитивним природним прираштајем													
Ирска	CH	15,7	15,0	14,5	14,0	13,4	12,8	12,5	12,0	11,3	11,9	10,4	10,3
	CM	6,2	6,3	6,2	6,3	6,3	6,2	6,3	6,2	6,5	7,1	6,9	6,8
Норвешка	CH	11,8	11,5	11,4	11,3	11,2	10,7	10,3	10,1	9,9	10,4	9,4	9,3
	CM	8,3	8,1	7,9	7,9	7,8	7,7	7,7	7,6	7,5	7,8	8,4	8,0
В. Британија	CH	12,8	12,2	12,0	11,9	11,8	11,4	11,0	10,6	10,2	10,2	10,1	10,0
	CM	9,0	9,0	8,9	9,3	9,1	9,2	9,3	9,0	10,3	9,8	9,5	9,5
Швајцарска	CH	10,1	10,1	10,3	10,3	10,4	10,2	10,2	10,0	9,9	10,3	9,3	9,4
	CM	8,0	8,1	7,8	8,2	7,8	8,0	7,9	7,9	8,8	8,2	8,7	8,3
Данска	CH	10,3	9,9	10,0	10,2	10,6	10,6	10,6	10,5	10,5	10,8	9,8	9,7
	CM	9,3	9,4	9,1	9,3	9,2	9,2	9,5	9,3	9,4	9,7	10,1	9,6
Француска	CH	12,3	12,1	12,1	11,7	11,4	11,1	10,9	10,8	10,6	10,6	10,4	9,6
	CM	8,8	8,8	8,6	9,1	9,0	9,2	9,2	9,3	10,1	9,9	9,9	9,3
Холандија	CH	10,5	10,2	10,4	10,1	10,1	9,9	9,8	9,8	9,7	10,3	9,6	9,3
	CM	8,3	8,3	8,2	8,6	8,7	8,7	8,8	8,7	9,6	9,6	9,3	9,2
Развијене државе Европе са негативним природним прираштајем													
Немачка	CH	8,4	8,4	8,7	8,9	9,5	9,4	9,4	9,3	9,3	9,5	8,7	8,5
	CM	10,8	11,1	10,8	11,4	11,1	11,3	11,5	11,3	11,8	11,4	12,9	12,2
Шпанија	CH	9,6	9,1	9,1	8,9	8,7	8,3	7,9	7,5	7,2	7,1	7,1	7,0
	CM	8,5	8,3	8,4	9,0	8,8	9,0	9,1	8,8	10,4	9,6	10,1	9,3
Италија	CH	8,8	8,4	8,2	7,9	7,7	7,5	7,2	7,0	6,8	6,8	6,7	6,5
	CM	10,1	9,9	9,9	10,7	10,2	10,9	10,5	10,7	12,5	11,3	12,4	11,2
Аустрија	CH	9,3	9,3	9,5	9,7	10,0	9,9	9,7	9,5	9,4	9,5	9,1	8,4
	CM	9,5	9,4	9,2	9,6	9,3	9,5	9,5	9,4	9,4	9,5	10,7	10,2
Белгија	CH	11,4	11,2	11,0	10,7	10,7	10,4	10,3	10,2	10,0	10,2	9,8	8,7
	CM	9,8	9,8	9,3	9,8	9,5	9,6	9,7	9,5	11,0	9,7	10,3	9,7

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, July 2024. CH-стопа наталитета; CM - стопа морталитета.

- У Европи је негативан природни прираштај ескалирао у 2020, просечан негативан природни прираштај 2000–2023. год., сумаријум у свим државама Европе, износио је -1‰;
- Са негативним природним прираштајем посебно су суочене развијене државе Европе: Италија (-3,4‰ просек током читавог периода 2012–2023), Немачка (-2,5‰ просечно у периоду 2020–2023), Шпанија (-2,7‰ просечно у периоду 2020–2023) и Аустрија (-1,7‰ просек 2022–2023);
- Проблеме са негативним природним прираштајем немају државе северне и западне Европе (Норвешка, Данска, Ирска, В. Британија, Холандија и Француска) и Швајцарска;
- Екстремно позитиван природни прираштај бележи Ирска (6,4‰ просек 2012–2023);
- Најнижа стопа наталитета је у Италији (7,5‰ просек 2012–2023) и Немачкој (9‰ просек);
- Најниже стопе mortalитета остварене су у Ирској (6,4‰ просек 2012–2023) и Норвешкој (7,9‰ просек 2012–2023);
- Коефицијент варијације стопе наталитета у Европи, у периоду 2001–2023, већи је (7,5%) од коефицијента варијације стопе mortalитета (4,8%).

Док су се просечне стопе наталитета у развијеним и транзиционим државама Европе у последњој деценији (2012–2023) приближиле (10‰), стопе mortalитета у развијеним европским државама су у просеку ниже (10‰) од просечних стопа mortalитета у транзиционим државама (12‰);

Табела 13. Стопе наталитета и mortalитета у транзиционим државама, 2001–2023.

	Бугарска		Хрватска		Чешка Реп.		Мађарска		Румунија		Словачка		Словенија		Албанија		С. Маке- донија		Република Србија*	
	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM	CH	CM
2001	8,6	14,1	9,5	11,8	8,9	10,5	9,6	12,9	10,0	11,9	9,5	9,7	8,8	9,4	16,6	5,6	13,4	8,5	9,9	12,6
2002	8,5	14,3	9,3	11,7	9,1	10,6	9,5	13,0	10,0	12,8	9,4	9,6	8,8	9,5	15,6	5,7	13,8	8,9	10,4	13,7
2003	8,7	14,3	9,2	11,7	9,1	10,9	9,4	13,4	10,2	13,8	9,6	9,8	8,7	9,6	15,6	5,8	13,5	8,9	10,6	13,9
2004	9,1	14,2	9,3	11,7	9,5	10,5	9,5	13,1	10,4	14,1	10,0	9,7	9,0	9,5	14,7	5,8	11,7	8,7	10,5	14,0
2005	9,3	14,7	9,8	11,7	10,0	10,5	9,7	13,4	10,8	13,3	10,1	10,0	9,1	9,3	13,9	5,8	11,3	8,9	9,7	14,3
2006	9,8	14,8	9,6	11,9	10,3	10,1	9,9	13,0	10,9	12,7	10,0	9,9	9,5	9,3	13,0	5,7	11,7	9,0	9,6	13,9
2007	10,0	14,9	9,7	11,9	11,1	10,1	9,8	13,2	11,0	12,2	10,1	10,0	9,9	9,1	12,4	5,6	11,8	9,3	9,2	13,9
2008	10,4	14,6	10,1	12,1	11,5	10,1	9,9	12,9	11,7	11,7	10,7	9,8	10,8	9,2	12,2	5,6	11,9	9,0	9,4	14,0
2009	10,8	14,4	10,4	12,1	11,3	10,3	9,6	13,0	11,8	11,8	11,3	9,8	10,7	9,1	12,3	5,7	12,3	9,1	9,6	14,2
2010	10,2	14,7	10,1	12,1	11,1	10,2	9,1	13,0	11,0	12,4	11,2	9,8	10,9	9,2	12,4	6,1	12,7	9,2	9,4	14,2
2011	9,7	14,6	9,7	12,1	10,3	10,2	9,0	12,8	10,1	12,5	11,2	9,5	10,7	9,3	12,4	6,4	12,0	9,4	9,1	14,2
2012	9,5	14,9	9,8	12,2	10,3	10,3	9,1	13,0	10,1	12,9	10,7	9,6	10,7	9,4	12,9	6,7	12,4	9,7	9,3	14,2
2013	9,2	14,3	9,3	12,3	10,1	10,4	9,0	12,7	9,6	12,6	10,6	9,5	10,3	9,4	13,1	7,0	12,2	9,3	9,1	14,0
2014	9,3	15,1	9,3	12,6	10,4	10,0	9,4	12,8	10,1	13,0	10,6	9,4	10,3	9,5	13,1	7,2	12,4	9,6	9,3	14,2
2015	9,2	15,3	8,8	12,9	10,5	10,6	9,3	13,3	10,3	13,5	10,3	9,8	10,0	9,6	12,4	7,2	12,3	10,0	9,3	14,6
2016	9,1	15,1	8,9	13,3	10,7	10,2	9,6	12,9	10,6	13,3	10,6	9,6	9,9	9,9	11,9	7,3	12,4	10,1	9,2	14,3
2017	9,0	15,5	8,7	13,5	10,8	10,6	9,5	13,4	10,9	13,6	10,7	9,8	9,8	10,1	11,4	7,4	11,8	10,2	9,2	14,8
2018	8,9	15,4	8,7	13,6	10,8	10,7	9,4	13,4	10,6	13,7	10,6	9,9	9,4	10,1	10,9	7,4	11,7	9,9	9,2	14,6
2019	8,8	15,5	8,5	13,4	10,6	10,7	9,3	13,2	10,1	13,6	10,5	9,7	9,2	10,1	10,8	7,5	11,0	10,4	9,3	14,6
2020	8,5	17,9	8,5	14,4	10,5	12,2	9,5	14,4	10,0	15,5	10,4	11,0	8,9	11,3	10,5	9,1	10,7	13,3	8,9	16,9
2021	8,6	21,6	9,1	14,7	10,6	13,3	9,7	16,4	9,7	17,5	10,4	13,7	9,2	10,9	10,5	10,3	10,5	14,8	9,1	20,0
2022	9,4	16,9	8,5	13,7	9,1	11,0	9,3	13,8	9,6	14,0	9,6	10,7	8,6	10,6	10,3	8,7	10,1	11,7	9,4	16,4
2023	9,2	15,2	8,1	14,1	8,5	10,5	8,8	13,2	9,6	13,4	9,5	9,8	8,5	10,2	10,2	8,3	9,2	10,8	9,2	14,7

Извор: UN Statistics, July 2024; CH-стопа наталитета; CM - стопа mortalитета. * РЗС за Републику Србију.

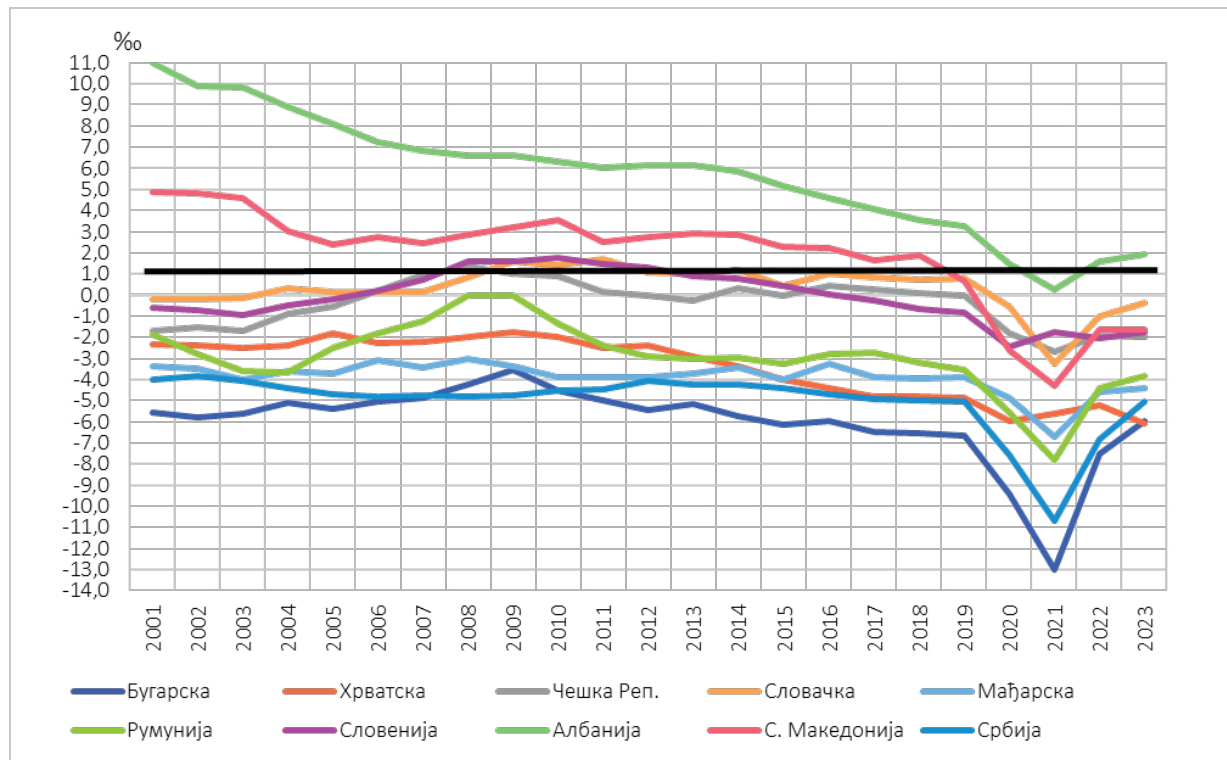
- Најниже стопе наталитета у групи транзиционих држава су у Хрватској (континуиран пад у периоду 2001–2023, са 9,5 новорођених на 1.000 ст. 2001. на 8,1‰ у 2023), Републици Србији (са 9,9‰ на 9,2‰), Бугарској (континуирано ниска, око 8,6‰, у 2023. је нешто виша, 9,2‰), Мађарској (са 9,6‰ на 8,8‰) и Чешкој Републици (са 8,9‰ на 8,5‰);
- Са растом стопа морталитета суочене су све транзиционе државе. Највише просечне стопе морталитета у периоду 2001–2023. су у Бугарској (15,3‰), Републици Србији (14,6‰), Мађарској (13,3‰), и Румунији (13,3‰), а најниже у Албанији (6,9‰);
- **Стопа природног прираштаја (разлика стопа наталитета и морталитета) је од 2020. негативна у свим транзиционим државама, осим у Албанији (5,7‰ просечна стопа у периоду 2001–2023, али са трендом смањења, 1,9‰ у 2023);**
- **Са највећим негативним природним прираштајем суочене су Бугарска (-6‰ просек 2001–2023) и Република Србија (-5,1‰ просек 2001–2023). Следе, Мађарска (-3,9‰ просек 2001–2023) и Хрватска (-3,4‰ просек 2001–2023);**

Табела 14. Тренд стопе природног прираштаја у Републици Србији, 2001–2023.

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
-2,6	-3,3	-3,3	-3,5	-4,6	-4,3	-4,7	-4,6	-4,6	-4,8	-5,2	-4,9	-4,8	-4,9	-5,4	-5,1	-5,5	-5,4	-5,3	-8,0	-10,9	-7,0	-5,4

Извор: РЗС.

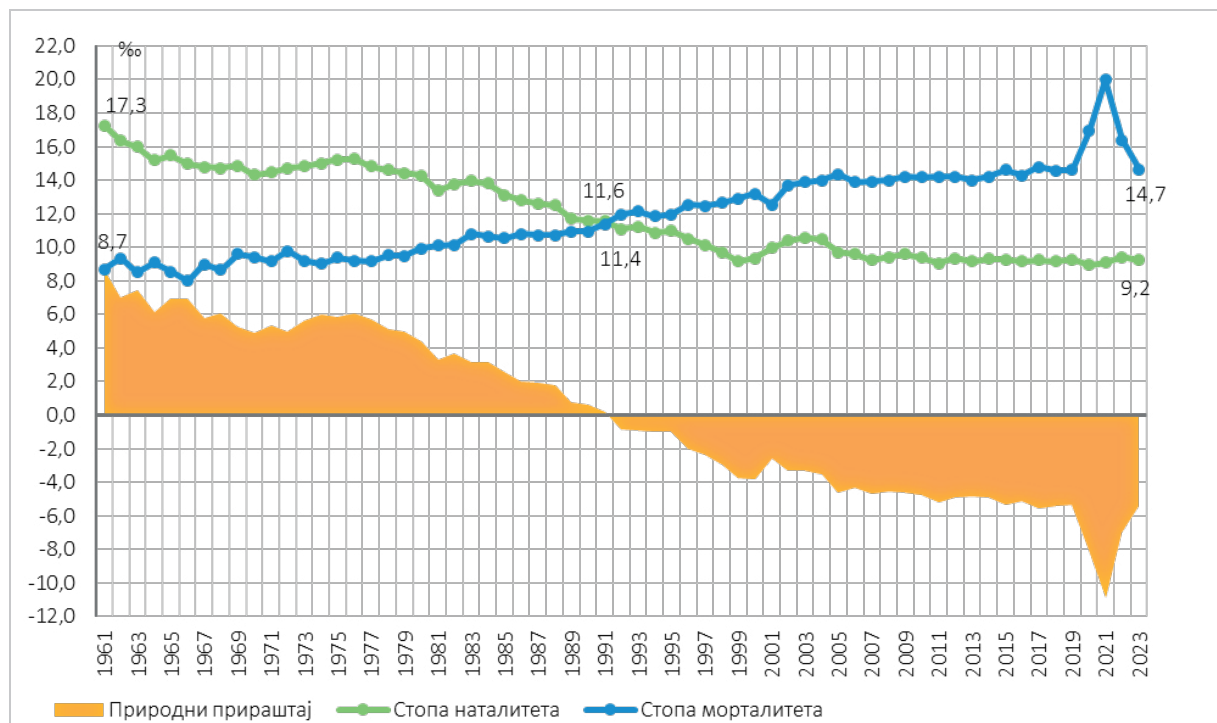
Графикон 13. Компаративни тренд природног прираштаја у државама региона, 2001–2023.

Извор: UN Statistics, July 2024.

- Тачка прелома из позитивног у негативни природни прираштај у Републици Србији (без АП КиМ) била је 1991, када су стопе наталитета и морталитета биле скоро идентичне (11,4‰ и 11,6‰). Коефицијенти варијације стопа наталитета и морталитета у протеклих више од шест деценија 1961–2023. скоро су идентични (21,1% и 21,2%).

Графикон 14. Тренд природног прираштаја у Србији (без АП КиМ), 1961–2023.

Извор: РЗС.

2.2.3. Тренд ниских стопа фертилитета

Разлике по земљама у порасту становништва углавном су последица два фактора: природног прираштаја становништва услед равнотеже рођених и умрлих и међународних миграција. Ниске стопе фертилитета (стопа од 2,1 обезбеђује просту репродукцију становништва, стопа већа од 2,1 доноси раст, а нижа од 2,1 популациони пад) у комбинацији са масовном миграцијом доводе до смањења броја становника у већини земаља ЈИЕ. Од 1990. (године почетка економске транзиције) губици становништва Бугарске, Летоније, Литваније, Молдавије, Босне и Херцеговине већи су за 20%⁴⁵. Стопе фертилитета у развијеним државама Европе сличне су оним у транзиционим државама.

⁴⁵ Eurostat, 2024.

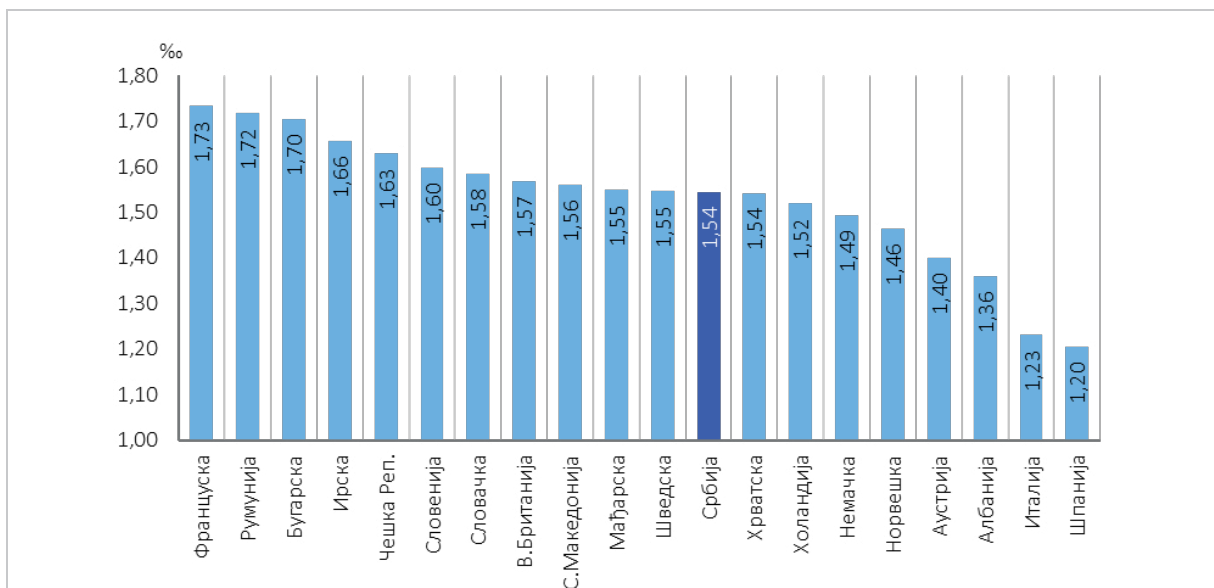
Табела 15. Компаративни тренд стопе фертилитета у државама Европе, 2001–2023.

	Европа	Развијене државе Европе										Транзиционе државе Европе									
		DEU	IRL	ESP	FRA	ITA	NLD	AUS	SWE	NOR	GBR	BGR	HRV	CZE	SVK	HUN	ROU	SVN	ALB	MKD	SRB
2001	1,40	1,35	1,94	1,23	1,88	1,25	1,71	1,33	1,57	1,79	1,62	1,23	1,46	1,15	1,20	1,31	1,27	1,21	2,14	1,73	1,36
2002	1,42	1,34	1,97	1,25	1,87	1,26	1,73	1,39	1,65	1,76	1,63	1,22	1,43	1,17	1,19	1,30	1,27	1,21	2,00	1,79	1,36
2003	1,44	1,34	1,96	1,29	1,87	1,29	1,74	1,37	1,71	1,80	1,70	1,25	1,41	1,18	1,20	1,28	1,30	1,20	2,01	1,75	1,37
2004	1,47	1,36	1,93	1,31	1,90	1,34	1,72	1,42	1,75	1,83	1,75	1,32	1,42	1,23	1,25	1,28	1,34	1,25	1,89	1,52	1,36
2005	1,46	1,34	1,87	1,33	1,92	1,33	1,71	1,41	1,77	1,84	1,76	1,36	1,51	1,28	1,26	1,31	1,39	1,26	1,79	1,47	1,34
2006	1,49	1,34	1,92	1,36	1,97	1,36	1,72	1,40	1,85	1,90	1,81	1,43	1,47	1,33	1,25	1,34	1,42	1,32	1,69	1,51	1,32
2007	1,54	1,38	2,01	1,38	1,95	1,39	1,71	1,38	1,88	1,90	1,86	1,48	1,49	1,44	1,27	1,32	1,45	1,39	1,63	1,53	1,32
2008	1,59	1,39	2,07	1,44	1,99	1,44	1,76	1,41	1,91	1,95	1,91	1,55	1,56	1,51	1,34	1,35	1,58	1,53	1,62	1,57	1,33
2009	1,60	1,37	2,06	1,38	1,99	1,44	1,78	1,39	1,93	1,97	1,89	1,64	1,59	1,51	1,43	1,32	1,64	1,54	1,64	1,64	1,36
2010	1,61	1,40	2,06	1,37	2,02	1,44	1,79	1,44	1,97	1,94	1,92	1,57	1,55	1,51	1,43	1,26	1,57	1,58	1,65	1,71	1,40
2011	1,59	1,39	2,03	1,34	2,00	1,43	1,75	1,43	1,90	1,88	1,91	1,51	1,49	1,43	1,45	1,25	1,48	1,57	1,68	1,63	1,40
2012	1,61	1,41	1,99	1,32	1,99	1,42	1,72	1,44	1,90	1,85	1,91	1,50	1,52	1,45	1,39	1,33	1,51	1,59	1,72	1,71	1,40
2013	1,59	1,42	1,93	1,28	1,97	1,38	1,68	1,44	1,89	1,78	1,83	1,48	1,46	1,46	1,40	1,35	1,47	1,55	1,74	1,71	1,45
2014	1,61	1,47	1,90	1,32	1,97	1,36	1,70	1,46	1,88	1,75	1,81	1,53	1,46	1,53	1,42	1,42	1,56	1,58	1,72	1,77	1,43
2015	1,61	1,50	1,86	1,33	1,93	1,34	1,66	1,49	1,85	1,73	1,80	1,53	1,40	1,59	1,40	1,45	1,62	1,58	1,63	1,76	1,46
2016	1,61	1,59	1,82	1,33	1,89	1,34	1,66	1,53	1,85	1,71	1,79	1,54	1,43	1,65	1,48	1,51	1,69	1,59	1,56	1,79	1,46
2017	1,56	1,57	1,77	1,31	1,86	1,32	1,62	1,52	1,79	1,62	1,74	1,56	1,42	1,72	1,52	1,52	1,77	1,62	1,49	1,73	1,46
2018	1,52	1,57	1,76	1,26	1,84	1,29	1,59	1,48	1,75	1,57	1,68	1,56	1,47	1,74	1,55	1,52	1,75	1,61	1,42	1,73	1,48
2019	1,49	1,54	1,72	1,23	1,83	1,26	1,57	1,46	1,71	1,53	1,63	1,58	1,47	1,75	1,57	1,53	1,71	1,61	1,40	1,65	1,48
2020	1,47	1,53	1,65	1,19	1,79	1,24	1,55	1,44	1,67	1,48	1,57	1,56	1,48	1,76	1,59	1,58	1,73	1,59	1,37	1,63	1,52
2021	1,47	1,58	1,78	1,19	1,80	1,25	1,62	1,47	1,67	1,56	1,58	1,59	1,62	1,82	1,63	1,61	1,72	1,64	1,37	1,62	1,48
2022	1,41	1,46	1,59	1,21	1,76	1,24	1,51	1,41	1,54	1,42	1,56	1,77	1,53	1,62	1,56	1,55	1,72	1,57	1,36	1,59	1,52
2023	1,40	1,44	1,60	1,21	1,64	1,20	1,43	1,32	1,43	1,41	1,56	1,75	1,47	1,45	1,56	1,49	1,71	1,58	1,35	1,47	1,63

Извор: UN Statistics, July 2024. РЗС за Републику Србију у периоду 2011–2023.

- У периоду 2001–2023. просечна стопа фертилитета у Европи је износила 1,52‰. Након тренда раста до 2016. (1,61‰), уследио је пад стопе фертилитета до 2023;
- Све развијене државе у Европи у последње две деценије бележе пад стопе фертилитета, посебно су ниске стопе фертилитета у 2023. у Италији (1,20‰) и Шпанији (1,21‰). Немачка бележи благи раст, али на ниском нивоу (са 1,35‰ на 1,44‰);
- Транзиционе државе чланице ЕУ су дотакле најнижу тачку стопе фертилитета 2001–2003, да би се након тога постепено опорављале: Бугарска са 1,23‰ на 1,75‰, Чешка Република са 1,15‰ на 1,82‰ у 2021, Мађарска са 1,28‰ 2003. на 1,61‰ у 2021. итд.;
- Супротни трендови су регистровани у Албанији (пад са 2,14‰ на 1,35‰) и Северној Македонији (са 1,73‰ на 1,47‰);
- Просечне стопе фертилитета у европским државама у периоду 2021–2023. у знаку су изузетно ниских стопа у најразвијенијим европским државама: Немачкој, Шпанији, Италији, Аустрији и Норвешкој (испод 1,5‰);

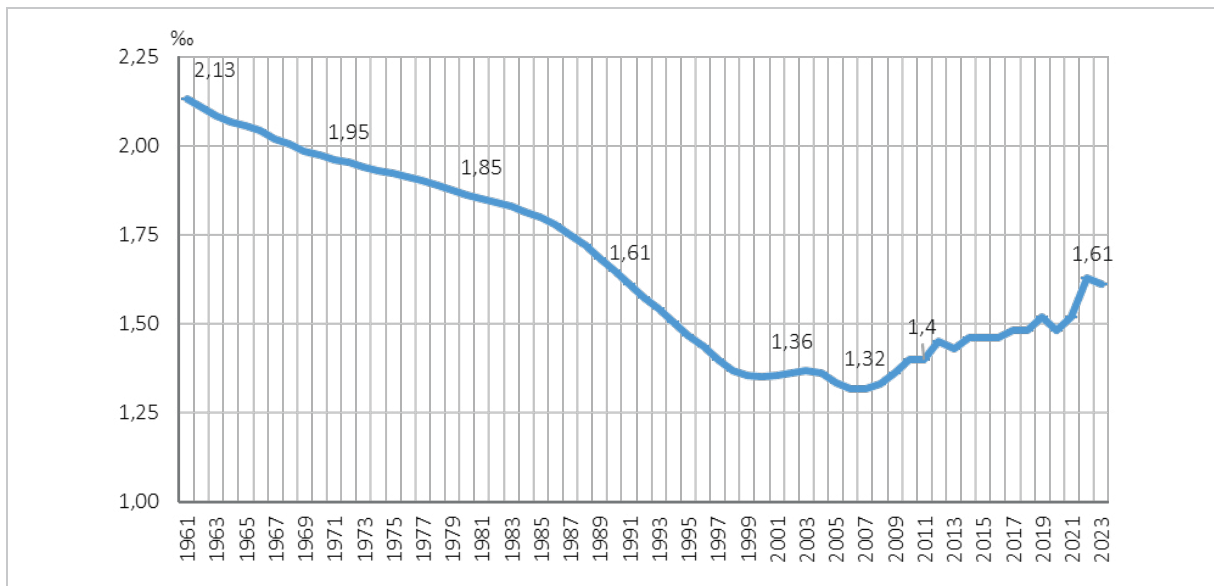
Графикон 15. Просечне стопе фертилитета у европским државама, 2021–2023.

Извор: Прорачун на основу UN Statistics и РЗС-а.

- Анализа дугорочног тренда стопе фертилитета у Србији (без АП КиМ) у периоду 1961–2023. показује два смера: континуиран пад од 1961. до 2006. (са 2,13‰ на 1,32‰) и континуиран опоравак са благим варијацијама од 2007. до 2023.

Графикон 16. Тренд стопе фертилитета у Србији (без АП КиМ), 1961–2023.

Извор: UN Statistics и РЗС.

2.3. ПРОМЕНЕ У СТАРОСНОЈ СТРУКТУРИ СТАНОВНИШТВА

Тренд убрзаног старења становништва и промене у демографској структури у свим европским државама реперкутују се на структурне перформансе њихових привреда. Постепено пензионисање великог контингента радно-способног становништва, тзв. бејби-бум генерација (рођени после Другог светског рата до 1964) директно утиче на спровођење зелене и дигиталне транзиције у европским државама, највише преко спровођења пензионе политике. Коефицијент старосне зависности старих 65 и више год. (однос старијих 65 и више год. и радно-способног становништва 15-64) у европским државама убрзано расте: са 36% у 2022. на 55% према пројекцијама 2050. и 65% у 2100), док је 2022. било приближно 2,7 радника по старијој особи, 2100. тај број ће пасти на приближно 1,5. Највеће промене у старосној структури Европе рефлектује раст најстарије популације (85 и више год.) која бележи најбржи раст (удео ове популације ће се удвостручити 2050. и утростручити до 2100, када ће достићи 10% популације). Разлози раста старосне зависности објашњавају три фактора:

1. Очекивани животни век се повећава;
2. Контингент радно-способног становништва, има тренд пада, услед пада стопе фертилитета, која је испод природног прага репродукције; и
3. Пројектовани нето миграциони токови не могу супституисати тренд старења становништва⁴⁶.

Табела 16. Коефицијент зависности укупног становништва* у европским државама, 2001–2023.

	Развијене државе						Транзиционе државе													
	DEU	FRA	ITA	AUS	NOR	GBR	BGR	HRV	CZE	GRC	HUN	POL	ROU	SVK	SVN	ALB	BIH	MNE	MKD	SRB
2001	47,8	53,8	48,7	47,7	53,9	52,9	47,1	49,4	42,6	49,3	46,1	45,4	46,8	43,7	42,4	57,8	44,0	49,2	49,0	48,2
2002	48,2	53,9	49,3	47,2	53,6	52,5	46,5	49,6	41,9	49,6	45,7	44,5	46,2	42,6	42,3	56,7	43,5	49,2	48,5	48,2
2003	48,7	53,8	49,9	46,9	53,2	52,4	45,9	49,8	41,2	49,8	45,5	43,7	45,6	41,6	42,0	55,6	43,3	49,4	48,0	48,3
2004	49,3	53,7	50,3	47,0	52,8	52,2	45,4	49,8	40,7	49,9	45,3	42,9	45,1	40,8	41,9	54,5	43,4	49,6	47,5	48,3
2005	50,0	53,7	50,9	47,6	52,3	51,8	44,9	50,0	40,4	50,0	45,1	42,3	44,7	40,1	42,0	53,4	43,6	49,8	46,8	48,2
2006	50,8	53,6	51,6	48,0	51,8	51,4	44,7	50,0	40,3	50,0	45,0	41,7	44,7	39,5	42,2	52,4	43,5	49,8	46,2	48,0
2007	51,5	53,6	51,9	48,2	51,3	51,2	44,8	50,0	40,4	49,9	45,0	41,1	44,9	39,0	42,5	51,4	43,5	49,5	45,8	47,8
2008	51,8	53,9	52,0	48,2	50,9	51,2	45,0	50,1	40,8	50,0	45,1	40,7	45,2	38,6	43,0	50,5	43,6	49,1	45,5	47,4
2009	52,2	54,2	52,3	48,3	50,9	51,4	45,5	49,9	41,6	50,4	45,2	40,2	45,7	38,5	43,6	49,5	43,9	48,8	45,1	47,0
2010	52,1	54,6	52,7	48,1	51,0	51,7	46,2	49,6	42,6	51,0	45,3	40,1	46,2	38,7	43,9	48,4	44,3	48,2	44,8	46,7
2011	51,7	55,3	53,1	47,9	51,2	52,3	47,1	49,5	43,9	51,9	45,5	40,6	46,7	39,0	44,5	47,4	44,6	47,8	44,6	46,5
2012	51,6	56,3	53,8	48,0	51,4	53,2	48,2	49,6	45,5	52,8	45,9	41,2	47,1	39,5	45,4	46,6	44,9	47,7	44,6	46,8
2013	51,6	57,2	54,4	48,3	51,7	54,2	49,3	49,9	47,1	53,7	46,6	41,9	47,4	40,1	46,4	46,2	45,1	47,9	45,0	47,6
2014	51,8	58,1	55,1	48,6	51,9	54,8	50,6	50,4	48,6	54,5	47,4	42,8	48,0	40,9	47,6	46,1	45,5	48,5	45,5	48,6
2015	52,1	59,0	55,6	48,7	52,1	55,4	51,8	51,2	50,1	55,2	48,3	43,8	49,0	41,8	48,9	46,1	46,1	49,3	45,9	49,8
2016	52,6	59,7	55,9	49,0	52,4	55,9	52,9	52,1	51,6	55,9	49,1	45,0	49,9	43,0	50,2	46,0	46,8	50,1	46,4	50,9
2017	53,3	60,3	56,1	49,3	52,8	56,5	53,9	53,2	53,1	56,4	50,0	46,4	50,9	44,4	51,5	46,2	47,7	50,9	47,1	52,0
2018	53,9	60,8	56,3	49,7	53,2	57,0	55,0	54,4	54,6	56,9	50,8	47,8	52,0	45,8	52,8	46,5	48,8	51,8	48,0	53,3
2019	54,5	61,3	56,6	50,1	53,5	57,4	55,9	55,6	55,9	57,3	51,9	49,2	53,0	47,2	53,7	47,0	50,0	52,9	49,3	54,6
2020	55,3	61,8	56,8	50,5	53,7	57,7	56,5	56,5	57,0	57,6	53,0	50,5	54,1	48,4	54,5	47,7	51,1	54,0	50,5	55,8
2021	56,2	62,1	56,9	51,1	54,0	57,6	56,7	57,4	57,7	58,4	53,8	51,5	54,9	49,5	55,3	48,4	51,9	54,8	51,4	56,7
2022	57,2	62,4	57,0	51,8	54,1	57,6	56,8	58,2	57,4	58,9	54,2	52,3	55,1	50,5	56,2	49,3	52,6	55,3	52,1	57,3
2023	58,0	62,7	57,1	52,6	53,9	57,8	57,2	58,6	56,8	58,9	54,6	53,0	55,4	51,4	56,9	50,0	53,5	55,8	52,8	57,9

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, July 2024. World Population Prospects 2024. *Однос збира контингента 0-14 и 65 и више год. и радно-способног контингента 15-64.

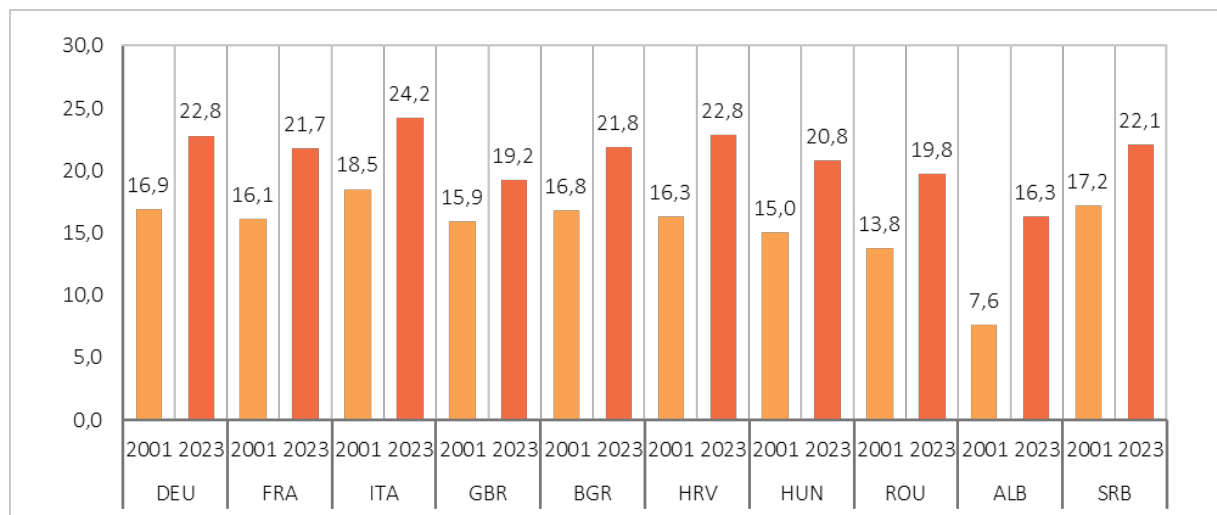
⁴⁶ European Commission, 2021.

Тренд коефицијента зависности укупног становништва у европским државама истог је смера и у развијеним и у транзиционим европским државама, али са значајним варијацијама по државама:

- У свим европским државама коефицијент зависности укупног становништва (однос издржаваног и радно-способног контингента) у протекле две деценије повећан је за 10 п. п. (у просеку са 47% на 57%);
- Од развијених европских држава, овај коефицијент је у 2023. највећи у Француској (62,7%) и Шведској (60,7%), а најнижи у Ирској (52,8%) и Аустрији (52,6%);
- Мада су варијације коефицијента зависности укупног становништва у групи транзиционих држава мање, највећи коефицијенти су у Хрватској (58,6%), Грчкој (58,9%), Републици Србији (57,9%) и Бугарској (57,2%), док је овај коефицијент најмањи у Албанији (50%), Словачкој (51,4%), и Северној Македонији (52,8%).

Из угла економске и социјалне политике најважније промене у старосној структури је раст становништва изнад 65 година. У свим европским државама у последње две деценије је значајно повећано учешће ове групе становништва у укупној популацији, са просечних 15% у 2001. на просечних нешто изнад 20% у 2023. **Најстарија популација је бројнија у развијеним европским државама** (у Италији 24,2%) у односу на транзиционе државе (најмање учешће је у Албанији, 16,3%, и Северној Македонији, 17,3%).

Графикон 17. Тренд раста популације старости 65 и више год. у европским државама, 2001–2023.

Извор: Прорачун на основу UN Statistics.

- Коефицијент старосне зависности 65 и више год. је просечно у европским државама растао сваке деценије за по пет п. п. У већини европских држава у 2023. је изнад 30% (у Италији чак 38,1%, у Грчкој 37,3%), најнижи је у Албанији (24,5%) и Северној Македонији (26,7%).

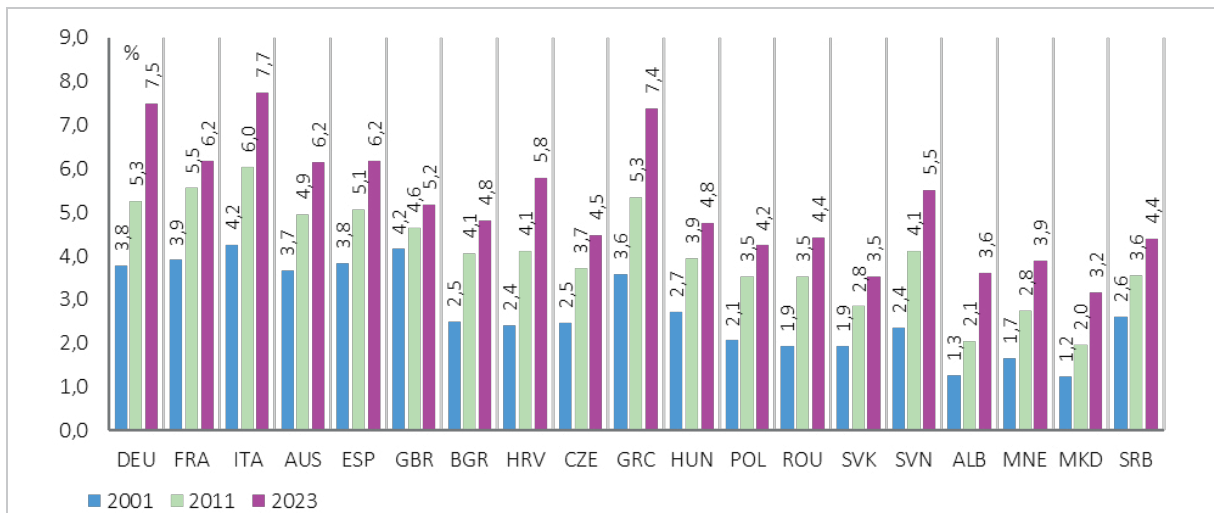
Табела 17. Раст коефицијента зависности старијих 65 и више год. у европским државама, 2001–2023.

	Развијене државе										Транзиционе државе								
	DEU	FRA	ITA	AUS	ESP	GBR	BGR	HRV	CZE	GRC	HUN	POL	ROU	SVK	SVN	ALB	MNE	MKD	SRB
2001	24,9	24,8	27,5	22,8	24,5	24,3	24,7	24,4	19,7	25,8	22,0	18,1	20,3	16,4	20,2	12,0	17,1	14,9	24,3
2011	31,1	26,5	31,7	26,2	25,3	25,3	27,2	26,8	22,9	29,6	24,3	19,3	23,6	17,5	23,8	16,5	19,7	17,1	25,5
2023	36,0	35,4	38,1	30,8	31,3	30,4	34,3	36,2	32,2	37,3	32,2	29,9	30,7	27,3	33,5	24,5	27,2	26,7	35,3

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, July 2024. World Population Prospects 2024.

- У структури старије популације посебно је убрзан тренд раста најстаријег контингента становништва (80 и више год.), који се у већини развијених европских држава за две деценије удвостручио (у Немачкој са 3,8% у 2001. на 7,5% у 2023. итд.), а у већини транзиционих држава увећао за више од 2,3 пута: у Хрватској (са 2,4% на 5,8%, Словенији са 2,4% на 5,5%, Албанији са 1,3% на 3,9% итд.). **На основу пописа становништва у 2002. и 2022. у Републици Србији је контингент најстаријег становништва увећан за 1,7 пута (са 2,6% на 4,4%), односно са 193 хиљ. на 293 хиљ. становника.**

Графикон 18. Тренд раста најстарије групе становништва (80 и више год.) у укупном ст., 2001, 2011. и 2023.

Извор: Прорачун на основу UN Statistics, за Републику Србију пописи становништва 2002, 2011. и 2022.

- Кључне три промене у старосној структури становништва Републике Србије (без АП КиМ) у периоду 2002–2022. односе се на континуиран пад радно-способног становништва (са 67,1% на 63,5%), пад најмлађе популације (са 15,7% на 14,4%) и раст најстарије популације (65 и више год.) за 5 п. п. (са 17,2% на 22,1%).

Графикон 19. Међупописне промене у старосној структури Републике Србије, 2002, 2011. и 2022.

Извор: Прорачун на основу резултата пописа становништва РС 2002, 2011. и 2022.

2.4. ТРАНЗИЦИЈА ОБРАЗОВНЕ СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА

Образовни систем у Републици Србији у транзиционом периоду од 2001. се коренито реформисао. Процес приватизације није заобишао образовни систем, приватни капитал је ушао на све нивое образовања. Земље у транзицији пролазе кроз процес децентрализације и демократизације система образовања. Терцијарно образовање трансформисано је у складу са принципима болоњског процеса (од 2003), с циљем да се систем високог образовања учини ефикаснијим, да се његови исходи ускладе са потребама тржишта рада, као и да буде компатибилан са међународним стандардима. Кључни проблеми у образовним системима у транзиционим државама повезани су са недостатком финансијских средстава, спорим реформским процесима, високим степеном бирократизације и нескладом између циљева и тржишних потреба и расположивих средстава за њихову реализацију. Највећи реформски изазови се очекују у универзализацији средњег образовања, обезбеђивању приступа предшколској установи за сву децу и контроли јавних трошкова раста у терцијарном образовању.

2.4.1. Промене у образовној структури

У транзиционом периоду 2002–2022. у образовној структури становништва старијег од 15 година кључне промене су се одвијале у три правца: пад популације са примарним образовањем за 48,2% (са 2,53 на 1,31 милион), раст популације са секундарним образовањем за 16,4% (са 2,6 на три милиона) и раст популације са терцијарним образовањем за 83,3% (са 697 хиљ. на 1,28 милион). У међупописном периоду, 2011–2022, популација са примарним образовањем је смањена за 1/3, популација са средњим образовањем фактички остала је на истом броју, док је популација са терцијарним образовањем увећана за 28%.

Табела 18. Становништво старости 15 и више год. према школској спреми, у Републици Србији

	Без школске спреме	Примарно образовање		Секундарно образовање	Терцијарно образовање		Непознато	Укупно
		непотпуно основно образовање	основно образовање		виша школска спрема	висока стручна спрема		
2002	357.552	1.022.974	1.509.462	2.596.348	285.056	411.944	137.895	6.321.231
2011	164.884	677.499	1.279.116	3.015.092	348.335	652.234	24.424	6.161.584
2022	57.667	299.739	1.013.067	3.020.958	344.056	933.340	22.724	5.691.551

Извор: РЗС, пописи 2002, 2011. и 2022.

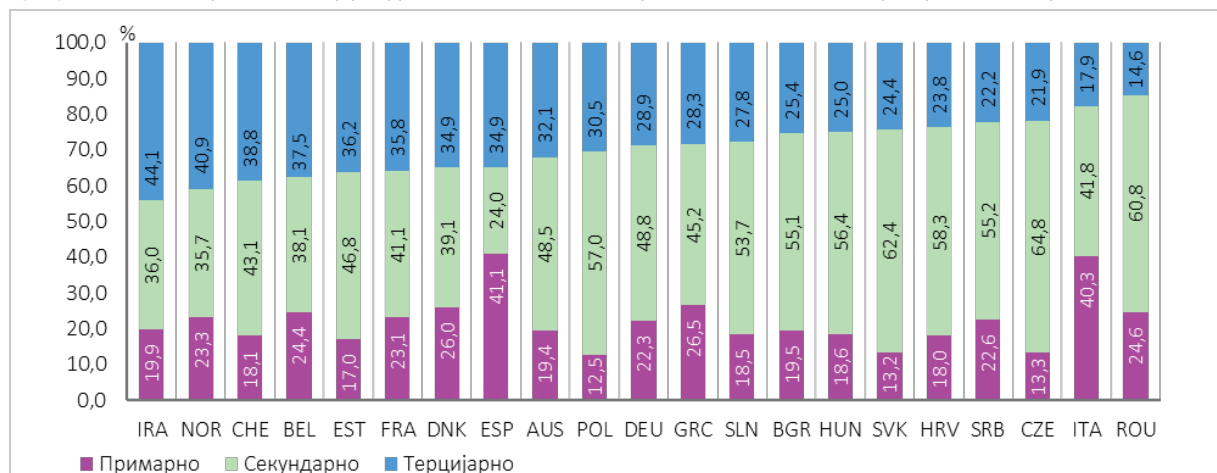
Графикон 20. Промене у образовној структури становништва старости 15 и више год. у Републици Србији, 2002, 2011. и 2022.

Извор: РЗС, пописи 2002, 2011. и 2022.

Компаративна анализа образовне структуре популације 15–74 године европских држава у 2022. показала је значајне варијације: највеће учешће са терцијарним образовањем регистровано је у Ирској (44,1%), Норвешкој (40,9%) и Швајцарској (38,8%), а најниже у Румунији (14,6%). Република Србија, Чешка Република, Словачка, Мађарска, Хрватска и Бугарска се налазе у групи држава са учешћем терцијарног образовања у интервалу 22–25%.

Графикон 21. Образовна структура становништва старости 15–74 године у европским државама, 2022.

Извор: Eurostat (ISCED 2011 levels).

Анализа тренда раста учешћа популације са терцијарним образовањем 2011–2023. диференцира групу државе са динамичним растом – изнад 10% (Ирска, Норвешка, Швајцарска, Француска, Аустрија и Пољска). У истом периоду у Републици Србији је регистрован раст од 7,3 п. п. (са 14,9% у 2011. на 22,2% у 2023).

Табела 19. Тренд учешћа терцијарног образовања (15–74 године) у европским државама

	2011	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
IRL	31,9	37,0	37,4	38,4	38,5	38,7	40,8	43,3	43,9	44,5
NOR	30,3	35,4	35,7	35,7	36,4	36,6	37,6	39,6	39,8	40,6
CHE	27,8	33,0	34,2	35,6	36,5	37,3	38,0	37,8	37,7	39,0
BEL	29,0	31,3	31,9	34,2	34,5	34,5	35,8	37,9	38,5	37,5
EST	31,0	32,2	32,9	33,5	34,1	34,7	34,9	35,9	36,6	36,2
FRA	25,3	28,9	29,4	29,9	31,1	32,0	33,3	34,1	34,8	35,4
DNK	26,2	29,3	30,1	31,0	31,6	32,5	32,8	33,7	34,1	34,6
ESP	27,1	29,9	30,5	30,9	31,7	32,8	33,8	34,1	34,4	34,9
AUS	15,9	26,9	27,8	28,3	28,8	29,8	29,8	30,4	31,1	32,1
POL	19,5	23,3	23,9	24,8	25,5	26,6	27,1	27,2	27,6	30,5
DEU	23,2	23,7	24,4	24,7	25,2	25,9	27,1	27,9	27,9	28,9
GRC	20,5	23,7	24,7	25,4	25,8	25,9	26,8	28,5	28,9	28,3
SLN	20,8	25,5	25,9	27,1	27,2	27,5	29,5	33,2	32,9	27,8
BGR	19,5	23,1	23,4	23,6	23,8	23,6	24,8	25,0	25,1	25,4
HUN	17,5	20,2	20,0	20,3	21,2	21,9	23,1	24,6	24,7	25,0
SVK	15,8	18,3	19,0	20,0	21,1	22,0	22,6	23,6	24,6	24,4
HRV	15,2	19,5	19,8	20,3	21,6	21,5	21,6	21,8	22,0	23,8
SRB	14,9	18,5	19,2	19,4	19,9	20,2	20,5	21,2	21,5	22,2
CZE	15,3	18,7	19,4	20,1	20,3	20,1	20,6	21,8	21,9	21,9
ITA	12,2	14,5	14,7	15,6	16,2	16,5	16,7	16,6	16,8	17,9
ROU	12,0	14,0	14,1	14,2	14,3	14,8	14,9	15,0	15,5	14,6

Извор: Eurostat (ISCED 2011 levels).

2.4.2. Обухваћеност предшколским образовањем

Терминолошко-методолошка дистинкција између образовања у раном детињству и предшколског образовања се односи на следеће: образовни развој у раном детињству је намењен најмлађој деци (узраст 0-3 године), док је предшколско образовање намењено деци узраста од три године до узраста за полазак у основно образовање. Програми образовања у раном детињству су програми за малу децу (испод основношколског узраста) који се сматрају образовним према међународној стандардној класификацији образовања (ISCED 2011). У овим раним годинама, пре него што уђу у основно образовање, деца су у најформативнијим годинама живота, где се постављају темељи за доживотне навике и обрасце. Да би били класификовани као образовни, програми за малу децу морају бити тако осмишљени да подрже дечји когнитивни, физички и социоемоционални развој. Основно образовање почиње са шест или седам година у већини земаља ЕУ.

- У државама ЕУ је 2022. око 15,5 милиона деце похађало образовање у раном детињству, од чега је 1,9 милиона било у образовном развоју у раном детињству и 13,6 милиона у предшколском образовању⁴⁷;
- **Више од 93% деце узраста од три године до обавезног узраста за полазак у основно образовање у државама ЕУ похађало је образовање у раном детињству;**
- Од развијених европских држава, Немачка је имала највећи број деце у раном образовном развоју (936 хиљ.), а затим Шпанија (439 хиљ.);
- Највећи удео деце у образовном развоју у раном детињству (као пропорција све деце у раном образовању) забележен је у Данској (36%), Словенији (31%), Немачкој, Шпанији, Кипру (27%) и Шведској (26%). Најмањи удео је забележен у Мађарској и Румунији, где су деца чинила 4% укупне популације у образовању у раном детињству;
- Обухваћеност деце предшколским образовањем (од три године до узраста за полазак у основно образовање) у транзиционим државама је знатно ниже у односу на развијене европске транзиционе државе. Док се овај показатељ у развијеним европским државама у 2022. креће у интервалу 93-100%, у транзиционим државама варира од 42,4% у Северној Македонији, 69,2% у Републици Србији, 74,8% у Румунији, 78,6% у Словачкој, 80,4% у Бугарској, 83,5% у Хрватској, 85,3% у Чешкој Републици, па до изнад 92% у балтичким државама, Пољској, Мађарској и Словенији;
- Мада је обухваћеност деце предшколским образовањем у Републици Србији у периоду 2013–2022. побољшана за 6,1 п. п., она је са 69,2% у 2022. једна од најнижих у Европи.

Табела 20. Тренд обухваћености деце предшколским образовањем у европским државама (%)

	FRA	GBR	BEL	NOR	DNK	ESP	SWE	IRL	DEU	ITA	SLN	HUN	POL	AUS	CZE	HRV	BGR	SVK	ROU	SRB	MKD
2013	100,0	96,3	98,3	96,7	97,6	96,6	95,0	82,4	95,8	97,3	87,9	88,3	76,4	86,5	76,8	67,6	83,8	72,3	84,1	63,1	29,7
2020	100,0	100,0	98,3	97,0	97,6	97,2	95,9	100,0	93,7	94,6	92,6	92,8	90,8	89,7	85,8	81,2	80,1	78,1	78,2	69,1	30,0
2021	100,0	100,0	97,6	97,3	97,0	96,0	96,1	96,4	93,1	91,0	92,3	93,4	90,4	89,0	85,4	80,7	79,4	77,4	75,6	67,5	35,1
2022	100,0	100,0	98,4	97,4	97,1	96,7	96,1	93,2	93,1	92,7	92,7	92,6	92,4	90,6	85,3	83,5	80,4	78,6	74,8	69,2	42,4

Извор: Евростат, ажурирано 27.11.2024.

⁴⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>

2.4.3. Рацио ученика и наставника у примарном образовању

Квалитет примарног образовања углавном зависи од односа броја наставника и ученика, јер мањи разреди омогућавају наставницима да се више усредсреде на потребе појединачних ученика и смањују количину времена потребног за појединачну едукацију. Однос ученика и наставног особља је такође важан показатељ ресурса посвећених образовању. Заједно са укупним временом наставе ученика, просечним радним временом наставника и поделом времена наставника између наставе и других обавеза, величина одељења и однос између ученика и наставника су међу детерминантама величине наставне снаге у земљама. Заједно са платама наставника и старосном расподелом наставника, величина одељења и однос између ученика и наставника такође имају значајан утицај на ниво текућих трошкова за образовање. Мада не постоји консензус о томе који би најбољи однос ученика и наставника требало да буде у различитим узрастима ученика, постоји широка сагласност да је млађој деци потребно више времена и интеракције са наставницима за квалитетно образовање, подржавајући мањи однос ученика по наставнику. Истраживање такође указује на позитивну повезаност мање величине одељења и већег задовољства наставника.

Табела 21. Рацио броја ученика и наставника у примарном образовању у европским државама

	NOR	BGR	SLN	HUN	ITA	BEL	POL	HRV	DNK	EST	ESP	AUS	SWE	IRL	SVK	MKD	SRB	DEU	CZE	FRA	ROU
2013	10,3	17,7	16,0	10,6	12,3	12,7	11,1	14,3	:	13,0	13,8	11,9	12,7	16,4	16,9	15,7	16,9	15,6	18,8	19,7	18,6
2020	10,1	11,2	10,3	10,0	11,2	12,5	10,2	13,0	12,1	12,5	13,3	12,2	13,1	:	17,5	14,8	14,9	14,9	18,0	18,4	19,2
2021	10,0	10,4	10,3	10,3	11,0	12,1	11,6	12,2	11,9	12,2	12,2	12,0	13,0	14,3	17,3	14,7	14,7	14,8	17,5	18,3	18,7
2022	9,9	10,2	10,3	10,5	10,8	11,8	11,9	11,9	12,0	12,1	12,2	12,7	12,9	13,4	13,6	14,1	14,7	14,9	17,0	18,2	18,5

Извор: Евростат, ажурирано 27.11.2024.

Мада је у Републици Србији побољшан рацио ученика и наставника у примарном образовању у последњој деценији (са 16,9 на 14,7), он је један од најслабијих у групи транзиционих држава (једино је у Румунији од 18,5 слабији однос).

2.4.4. Учешће популације старости 25 и више год. са најмање секундарним образовањем

Секундарно образовање и обука коју деца добијају у средњој школи оспособљавају их за вештине које су неопходне за пуно учешће у друштву. Иако се трајање у свакој земљи разликује, средње образовање обично обухвата узраст од 12 до 17 година и подељено је на два нивоа: ниже средње образовање (од три до четири године) и више средње образовање (од две до три године). На глобалном нивоу, у 2021. само двоје од троје деце нижег средњошколског узраста похађало је нижу или средњу школу, а само једно од два детета узраста више средње школе похађало је средњу школу или више образовање. Иако је у протеклој деценији остварен значајан напредак у европским државама, остају изазови у смањењу регионалних разлика и неједнакости међу ученицима средњошколског узраста из различитих социоекономских средина. Женско становништво (25 и више година) са секундарним образовањем у просеку има 5 п. п. мање учешће од мушког становништва.

Табела 22. Популација старости 25 и више год. са најмање секундарним образовањем, 2022. (%)

	AUS	CZE	GBR	NOR	SVK	SVN	HUN	CHE	HRV	DEU	BGR	SRB	ROU	IRL	POL	FRA	ALB	ITA	ESP	GRC	MKD
Женско	100,0	99,8	99,8	99,1	98,8	97,8	97,6	96,9	95,5	95,4	94,9	89,9	89,4	88,6	86,5	84,3	82,2	78,6	78,5	69,9	61,9
Мушко	100,0	99,8	99,8	99,3	99,1	98,8	98,8	97,5	97,4	95,9	96,5	96,1	94,0	86,4	90,7	88,3	86,5	86,1	83,2	77,8	75,1

Извор: Barro and Lee (2018), ICF Macro Demographic and Health Surveys, OECD (2023), UNESCO Institute for Statistics (2023) and UNICEF Multiple Indicator Cluster Surveys.

2.4.5. Терцијарно образовање – укупно и по полу

Терцијарно образовање је од суштинског значаја за друштво и привреду у целини, јер оно подстиче иновације, доприноси повећању укупног економског развоја и раста. Економске предикције указују да ће у наредним годинама бити повећана потражња за висококвалификованим кадровима, посебно са техничких факултета, растућа употреба дигиталне технологије повећава флексибилност и сложеност послова. Послодавци све више траже кадрове са капацитетима за управљање сложеним информацијама, аутономно размишљање, креативност, коришћење ресурса на паметан и ефикасан начин, као и ефикасну комуникацију. Статистика терцијарног образовања у европским државама обухвата поред дипломских, мастер и докторских нивоа и кратке стручне циклусе (они нису део образовног система у Бугарској, Естонији, Грчкој, Литванији, Румунији и Финској).

- У структури укупног броја студената терцијарног образовања у ЕУ 2022. од 18,8 милиона 60% је похађало основне, 29% мастер и 3,4% докторске студије, док је 7,6% похађало терцијарне курсеве кратког циклуса. Највеће учешће основних и мастер студија је регистровано у Пољској (98,0%), Литванији (97,4%), Хрватској (97,2%), Бугарској (97,1%) и Италији (96,9%), док је најниже учешће у Шпанији (72,0%). Више жена је завршило терцијарно образовање (57%), док је 22% диплома било из области бизниса, администрације и права;
- Терцијарно образовање (ISCED нивои 5-8) имало је 43% становништва старости 25-34 године у ЕУ у 2023.** Из угла циља ЕУ 2030. да 45% становништва старости између 25-34 године има терцијарно образовање, 13 држава је већ достигло и премашило планирани циљ: Ирска (63% укупне популације старости 25-34), Кипар (62%), Луксембург (60%), Литванија (57%), Холандија (55%), Шведска (54%), Шпанија и Француска (52%), Белгија (50%), Данска (49%), Малта и Пољска (46%) и Летонија (45%).

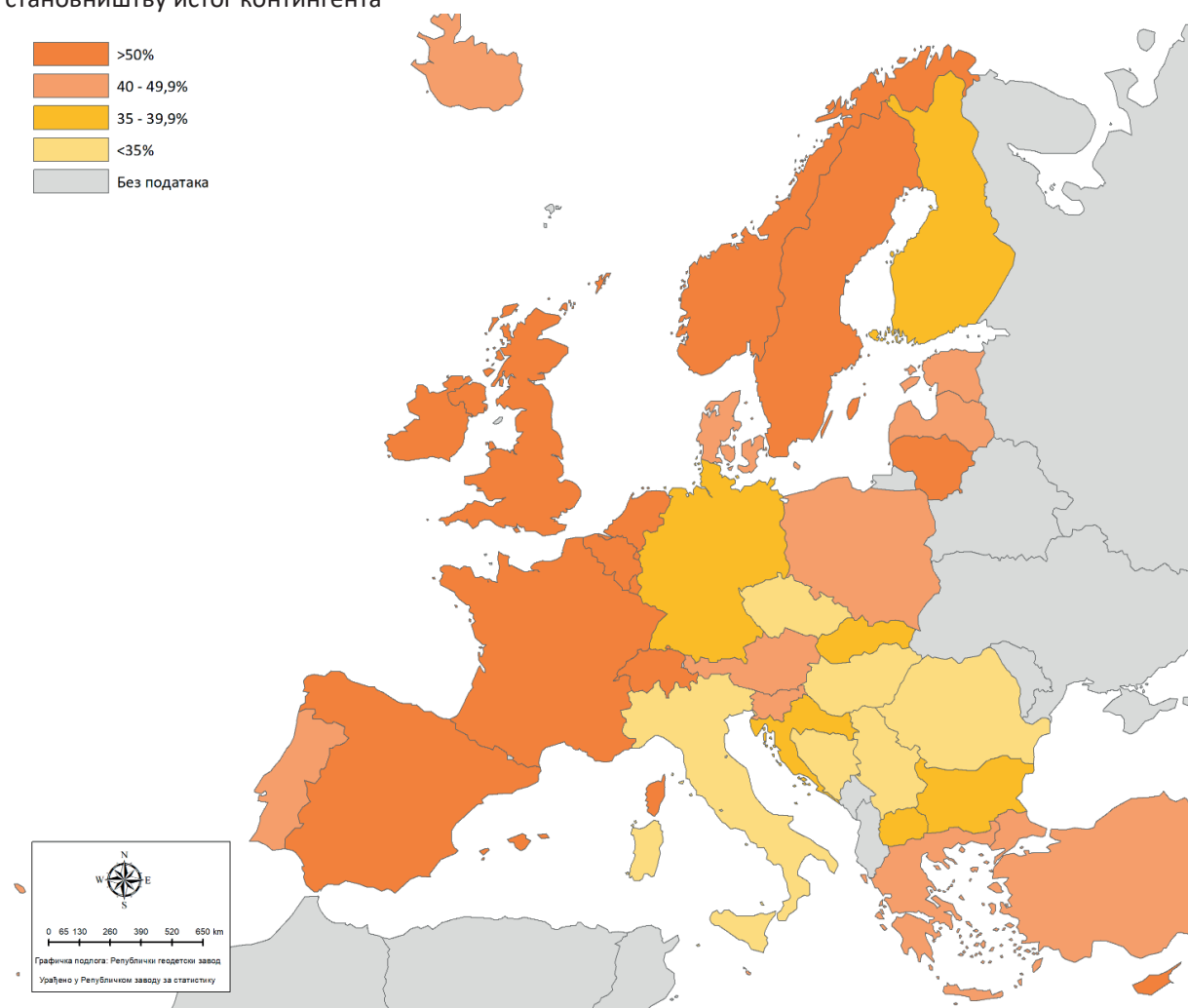
Табела 23. Становништво старости 25–34 год. са терцијарним образовањем у европским државама (%)

		BEL	DNK	DEU	IRL	ESP	FRA	ITA	NLD	AUS	NOR	BGR	HRV	CZE	GRC	HUN	POL	ROU	SVK	SVN	SRB
2011	Укупно	42,5	38,6	27,6	48,6	40,3	42,8	21,1	40,0	20,9	46,1	27,2	24,4	25,1	32,3	28,2	39,0	22,5	25,5	33,8	22,0
	Мушко	36,5	30,8	25,6	41,9	35,2	38,6	16,5	36,0	19,5	38,5	20,1	18,7	21,9	27,2	22,9	31,1	21,2	20,6	23,8	17,5
	Женско	48,4	46,5	29,5	55,0	45,7	47,0	25,7	43,9	22,4	53,9	34,8	30,2	28,5	37,5	33,6	47,3	23,9	30,7	44,4	27,2
2023	Укупно	50,0	49,0	38,4	62,7	52,0	51,9	30,6	54,5	43,5	56,6	35,8	38,8	33,7	44,5	29,4	46,3	22,5	39,8	40,7	34,7
	Мушко	42,6	40,4	36,1	59,0	46,1	47,8	24,4	50,4	39,1	46,6	28,7	28,8	26,9	36,3	23,2	37,0	19,4	31,2	29,8	28,3
	Женско	57,3	57,9	41,0	66,3	58,0	55,8	37,1	58,8	48,1	67,1	43,3	49,5	41,1	53,3	36,0	56,0	25,7	48,7	53,4	41,3

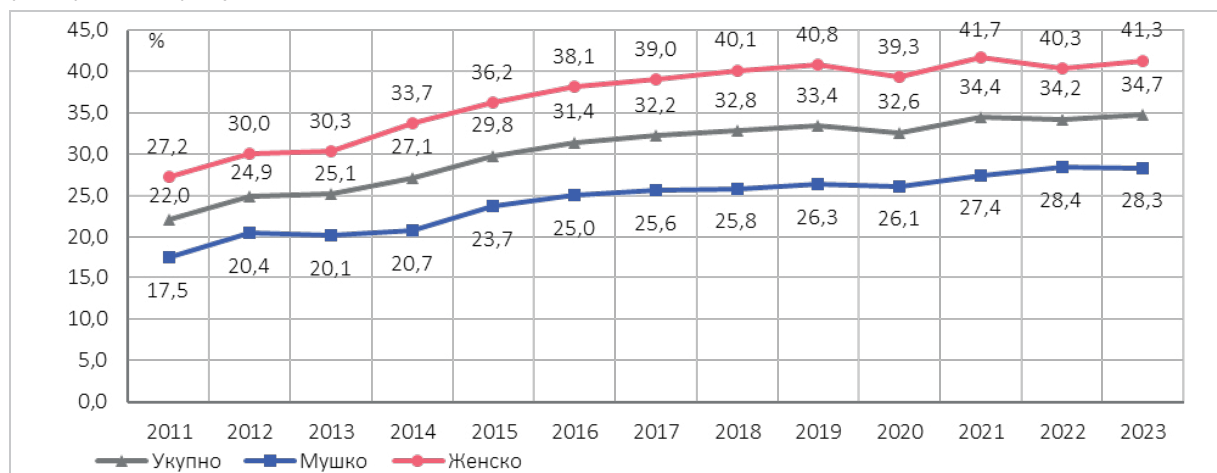
Извор: Евростат, ажурирано 12.09.2024.

- Развијене европске државе имају константно знатно веће учешће терцијарног образовања од транзиционих држава: јаз је 2011. износио у просеку 14 п. п. (38% наспрам 24%), а 15 п. п. 2023. (50% наспрам 35%);**
- Учешће женског становништва старости 25–34 године је константно веће од учешћа истог контингента мушке популације:** у развијеним европским државама 2011. је износило 42,5%, а 2023. чак 55,3%, док је у транзиционим државама 2011. износило 29%, а 2023. 41%;
- Највећи раст становништва са терцијарним образовањем у периоду 2011–2023. регистрован је у Аустрији (за 22,6 п. п., 43,5% у 2023), Холандији (за 14,5 п. п., 54,5%), Хрватској (за 14,4 п. п., 38,8%), Словачкој (за 14,3 п. п., 39,8%), Ирској (за 14,1 п. п., 62,7%), Републици Србији (12,7 п. п., 34,7%) итд.;
- Најниже учешће женског становништва (25–34) са терцијарним образовањем у 2023. је у Румунији (25,7%), Мађарској (36%) и Италији (37%).

Карта 3. Учешће становништва старости 25–34 год. са терцијарним образовањем у укупном становништву истог контингента

Графикон 22. Становништво старости 25–34 год. са терцијарним образовањем у Републици Србији, 2011–2023.

Извор: Евростат, ажурирано 12.09.2024.

- **Терцијарно образовање у Републици Србији 2023.** имало је 35% становништва старости 25–34 године, од чега 41% је женско, а 28% мушко. Позитиван тренд је присутнији код женске популације, раст 2011–2023. за 14 п. п., док је код мушког становништва регистрован раст за 11 п. п.

2.4.6. Терцијарно образовање – број дипломаца техничких наука (25–29 година)

Да би се компаративно сагледале могућности које нуди четврта индустријска револуција, односно разлике у квалитету и вештинама људских ресурса по земљама, Европска комисија континуирано прати структуру терцијарног образовања из области техничких наука (математике, рачунарства, инжењерства, производње и грађевинарства):

- 20 дипломаца техничких факултета је у просеку износило на 1.000 становника старости 20–29 година у европским државама у периоду 2019–2022;
- **Јаз између транзиционих и развијених европских држава у техничком терцијарном образовању се продубљује:** 2019. је у развијеним европским државама на 1.000 ст. (узраста 20–29) дипломирао на техничким факултетима 21,7 студената, у транзиционим државама 16,1 студент, да би се 2022. тај јаз повећао на 24,3 наспрам 16,8 студената;
- Екстремни примери у 2022. су број дипломаца техничких наука на 1.000 ст. (20–29) у Ирској (40,1) на једној, и 9,8 у Северној Македонији, на другој страни;
- **У Републици Србији је константно 16 дипломаца из области техничких наука на 1.000 ст. (20–29), што је на нивоу просека транзиционих држава, али и 30% ниже од Словеније (22,4).**

Табела 24. Број дипломаца техничких наука* на 1.000 ст. (20–29 година), 2019–2022.

	BEL	DNK	DEU	IRL	ESP	FRA	ITA	AUS	SWE	CHE	BGR	CZE	EST	GRC	HRV	HUN	POL	ROU	SVK	SVN	MKD	SRB
2019	14,2	23,7	24,4	36,9	20,9	27,4	16,6	23,4	15,8	22,0	14,0	16,1	16,5	17,2	19,8	12,3	20,1	17,5	12,9	20,8	8,4	16,0
2020	15,7	23,9	22,3	39,9	20,9	29,2	16,9	24,4	17,2	21,8	13,1	16,0	17,3	16,8	20,6	23,5	17,7	18,4	13,0	20,5	6,4	16,5
2021	16,4	26,1	24,0	40,3	23,4	29,7	18,3	25,0	19,2	23,7	14,4	16,0	19,6	20,1	20,5	13,5	18,2	19,1	13,2	21,6	7,4	16,2
2022	16,4	25,4	24,3	40,1	23,0	35,3	18,5	24,3	20,7		14,6	15,8	18,1	21,3	21,9	12,8	18,6	18,6	13,2	22,4	9,8	16,0

Извор: Евростат, ажурирано 12.09.2024; *Техничке науке: математика, рачунарство, инжењерство и грађевинарство.

2.5. РЕГИОНАЛНА ДЕМОГРАФСКА ТРАНЗИЦИЈА

2.5.1. Регионални демографски трендови

Демографска транзиција у Републици Србији захватила је сва подручја, демографска регресија се посебно одразила на неразвијеном и приграничном подручју:

- **Укупно становништво је смањено за протекле две деценије (2022–2002) за -11,3%, односно за 851 хиљ. (са 7,5 мил. 2002. на 6,65 мил. 2022);**
- **Демографске пројекције до 2052. показују да ће се у наредних 30 година укупно становништво Републике Србије смањити за 21,4% (на основу средње варијанте);**
- Просечна годишња стопа пада становништва у Републици Србији у 2022–2011. износила је -0,7%, у периоду 2002–2022. -0,6%, док је у пројектованом периоду 2022–2052. стопа пада нешто већа (-0,8%);

Табела 25. Регионални демографски трендови, 2002–2052.

	Регионална област	Пописи			Пројекције*			Стопе раста/пада		
		2002	2011	2022	2032	2042	2052	2022-2011	2022-2002	2052*-2022
	Република Србија	7.498.001	7.186.862	6.647.003	6.200.655	5.679.468	5.224.762	-7,5	-11,3	-21,4
1	Београдска	1.576.124	1.659.440	1.681.405	1.669.085	1.633.655	1.606.091	1,3	6,7	-4,5
2	Западнобачка	214.011	188.087	154.491	129.920	105.301	84.438	-17,9	-27,8	-45,3
3	Јужнобанатска	313.937	293.730	260.244	235.390	208.203	185.282	-11,4	-17,1	-28,8
4	Јужнобачка	593.666	615.371	607.178	597.835	582.625	570.439	-1,3	2,3	-6,1
5	Севернобанатска	165.881	147.770	117.896	99.376	81.560	66.702	-20,2	-28,9	-43,4
6	Севернобачка	200.140	186.906	160.163	140.660	122.145	106.685	-14,3	-20,0	-33,4
7	Средњобанатска	208.456	187.667	157.711	135.641	112.303	92.456	-16,0	-24,3	-41,4
8	Сремска	335.901	312.278	282.547	265.288	244.508	225.497	-9,5	-15,9	-20,2
9	Златиборска	313.396	286.549	254.659	231.548	203.182	175.602	-11,1	-18,7	-31,0
10	Колубарска	192.204	174.513	154.497	140.764	126.001	112.810	-11,5	-19,6	-27,0
11	Мачванска	329.625	298.931	265.377	241.986	213.089	185.191	-11,2	-19,5	-30,2
12	Моравичка	224.772	212.603	189.281	170.741	148.560	128.205	-11,0	-15,8	-32,3
13	Поморавска	227.435	214.536	182.047	159.036	135.659	116.039	-15,1	-20,0	-36,3
14	Расинска	259.441	241.999	207.197	181.456	152.907	128.064	-14,4	-20,1	-38,2
15	Рашка	291.230	309.258	296.532	289.884	278.984	267.707	-4,1	1,8	-9,7
16	Шумадијска	298.778	293.308	269.728	251.431	229.760	209.675	-8,0	-9,7	-22,3
17	Борска	146.551	124.992	101.100	82.188	62.226	46.383	-19,1	-31,0	-54,1
18	Браничевска	200.503	183.625	156.367	138.170	117.875	101.505	-14,8	-22,0	-35,1
19	Зајечарска	137.561	119.967	96.715	80.217	64.144	51.926	-19,4	-29,7	-46,3
20	Јабланичка	240.923	216.304	184.502	160.990	136.560	115.641	-14,7	-23,4	-37,3
21	Нишавска	381.757	376.319	343.950	320.814	295.352	274.707	-8,6	-9,9	-20,1
22	Пиротска	105.654	92.479	76.700	65.957	55.565	47.092	-17,1	-27,4	-38,6
23	Подунавска	210.290	199.395	175.573	159.934	141.368	123.972	-11,9	-16,5	-29,4
24	Пчињска	227.690	205.724	193.802	183.434	167.755	150.075	-5,8	-14,9	-22,6
25	Топличка	102.075	91.754	77.341	68.910	60.181	52.578	-15,7	-24,2	-32,0

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 18.10.2024; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Последњи међупописни подаци (2022–2011) показују да у Севернобанатској, Зајечарској и Борској области живи 1/5 мање становника, док резултати пописа становништва у последње две деценије (2022–2002) показују да су **процеси депопулације најснажнији (пад већи од 1/4) на подручју: Борске (стопа пада -31%, просечан годишњи пад -1,8%), Зајечарске (-29,7%, годишњи пад -1,7%), Севернобанатске (-28,9%, годишњи пад -1,7%), Западнобачке (-27,8%, годишњи пад -1,6%) и Пиротске области (-27,4%, годишњи пад -1,6%);**
- Демографске пројекције до 2052. очекују највећи просечни годишњи пад становништва у Борској (-2,8%), Зајечарској (-2,1%) и Западнобачкој области (-2%);

У протеклом транзиционом периоду 2002–2022. депопулациони процеси захватили су све градове у републици, осим три града (Нови Сад, Нови Пазар и Београд):

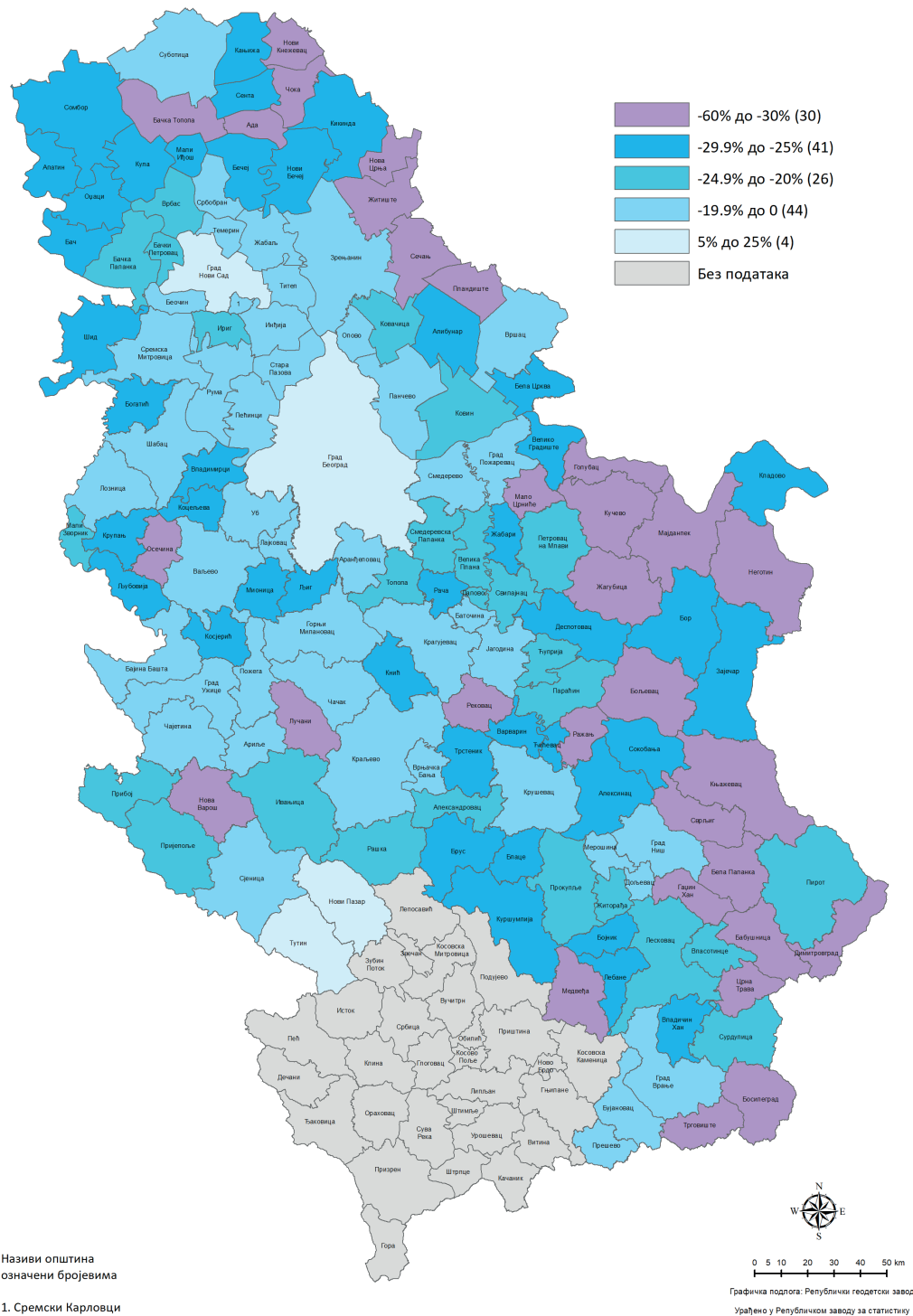
- **Укупно у свих 28 градова становништво је смањено у периоду 2022–2011. за -4,5% (са 4,63 мил. на 4,43 мил.), док је у периоду 2022–2002. смањено за -3,6% (са 4,59 мил. на 4,43 мил.);**
- У транзиционом периоду 2002–2022. укупно становништво је повећано само у градовима: Нови Пазар (24,1%), Нови Сад (23,3%) и Београд (6,7%);
- Највећи демографски пад 2011–2022. забележили су градови: Зајечар (-19,3%), Кикинда (-17%), Сомбор (-17,6) и Бор (-16%), а 2002–2022: Зајечар (-27,3%), Сомбор (-27,2%), Бор (-26,8%), Кикинда (-26,4%), Пирот (-22,2%), Прокупље (-21,5%) и Лесковац (-20,7%);
- **Просечна годишња стопа пада становништва у пописном периоду 2002–2022. у Сомбору и Зајечару је била -1,6%, а у Бору и Кикинди -1,5%;**
- На основу очекиваних демографских пројекција до 2052. може се закључити да би се за пола века (2002–2052) у градовима – регионалним центрима Сомбор, Кикинда, Зрењанин, Бор, Зајечар и Врање укупно становништво смањило за више од 40%;
- **Учешће градова у укупном становништву се континуирано повећава: са 61,2% у 2002. на 66,6% у 2022.** Пројекције указују да би 2052. у градовима живело 71,5% укупног становништва у Републици Србији (без подручја на АП КиМ).

Табела 26. Градови – демографски трендови, 2002–2052.

Градови	Пописи			Пројекције*			Стопе раста/пада		
	2002	2011	2022	2032	2042	2052	2022-2011	2022-2002	2052*-2022
Градови – укупно	4.592.343	4.633.469	4.426.187	4.220.937	3.962.927	3.737.513	-4,5	-3,6	-15,6
% укупног ст.	61,2	64,5	66,6	68,1	69,8	71,5			
1 Београд	1.576.124	1.659.440	1.681.405	1.669.085	1.633.655	1.606.091	1,3	6,7	-4,5
2 Сомбор	97.263	85.903	70.818	58.280	45.768	34.925	-17,6	-27,2	-50,7
3 Панчево	127.162	123.414	115.454	109.035	101.275	94.769	-6,4	-9,2	-17,9
4 Вршац	54.369	52.026	45.462	39.750	33.616	28.190	-12,6	-16,4	-38,0
5 Нови Сад	299.294	341.625	368.967	385.691	398.648	411.253	8,0	23,3	11,5
6 Кикинда	67.002	59.453	49.326	41.491	33.244	25.887	-17,0	-26,4	-47,5
7 Суботица	148.401	141.554	123.952	109.570	96.004	84.502	-12,4	-16,5	-31,8
8 Зрењанин	132.051	123.362	105.722	90.343	73.979	59.939	-14,3	-19,9	-43,3
9 С. Митровица	85.902	79.940	72.580	67.600	61.518	55.373	-9,2	-15,5	-23,7
10 Ужице	83.022	78.040	69.997	62.433	53.312	44.085	-10,3	-15,7	-37,0
11 Ваљево	96.761	90.312	82.169	75.341	67.886	61.357	-9,0	-15,1	-25,3
12 Шабац	122.893	115.884	105.432	96.663	86.142	76.469	-9,0	-14,2	-27,5
13 Лозница	86.413	79.327	72.062	66.411	59.152	51.969	-9,2	-16,6	-27,9
14 Чачак	117.072	115.337	105.612	97.727	88.316	80.016	-8,4	-9,8	-24,2
15 Јагодина	70.894	71.852	64.644	57.758	51.379	46.472	-10,0	-8,8	-28,1
16 Крушевац	131.368	128.752	113.582	101.187	87.347	75.792	-11,8	-13,5	-33,3
17 Краљево	121.707	125.488	110.196	98.853	85.292	72.324	-12,2	-9,5	-34,4
18 Нови Пазар	85.996	100.410	106.720	112.579	117.085	120.345	6,3	24,1	12,8
19 Крагујевац	175.802	179.417	171.186	162.989	152.728	142.675	-4,6	-2,6	-16,7
20 Бор	55.817	48.615	40.845	34.168	27.314	21.605	-16,0	-26,8	-47,1
21 Пожаревац	74.902	75.334	68.648	64.097	57.990	51.938	-8,9	-8,3	-24,3
22 Зајечар	65.969	59.461	47.991	39.086	30.726	24.356	-19,3	-27,3	-49,2
23 Лесковац	156.252	144.206	123.950	107.813	90.965	76.788	-14,0	-20,7	-38,0
24 Ниш	250.518	260.237	249.501	239.725	226.788	215.764	-4,1	-0,4	-13,5
25 Пирот	63.791	57.928	49.601	43.160	37.020	32.027	-14,4	-22,2	-35,4
26 Смедерево	109.809	108.209	97.930	90.675	81.505	72.754	-9,5	-10,8	-25,7
27 Врање	87.288	83.524	74.381	65.267	54.353	43.572	-10,9	-14,8	-41,4
28 Прокупље	48.501	44.419	38.054	34.160	29.920	26.276	-14,3	-21,5	-31,0

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 18.10.2024; *На основу средње варијанте.

Карта 4. Демографски пад/раст, 2002–2022.

2.5.2. Интензитет демографског пражњења неразвијеног подручја

У транзиционом периоду 2002–2022. процес демографског пражњења захватио је све веће просторе на југу и истоку државе, са подручја 34 неразвијене општине укупно становништво је смањено за више од 30%. Само у последњем међупописном периоду на подручју 30 неразвијених општина становништво је смањено за више од 20%. У најнеразвијенијим општинама Црна Трава, Гаџин Хан, Рековац, Бабушница и Босилеград демографски пад је био већи од 25%.

Табела 27. Општине са падом становништва већим од 20%, 2011–2022.

1	Црна Трава	-36,1	11	Нови Кнежевац	-23,4	21	Варварин	-20,9
2	Гаџин Хан	-30,3	12	Ражањ	-23,4	22	Голубац	-20,8
3	Рековац	-26,6	13	Сента	-23,0	23	Нова Црња	-20,7
4	Бабушница	-26,0	14	Мајданпек	-22,1	24	Бач	-20,6
5	Босилеград	-25,4	15	Ада	-21,8	25	Осечина	-20,6
6	Чока	-24,9	16	Бољевац	-21,6	26	Кањижа	-20,5
7	Сврљиг	-24,3	17	Мало Црниће	-21,6	27	Сечањ	-20,5
8	Кучево	-23,9	18	Бачка Топола	-21,3	28	Димитровград	-20,5
9	Жагубица	-23,7	19	Деспотовац	-21,2	29	Житиште	-20,4
10	Неготин	-23,7	20	Планиште	-21,0	30	Апатин	-20,0

Извор: Прорачун на основу пописа РЗС-а, ажурирано 18.10.2024.

- Најинтензивнији процес демографског пражњења захватио је неразвијене приграничне општине: Црна Трава (-58,5%), Гаџин Хан (-44,1%), Бабушница (-42,1%), Медвеђа (-40,9%), Рековац (-40,1%) итд.

Табела 28. Општине са падом становништва већим од 30%, 2002–2022.

1	Црна Трава	-58,5	10	Сврљиг	-37,6	19	Житиште	-34,3	27	Бачка Топола	-31,4
2	Гаџин Хан	-44,1	11	Кучево	-37,2	20	Нови Кнежевац	-33,5	28	Лучани	-31,2
3	Бабушница	-42,1	12	Нова Црња	-35,9	21	Голубац	-33,4	29	Бела Паланка	-30,8
4	Медвеђа	-40,9	13	Бољевац	-35,7	22	Планиште	-33,0	30	Ада	-30,0
5	Рековац	-40,1	14	Сечањ	-35,6	23	Нова Варош	-32,4	31	Оџаци	-29,9
6	Босилеград	-38,9	15	Мало Црниће	-35,1	24	Трговиште	-32,3	32	Сента	-29,8
7	Мајданпек	-38,6	16	Неготин	-34,9	25	Књажевац	-31,8	33	Бач	-29,7
8	Ражањ	-38,3	17	Жагубица	-34,5	26	Димитровград	-31,5	34	Блаце	-29,6
9	Чока	-38,1	18	Осечина	-34,3						

Извор: Прорачун на основу пописа РЗС-а, ажурирано 18.10.2024.

- Демографске пројекције до 2052. издвајају групу од 18 општина код којих се очекује демографски пад већи од 50% у односу на Попис 2022.** Очекује се да ће процес демографског пражњења захватити, поред приграничних и неразвијених општина (Неготин -70%, Голубац -68%, Босилеград -66%) и све већи број општина на подручју АП Војводине (Ада -60%, Бач -57%, Планиште -54%, Апатин -52%, Сомбор -51% итд).

Табела 29. Општине са пројектованим* демографским падом већим од 50%, 2022–2052.

1	Неготин	-69,5	10	Бабушница	-52,8
2	Голубац	-68,1	11	Осечина	-52,6
3	Босилеград	-65,8	12	Апатин	-51,9
4	Нова Варош	-62,8	13	Варварин	-51,9
5	Ада	-59,8	14	Сомбор	-50,7
6	Мајданпек	-59,2	15	Александровац	-50,1
7	Бољевац	-56,9	16	Деспотовац	-50,0
8	Бач	-56,7	17	Рековац	-49,6
9	Планиште	-54,1	18	Зајечар	-49,2

* Прорачун на основу демографских пројекција РЗС-а до 2052, ажурирано 18.10.2024.

2.5.3. Регионалне диспропорције радно-способног становништва

Коефицијент укупне зависности (однос збира контингента 0–14 и 65 и више и радно-способног контингента 15–64 године) у Републици Србији има тренд раста, са 46,3 у 2011. на 57,4 у 2022, док пројекције показују наставак тог тренда са 62,8 у 2032, 65,5 у 2042. и 72,8 у 2052.

- **Учешће радно-способног становништва у укупном становништву има континуиран тренд пада од 2011. у свим регионалним областима.** Највећи пад регистрован је у Борској (-6,4 п. п., са 66,7% на 60,3%), Шумадијској, Сремској, Јужнобанатској и Средњобанатској области (пад од -6,2 п. п.);
- Најниже учешће радно-способног становништва у 2022. је у Зајечарској области (58,5%);
- Пројектован пад учешћа радно-способног становништва у периоду од Пописа 2022. до 2052. на нивоу регионалних области ће се посебно одразити у Западнoбачкој (-10,5 п. п.), Борској (-10,2 п. п.), Јабланичкој (-9,8 п. п.) и Средњобанатској области (9,1 п. п.). Коефицијент варијације овог показатеља би се у периоду 2011–2052. удвостручио (са 2,5% на 5%);

Табела 30. Коефицијент укупне зависности регионалних области, 2002–2052.

	Регионална област	Радно-способно ст. (15-64) у укупном (%)						Коефицијент укупне зависности					
		пописи			пројекције*			пописи			пројекције*		
		2002	2011	2022	2032	2042	2052	2002	2011	2022	2032	2042	2052
	Република Србија	67,1	68,3	63,5	61,4	60,4	57,9	49,0	46,3	57,4	62,8	65,5	72,8
1	Београдска	69,2	69,6	64,6	64,0	63,4	59,5	44,5	43,7	54,8	56,3	57,7	68,1
2	Западнoбачка	67,6	68,4	62,3	58,5	56,2	51,8	47,9	46,1	60,6	71,0	78,0	93,1
3	Јужнобанатска	67,8	69,0	63,0	60,5	59,5	56,8	47,6	44,9	58,7	65,2	68,1	76,2
4	Јужнобачка	69,2	69,9	65,1	63,5	63,2	61,2	44,6	43,0	53,6	57,4	58,1	63,5
5	Севернобанатска	67,6	68,4	62,6	58,6	57,6	55,3	48,0	46,2	59,8	70,6	73,5	80,9
6	Севернобачка	68,2	68,7	63,1	60,2	59,4	55,7	46,6	45,6	58,5	66,1	68,4	79,6
7	Средњобанатска	67,5	68,8	62,6	58,6	57,1	53,6	48,1	45,3	59,7	70,7	75,1	86,7
8	Сремска	68,1	69,7	63,5	60,8	60,4	58,7	46,9	43,6	57,6	64,6	65,5	70,3
9	Златиборска	67,5	68,0	62,7	58,3	56,2	54,1	48,1	47,1	59,6	71,4	78,1	84,9
10	Колубарска	65,3	67,6	63,0	59,7	58,9	57,2	53,0	48,0	58,8	67,4	69,8	74,7
11	Мачванска	66,9	68,8	63,9	59,6	57,5	55,3	49,5	45,3	56,6	67,7	73,9	80,7
12	Моравичка	67,0	67,6	62,2	58,7	57,1	53,3	49,3	48,0	60,8	70,3	75,2	87,6
13	Поморавска	63,8	65,8	61,1	59,0	57,8	57,7	56,8	51,9	63,5	69,6	73,1	73,3
14	Расинска	65,9	67,1	61,5	58,7	56,2	52,7	51,8	49,1	62,7	70,4	77,8	89,8
15	Рашка	65,9	66,6	64,4	61,6	59,8	58,5	51,7	50,1	55,3	62,3	67,2	71,0
16	Шумадијска	67,8	69,1	62,9	61,4	60,5	57,3	47,4	44,8	59,0	62,9	65,3	74,7
17	Борска	65,9	66,7	60,3	54,8	52,1	50,1	51,8	49,9	65,8	82,4	92,0	99,8
18	Браничевска	61,6	65,0	60,3	59,3	58,9	57,7	62,3	53,9	65,7	68,7	69,7	73,2
19	Зајечарска	63,2	64,3	58,5	56,2	54,3	52,6	58,1	55,4	71,0	77,9	84,2	90,2
20	Јабланичка	65,5	66,9	64,1	60,2	57,2	54,4	52,7	49,5	56,0	66,0	75,0	83,9
21	Нишавска	66,5	67,4	63,6	62,2	61,6	59,5	50,5	48,4	57,3	60,7	62,3	68,0
22	Пиротска	63,8	65,5	61,4	58,1	56,0	53,7	56,7	52,6	63,0	72,2	78,6	86,3
23	Подунавска	66,6	68,6	63,1	60,8	59,5	58,0	50,0	45,7	58,4	64,4	68,0	72,3
24	Пчињска	64,4	64,4	67,0	63,2	60,6	58,8	55,3	55,3	49,2	58,2	64,9	70,1
25	Топличка	63,1	65,0	62,5	59,0	56,8	55,6	58,5	53,9	60,0	69,4	75,9	80,0

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Коефицијент укупне зависности у 2022. је највећи у Зајечарској (71), Браничевској (65,7) и Борској области (65,8), док би се, на основу пројекција 2052, Борској (99,8) и Зајечарској (90,2) на врху високе укупне старосне зависности придружила и Западнoбачка област (93,1). Коефицијент варијације у 2022. је износио 7,4%, док се очекује да би у 2052. износио 11,5%;
- У 2022. је девет области имало исподпросечан коефицијент зависности (57,4), најнижи је забележен у неразвијеној Пчињској области (49,2).

2.5.4. Промене у старосној структури градова

Коефицијент укупне зависности градова је повољнији од републичког просека током читавог транзиционог периода, али је приметан значајан тренд пада учешћа радно-способног становништва:

- Просечно учешће радно-способног становништва укупно за све градове у 2022. износило је 64,2% (63,5% просек у Републици Србији), што је пад у односу на Попис 2011. за чак 5 п. п. (69,2% у 2011);
- Пројектован очекиван пад радно-способног становништва просечно за све градове до 2052. је -5,7 п. п. (58,5%);
- Варијације учешћа радно-способног становништва између градова у 2022. се крећу од најнижег у Зајечару (59,7%) до највиших у Новом Пазару и Новом Саду (66,4% и 66,5%), док се пројектоване варијације 2052. крећу од 47,5% (Сомбор) до 63% (Нови Сад);

Табела 31. Коефицијент укупне зависности по градовима, 2002–2052.

	Градови	Радно-способно ст. (15-64) у укупном (%)						Коефицијент укупне зависности					
		пописи			пројекције*			пописи			пројекције*		
		2002	2011	2022	2032	2042	2052	2002	2011	2022	2032	2042	2052
	Градови - укупно	68,6	69,2	64,2	62,6	61,6	58,5	45,9	44,5	55,8	59,7	62,2	71,0
1	Београд	69,2	69,6	64,6	64,0	63,4	59,5	44,5	43,7	54,8	56,3	57,7	68,1
2	Сомбор	67,8	68,4	62,3	58,7	55,1	47,5	47,6	46,1	60,5	70,2	81,4	110,5
3	Панчево	69,8	70,3	63,8	62,4	61,6	58,3	43,2	42,3	56,7	60,3	62,2	71,6
4	Вршац	67,7	68,7	62,5	59,4	57,0	52,3	47,8	45,6	60,0	68,4	75,4	91,3
5	Нови Сад	70,5	70,8	66,4	65,6	65,3	63,0	41,9	41,3	50,6	52,4	53,2	58,8
6	Киkindа	68,7	69,8	63,2	58,5	56,7	52,7	45,5	43,4	58,3	71,0	76,4	89,8
7	Суботица	68,7	68,8	63,4	60,9	59,8	55,3	45,5	45,3	57,8	64,3	67,2	80,8
8	Зрењанин	69,0	69,1	62,6	59,3	57,6	52,3	44,9	44,7	59,8	68,6	73,6	91,2
9	С. Митровица	68,2	69,1	64,6	61,5	59,9	58,1	46,7	44,7	54,7	62,5	67,0	72,0
10	Ужице	69,7	69,8	63,2	59,2	55,8	52,2	43,5	43,3	58,3	69,0	79,3	91,5
11	Ваљево	67,7	69,1	63,5	60,5	59,8	57,0	47,7	44,6	57,4	65,3	67,2	75,5
12	Шабач	67,9	69,7	64,0	61,2	59,0	56,1	47,2	43,5	56,1	63,4	69,4	78,4
13	Лозница	68,1	69,1	63,6	59,1	56,9	53,9	46,9	44,7	57,3	69,2	75,9	85,6
14	Чачак	67,8	67,8	62,5	59,8	59,1	55,9	47,5	47,4	59,9	67,1	69,3	78,9
15	Јагодина	66,3	67,3	62,5	61,6	60,7	61,1	50,8	48,5	60,1	62,3	64,7	63,7
16	Крушевац	67,5	68,0	62,1	59,9	57,3	53,2	48,1	47,1	60,9	67,1	74,4	88,1
17	Краљево	66,6	66,9	62,8	59,9	56,8	52,9	50,1	49,6	59,1	66,8	76,2	89,2
18	Нови Пазар	65,6	66,5	66,5	63,3	62,0	61,6	52,4	50,5	50,3	58,1	61,2	62,3
19	Крагујевац	70,2	70,4	63,3	61,7	60,4	56,3	42,5	42,0	57,9	62,1	65,6	77,7
20	Бор	69,5	69,9	63,5	60,7	60,2	58,2	44,0	43,0	57,5	64,8	66,2	71,9
21	Пожаревац	65,5	68,2	64,0	62,8	61,6	58,9	52,6	46,6	56,4	59,2	62,3	69,9
22	Зајечар	65,5	66,1	59,7	56,7	54,0	52,6	52,6	51,2	67,6	76,4	85,1	90,1
23	Лесковац	66,7	67,8	64,2	60,5	57,8	54,6	49,9	47,4	55,8	65,2	72,9	83,2
24	Ниш	69,1	69,3	64,9	63,7	63,0	60,3	44,7	44,3	54,2	57,0	58,8	65,9
25	Пирот	66,2	67,4	62,4	59,1	56,7	54,0	51,1	48,5	60,2	69,3	76,4	85,2
26	Смедерево	67,9	69,7	63,9	61,5	60,6	59,3	47,3	43,4	56,6	62,6	65,0	68,7
27	Врање	67,9	69,7	65,7	61,4	57,2	51,4	47,3	43,4	52,3	63,0	74,7	94,7
28	Прокупље	64,0	66,2	62,7	59,1	57,0	55,9	56,2	51,0	59,5	69,2	75,5	78,8

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Радно-способно становништво је највише оптерећено издржаваним становништвом (0–14 и 65 и више) у 2022. у граду Зајечару (коефицијент зависности 67,6), што је раст у односу на 2011. (за 16,4 п. п.);
- Најсуморније пројекције за 2052. односе се на град Сомбор – очекивани коефицијент укупне зависности од 110,5 указује да ће контингент издржаваног становништва бити за 10% већи од контингента радно-способног становништва.

2.5.5. Промене у старосној структури општина

Регионална анализа коефицијента укупне зависности по општинама показује тренд раста коефицијента варијације учешћа радно-способног становништва и коефицијента укупне старосне зависности:

- Коефицијент варијације учешћа радно-способног становништва у 2022. је био низак (4,4%), али се очекује његов раст у наредне три деценије (11,3% у 2052). Највеће учешће радно-способног становништва у 2022. регистровано је у општинама са мешовитом националном структуром становништва Бујановац и Прешево (по 70%), док су најниже вредности у најнеразвијенијим општинама Гаџин Хан (55%) и Црна Трава (53%). Пројектоване екстремне вредности у 2052. су изузетно високе 3,5:1, односе се на Прешево (66%) и Голубац (18,7%);
- Последице, варијације по општинама коефицијента укупне старосне зависности имају тренд раста: коефицијент варијације овог показатеља у 2022. је износио 11,9%, да би пројектован 2052. био 44,7%;
- По висини коефицијента укупне зависности у 2022. издваја се 20 неразвијених општина, код којих се очекује драматичан раст до 2052.

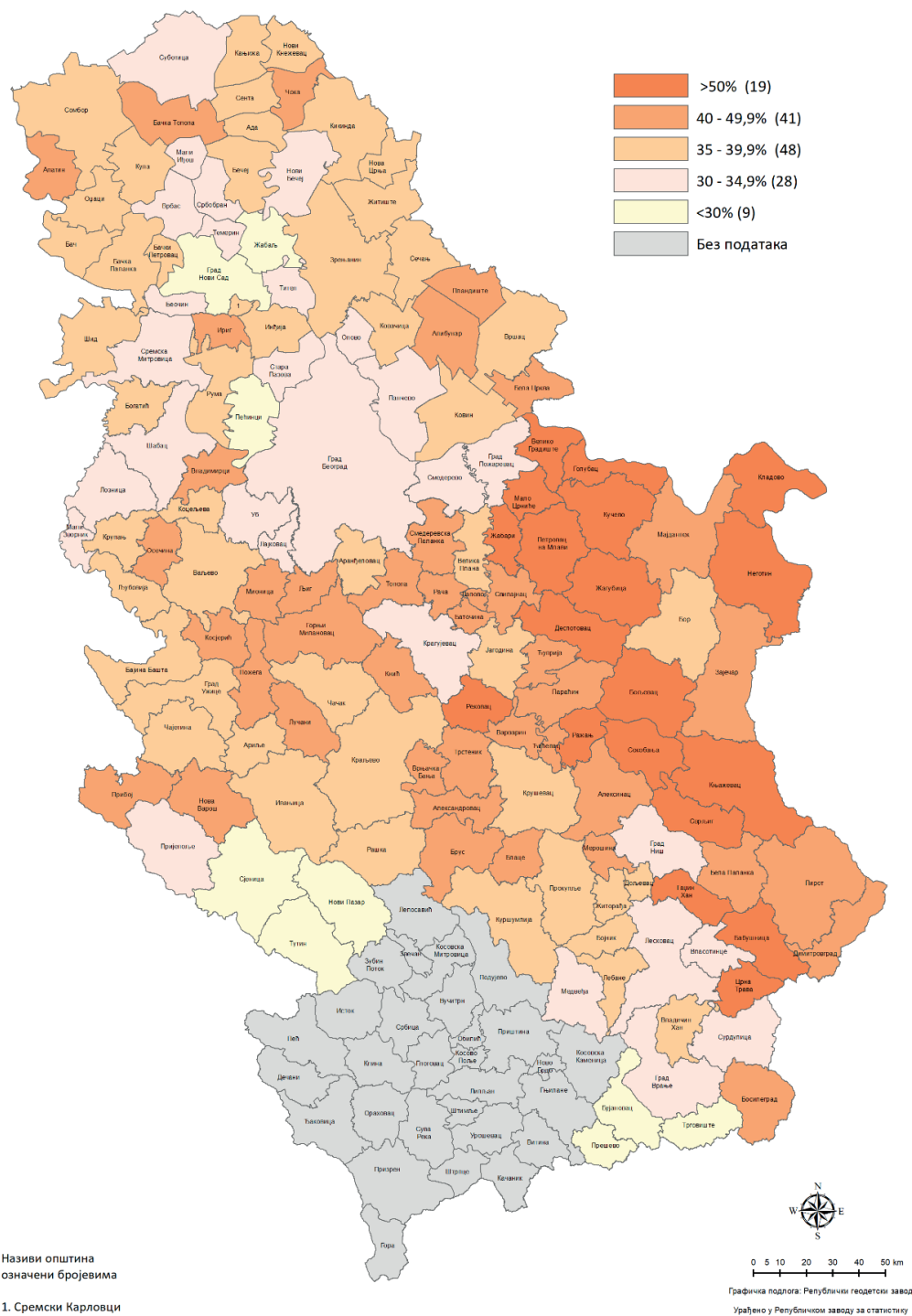
Табела 32. Општине са највећим коефицијентом укупне зависности, 2022. и пројекција до 2052.

	Општине	Радно-способно ст. (15-64) у укупном (%)						Коефицијент укупне зависности					
		пописи			пројекције*			пописи			пројекције*		
		2002	2011	2022	2032	2042	2052	2002	2011	2022	2032	2042	2052
1	Бољевац	60,4	62,8	59,2	50,8	44,2	39,0	65,5	59,3	68,9	96,9	126,1	156,3
2	Бела Паланка	60,0	62,7	59,0	56,4	57,6	58,1	66,6	59,4	69,5	77,4	73,7	72,0
3	Петровац на Млави	59,5	63,5	58,9	57,2	56,3	54,4	68,1	57,5	69,7	74,8	77,5	83,8
4	Бабушница	57,3	60,3	58,8	56,0	53,2	48,1	74,6	65,8	69,9	78,5	87,8	107,8
5	Деспотовац	60,5	63,3	58,8	55,9	55,2	54,9	65,2	57,9	70,2	78,8	81,3	82,3
6	Мало Црниће	58,2	63,3	58,4	57,1	57,2	57,0	71,8	58,0	71,2	75,1	74,9	75,5
7	Жабари	54,8	61,2	58,0	56,5	57,2	58,0	82,5	63,3	72,4	76,9	74,7	72,5
8	Велико Градиште	61,3	64,0	57,8	59,7	61,5	62,8	63,1	56,2	73,0	67,6	62,7	59,3
9	Сокобања	62,5	63,0	57,6	58,1	58,5	58,4	60,0	58,7	73,6	72,1	70,9	71,2
10	Голубац	60,3	63,2	57,0	42,4	30,4	18,7	65,9	58,1	75,4	135,7	229,2	433,4
11	Кладово	64,6	64,2	56,7	54,2	53,9	53,5	54,7	55,8	76,4	84,3	85,4	86,8
12	Неготин	60,4	62,5	56,4	44,9	34,1	25,7	65,6	60,0	77,2	122,9	193,6	288,7
13	Књажевац	60,8	62,3	56,4	56,5	55,9	53,0	64,5	60,5	77,3	77,1	78,8	88,6
14	Рековац	56,6	59,3	56,1	54,1	53,3	54,1	76,6	68,7	78,2	84,7	87,5	85,0
15	Ражањ	58,2	60,0	55,7	54,3	52,2	51,5	71,9	66,6	79,5	84,1	91,6	94,2
16	Кучево	60,1	61,7	55,3	53,5	55,4	57,6	66,5	62,1	80,7	86,9	80,6	73,7
17	Жагубица	59,0	60,6	54,9	58,5	60,3	61,7	69,5	65,0	82,2	70,8	65,8	62,0
18	Гаџин Хан	53,7	54,1	54,8	52,5	51,8	51,9	86,2	84,9	82,5	90,4	93,2	92,5
19	Сврљиг	58,5	57,9	54,4	53,7	52,3	49,8	70,9	72,6	83,7	86,2	91,2	100,9
20	Црна Трава	55,8	57,7	53,0	40,1	37,9	42,5	79,4	73,4	88,8	149,2	163,9	135,4

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Општине код којих се очекује драматичан пад радно-способног становништва се налазе у Источној Србији и скоро све имају вишедеценијски статус неразвијеног подручја. У наредне три деценије се очекује код једног броја општина да би контингент издржаваног становништва (младог до 14 година и старог изнад 65 година) значајно превазилазио контингент радно-способног становништва, најкритичније пројекције се односе на општине код којих би коефицијент укупне зависности био изнад 100 у 2052. години: Голубац (433), Неготин (289), Бољевац (156), Црна Трава (135), Бабушница (108) и Сврљиг (101). Једном речју, комплетно становништво на подручју Источне Србије се налази у стадијуму дубоке старости.

Карта 5. Коефицијент старосне зависности, 2022.

Регионалне варијације трендова учешћа младог и старог становништва у укупном су у претходном и пројектованом периоду у знаку динамичког раста контингента старог становништва (65 и више год.), са све израженијим регионалним варијацијама:

- У транзиционом периоду 2002–2022. учешће младог становништва у укупном у Републици Србији је опало са 15,7% на 14,4%, са даљим пројектованим падом до 2052. на 13,6%. Коефицијент зависности младог становништва би 2052. био на истом нивоу као и 2002. (23,6);
- Најкритичнији демографски дисбаланс између младог и старог становништва је на подручју 11 општина, код којих је 2022. учешће младог становништва испод 10%, док пројекције до 2052. показују даљи тренд погоршања, односно пада учешћа младог становништва (Голубац 2,1%, Босилеград 4,1%, Неготин 4,4% итд).

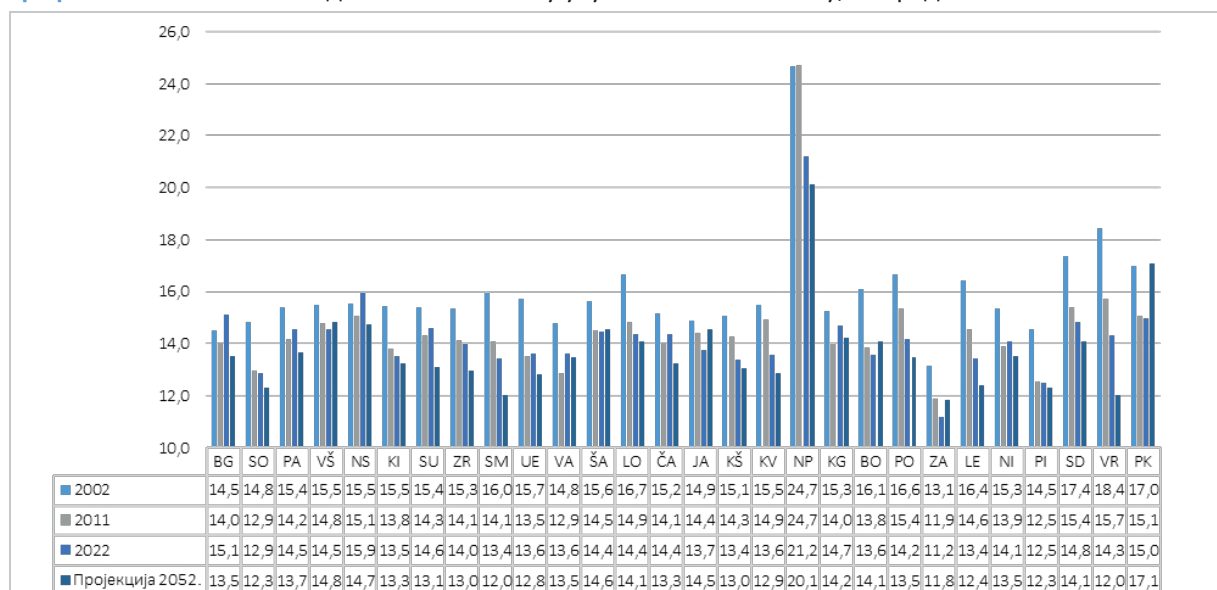
Табела 33. Општине са најмањим учешћем младог ст. у укупном, 2022. и пројекција до 2052.

		% младог ст. (0-14) у укупном				Коефицијент зависности младог ст.			
		пописи			пројекција	пописи			пројекција
		2002	2011	2022		2002	2011	2022	
	Република Србија	15,7	14,3	14,4	13,6	23,4	20,9	22,6	23,6
1	Црна Трава	7,9	6,1	6,0	9,2	14,2	10,6	11,4	21,8
2	Гаџин Хан	9,8	8,8	7,9	13,4	18,3	16,4	14,5	25,7
3	Рековац	12,0	10,2	8,5	8,0	21,1	17,2	15,1	14,9
4	Кучево	14,7	12,1	9,5	11,0	24,4	19,7	17,2	19,0
5	Бабушница	10,8	9,9	9,6	8,9	18,8	16,4	16,3	18,5
6	Голубац	15,5	12,6	9,6	2,1	25,8	19,9	16,9	11,4
7	Димитровград	13,1	11,3	9,7	9,5	20,3	17,4	16,0	18,9
8	Сврљиг	10,0	9,9	9,8	11,8	17,2	17,0	18,0	23,7
9	Мало Црниће	16,1	13,1	9,8	8,7	27,6	20,6	16,8	15,3
10	Неготин	13,4	11,5	9,9	4,4	22,2	18,5	17,6	17,1
11	Босилеград	14,8	12,4	10,1	4,1	24,1	19,4	15,8	13,4

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Коефицијент варијације учешћа младог становништва у укупном по градовима константно је око 12%, екстремне разлике у 2022. су Нови Пазар (21,2%) и Зајечар (11,8%);

Графикон 23. Учешће младог становништва у укупном становништву, по градовима

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Регионалне варијације учешћа старог становништва на нивоу општина 2002–2022. имале су транд смањења (пад коефицијента варијације са 24,8% на 18,5%), али на знатно вишем нивоу, на шта указује раст коефицијента зависности старог становништва: са 25,6 на 34,8 (у 2052. је пројектован на 49,3);
- Екстремни однос на нивоу општина је 2002. износио 4,2 : 1 (Тутин 8,7%, Гаџин Хан 36,4%), а 2002. нешто нижи 3,9 : 1 (10,4% Тутин, 41% Црна Трава), да би се 2052. очекивао 5,1 : 1. Екстремно висок проценат старог становништва у 2022. (изнад 30%) издваја 18 општина;

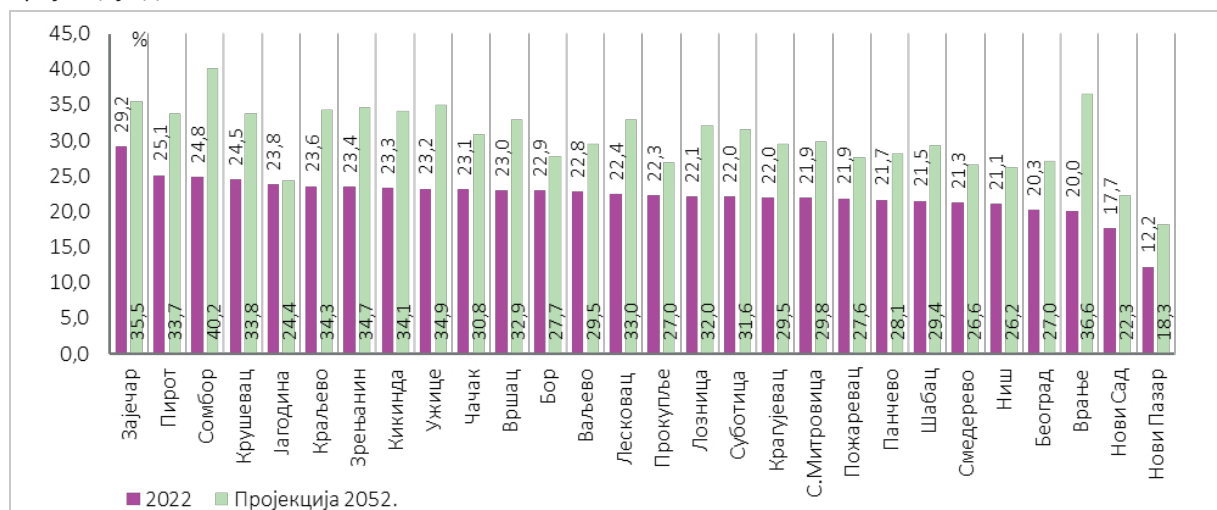
Табела 34. Општине са највећим учешћем старог становништва (65 и више год.) у укупном, 2022. и пројекција до 2052.

		% старог ст. (65 и више год.) у укупном				Коефицијент зависности старог ст. (65 и више год.)			
		пописи			пројекција	пописи			пројекција
		2002	2011	2022		2002	2011	2022	
	Република Србија	17,2	17,4	22,1	28,5	25,6	25,5	34,8	49,3
1	Бољевац	26,1	25,2	30,0	54,0	43,2	40,2	50,6	138,5
2	Деспотовац	24,1	24,3	30,3	34,1	39,9	38,4	51,6	62,2
3	Вел. Градиште	21,7	22,8	30,4	25,5	35,5	35,5	52,6	40,7
4	Сокобања	24,5	25,5	31,0	28,1	39,2	40,5	53,8	48,0
5	Жабари	30,1	26,5	31,0	33,0	55,0	43,2	53,4	56,9
6	Бабушница	31,9	29,8	31,6	43,0	55,8	49,4	53,6	89,3
7	Мало Црниће	25,7	23,6	31,8	34,3	44,2	37,3	54,4	60,2
8	Књажевац	28,3	27,2	32,4	36,2	46,6	43,6	57,5	68,2
9	Кладово	21,8	24,4	32,7	35,8	33,7	38,0	57,7	66,8
10	Ражањ	29,9	28,2	33,2	35,0	51,4	47,1	59,7	68,0
11	Голубац	24,2	24,2	33,4	79,1	40,2	38,2	58,5	422,0
12	Неготин	26,2	26,0	33,7	69,9	43,3	41,6	59,7	271,6
13	Жагубица	26,6	27,2	34,3	26,1	45,1	44,8	62,5	42,2
14	Кучево	25,3	26,2	35,1	31,5	42,1	42,4	63,5	54,6
15	Рековац	31,4	30,5	35,4	37,9	55,5	51,5	63,2	70,1
16	Сврљиг	31,5	32,2	35,8	38,4	53,8	55,5	65,7	77,2
17	Гаџин Хан	36,4	37,1	37,3	34,7	67,8	68,5	68,0	66,8
18	Црна Трава	36,3	36,2	41,0	48,3	65,2	62,8	77,4	113,7

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

- Коефицијент варијације овог показатеља по градовима 2002. је био 12,5% (екстреми су Зајечар са 29% и Нови Пазар са 12%), да би 2052. био 15,4% (Нови Пазар 18% и Сомбор 40%);

Графикон 24. Учешће старог становништва (65 и више год.) у укупном, по градовима, 2022. и пројекција до 2052.

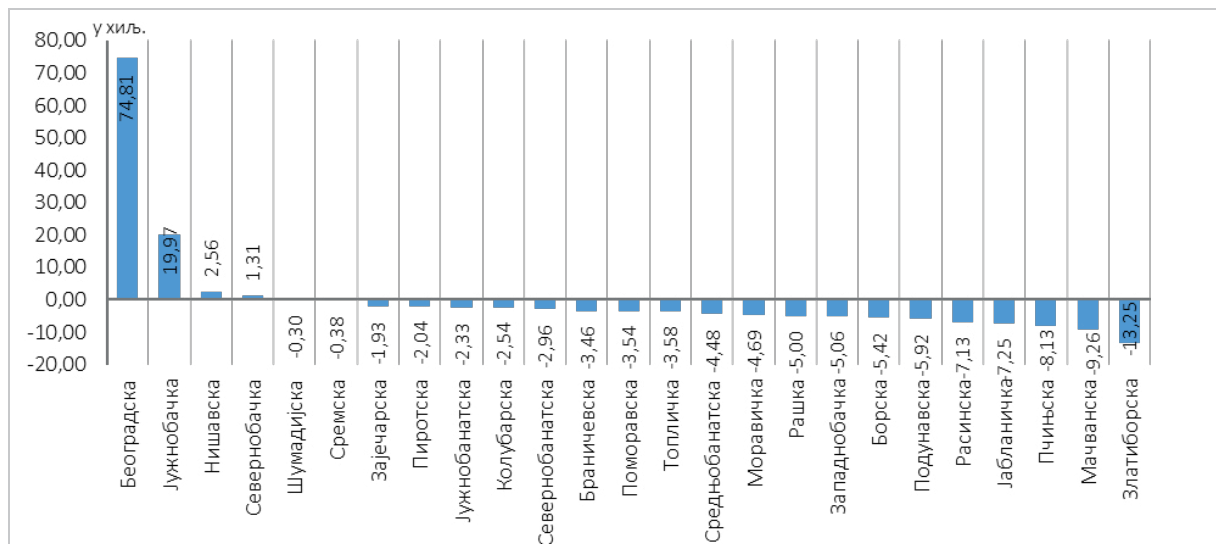

Извор: Прорачун на основу пописа и пројекција РЗС-а, ажурирано 06.06.2023; *Пројекција на основу средње варијанте.

2.5.6. Миграциони салдо унутрашњих миграција

Миграције становништва непосредно утичу на регионални размештај становништва и на његове структурне промене. Мобилност становништва у последњој деценији је све израженија и интензивнија како по обиму и правцима миграција, тако и по структурним обележјима. Регионална анализа унутрашњих миграција у Републици Србији указала је да се број досељених у последњој деценији константно повећавао (2011. је 121892 лица променило пребивалиште, 2022. се тај број увећао на 149511 лица, 2023. број досељених нешто нижи, 145843 лица). Свих протеклих година, константно, највећи број досељених је у главни град (просечно више од 50 хиљ. годишње), Нови Сад (просечно више од 9 хиљ. годишње) и Ниш (просечно годишње 3,8 хиљ.), што указује да је **гравитациона снага Београда и Новог Сада, и нешто мање Ниша, и даље присутна, посебно за становништво са руралних подручја, и да се одвија истим интензитетом током читаве деценије.**

Графикон 25. Миграциони салдо по регионалним областима, 2011–2022.

Извор: Прорачун на основу база података РЗС-а, ажурирано 10.07.2024.

Регионална анализа миграционог салда унутрашњих пресељавања у периоду између два пописа (2011–2022) указује на **интензивирање исељавања које постаје доминантан процес у 21 регионалној области, само четири регионалне области су имиграциона подручја: Београдска (деценијски миграциони салдо 80 хиљ.), Јужнобачка (20 хиљ.), Нишавска (2,9 хиљ.) и Севернобачка област (1,3 хиљ.).**

Емиграционо подручје обухвата чак 126 општина у Републици Србији, које поред традиционалних емиграционих подручја (неразвијене и приграничне општине у јужној и источној Србији, у којима су миграциони процеси започети пре више од пола века, обухвата и нова транзициона емиграциона подручја са којих се, услед неуспешне привредне транзиције, становништво, пре свега из економских разлога, исељава. Поред тога, актуелни емиграциони процеси су карактеристични и за подручја у непосредној зони утицаја регионалних центара, главних развојних коридора, као и за подручја на нижим надморским висинама. Ранији дисперзивни размештај емиграционих простора до данас се проширио на компактна подручја са еродираним популационим потенцијалима.

Табела 35. Миграциони салдо, 2011–2022.

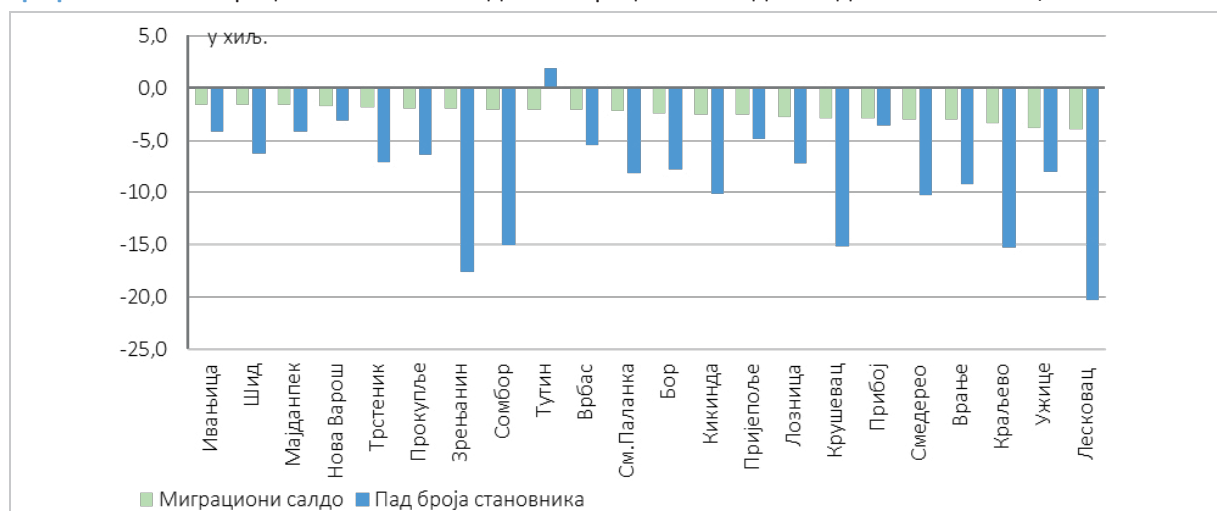
	70.241	23.247	3.943	2.245	2.050	1.616	1.368	1.243	0-1.000	до -1.000	-1.000 до -4.000
Број ЈЛС	Београд	Н.Сад	Ниш	Суботица	Н. Пазар	С. Пазова	Чајетина	Крагујевац	11	83	43

Извор: Прорачун на основу база података РЗС-а.

Имиграционо подручје у последњој деценији обухвата, поред главног града и Новог Сада, још четири града (Ниш, Суботица, Нови Пазар и Крагујевац), Општину Стара Пазова и туристички центар Златибор у Општини Чајетина.

Највеће емиграционе општине (највећи негативан миграциони салдо) обухвата подручје од 10 општина и 12 градова са кога се 2011–2022. иселило 54 хиљ. становника. С обзиром да је укупан број становника са овог подручја смањен за 187 хиљ. у међупописном периоду, може се закључити да је просечан допринос негативног миграционог салда укупном депопулационом паду на овом подручју 27%. Варијације се крећу од 80% доприноса миграција укупном паду становништва (Општина Прибој), па до 11% (град Зрењанин).

Графикон 26. Емиграционе општине – однос миграционог салда и пада становништва, 2011–2022.

Извор: Прорачун на основу база података РЗС-а.

- Оно што из угла регионалне политике има посебну тежину и што је посебно забрињавајуће је да се на врху листе емиграционих подручја налазе градови – регионални центри: Лесковац (-3.902 у међупописном периоду), Ужице (-3.821), Краљево (-3.302), Врање (-3.049) итд.

Табела 36. Миграциони салдо у градовима, 2011–2022.

1	Београд	79.968	11	Чачак	-919	20	Бор	-2.391
2	Нови Сад	25.147	12	Пирот	-976	21	Киkinda	-2.481
3	Град Ниш	3.943	13	Вршац	-1.033	22	Лозница	-2.723
4	Суботица	2.245	14	Шабац	-1.036	23	Крушевац	-2.849
5	Нови Пазар	2.050	15	Зајечар	-1.139	24	Смедерево	-2.977
6	Крагујевац	1.243	16	С. Митровица	-1.191	25	Врање	-3.049
7	Јагодина	623	17	Прокупље	-1.910	26	Краљево	-3.309
8	Панчево	440	18	Зрењанин	-2.008	27	Ужице	-3.821
9	Пожаревац	-359	19	Сомбор	-2.030	28	Лесковац	-3.902
10	Ваљево	-773						

Извор: Прорачун на основу база података РЗС-а, ажурирано 10.07.2024.

2.5.7. Регионалне варијације очекиваног трајања живота

Регионалне варијације очекиваног трајања живота се повећавају, док су у периоду 2011–2020. износиле три године (у Златиборској области је три године дуже очекивано трајање живота у односу на Севернобанатску област), у 2022. и 2023. су повећане на четири године (77,4 године у Златиборској у односу на 73,3 у Севернобанатској области).

- Регионалне варијације очекиваног трајања живота код мушког становништва су веће у односу на женско и имају тренд раста. Док су 2011. регионалне разлике по полу износиле 3,6 година (72,8 година у Моравичкој наспрам 69,4 у Средњобанатској), исте разлике су 2023. повећане на 5,6 година (75,3 у Рашкој наспрам 69,7 у Севернобанатској);
- Регионалне разлике очекиваног трајања живота женског становништва имају, такође, тренд раста: док су 2011. износиле 2,6 година (77,8 у Београдској наспрам 75,2 у Средњобанатској), оне су 2023. повећане на 3,2 године (80,1 у Златиборској наспрам 76,9 у Западнобачкој);
- **Најхомогенији однос очекиваног трајања живота мушког и женског становништва у 2023. је у Рашкој и Пчињској области (женско становништво се очекује да ће живети 3,3 године дуже од мушког), док су највеће варијације овог индикатора по полу у Севернобанатској (7,4 године се очекује дужи животни век женског становништва у односу на мушко), Борској и Пиротској (разлика је 6,6 година);**

Табела 37. Регионалне варијације очекиваног трајања живота

	Регионална област	2011			2015			2020			2022			2023		
		Укуп- но	М	Ж	Укуп- но	М	Ж	Укуп- но	М	Ж	Укуп- но	М	Ж	Укуп- но	М	Ж
1	Златиборска	74,8	72,6	77,0	76,3	74,1	78,7	75,1	72,5	77,8	76,7	74,1	79,5	77,4	74,9	80,1
2	Моравичка	75,2	72,8	77,7	75,7	73,1	78,4	75,1	72,3	77,9	75,9	73,5	78,6	77,3	75,0	79,6
3	Београдска	75,3	72,6	77,8	76,3	73,8	78,6	75,3	72,3	78,2	76,6	74,0	79,0	77,1	74,6	79,4
4	Рашка	74,5	72,6	76,3	75,5	73,3	77,7	74,2	71,8	76,8	76,4	74,5	78,1	76,9	75,3	78,6
5	Пчињска	74,0	72,1	75,8	74,3	72,4	76,2	73,0	70,4	75,9	75,9	74,0	77,9	76,6	75,0	78,3
6	Јужнобачка	74,0	71,1	76,8	75,0	72,3	77,6	74,8	71,8	77,9	75,6	73,0	78,1	76,6	74,1	79,0
7	Нишавска	74,1	71,4	76,8	75,8	73,7	78,0	73,8	71,1	76,8	75,6	73,3	77,9	76,6	74,4	78,7
8	Шумадијска	74,4	71,6	77,3	75,6	73,4	77,9	74,6	72,1	77,4	76,5	73,8	79,2	76,5	73,9	79,1
9	Расинска	74,6	72,2	77,2	75,9	73,8	78,0	75,2	72,9	78,0	75,3	72,7	78,3	76,4	74,5	78,3
10	Колубарска	74,9	72,2	77,7	75,0	73,1	77,1	74,8	72,7	77,1	75,1	72,8	77,7	76,3	74,1	78,7
11	Мачванска	73,7	71,6	76,0	74,2	71,5	77,1	73,7	71,0	77,0	74,7	72,1	77,6	76,1	74,0	78,3
12	Сремска	74,1	71,3	76,9	74,7	72,1	77,3	74,2	71,1	77,5	74,9	72,4	77,6	76,0	73,6	78,4
13	Поморавска	73,2	70,7	75,6	74,8	72,4	77,2	73,0	69,7	76,6	75,3	73,0	77,6	75,9	74,1	77,6
14	Борска	73,3	70,1	76,8	74,9	72,7	77,1	72,9	69,4	76,8	73,7	69,9	77,9	75,6	72,5	79,0
15	Браничевска	73,3	70,5	76,2	74,0	71,0	77,1	72,6	69,1	76,6	75,2	72,6	77,9	75,6	73,1	78,2
16	Јужнобанатска	72,7	69,8	75,8	74,0	71,7	76,3	73,3	70,7	76,1	74,3	71,3	77,4	75,6	72,8	78,5
17	Пиротска	74,4	72,5	76,7	76,2	74,5	78,2	73,6	72,0	75,5	75,1	72,0	78,7	75,4	72,4	79,0
18	Подунавска	74,2	71,6	76,9	74,6	71,6	77,7	73,7	70,3	77,5	75,0	72,3	77,3	75,3	72,6	78,2
19	Средњобанатска	72,3	69,4	75,2	73,4	70,4	76,6	72,7	69,7	75,9	73,5	70,8	76,4	75,2	72,8	77,7
20	Јабланичка	73,4	70,8	76,1	74,8	72,7	77,1	73,6	71,0	76,5	75,0	73,1	77,0	75,1	72,6	77,9
21	Зајечарска	74,3	71,5	77,3	74,3	71,3	77,5	73,3	70,1	76,8	75,0	71,3	78,4	74,9	72,0	78,1
22	Севернобачка	72,5	69,7	75,3	73,7	70,5	77,0	74,1	71,1	76,9	75,1	72,2	77,7	74,7	71,7	77,8
23	Западнобачка	73,7	70,7	76,7	73,9	70,8	77,1	72,9	70,1	76,0	74,1	71,4	77,0	74,5	72,3	76,9
24	Топличка	73,6	71,8	75,6	74,0	71,5	76,8	72,5	69,8	75,6	74,4	72,1	77,1	74,4	71,7	77,5
25	Севернобанатска	72,6	69,8	75,6	72,5	69,1	76,3	72,3	69,5	75,4	73,0	70,3	75,7	73,3	69,7	77,1
	РЕПУБЛИКА СРБИЈА	74,2	71,6	76,8	75,1	72,6	77,7	74,2	71,4	77,2	75,6	73,0	78,1	76,3	73,9	78,7
	Минимум	72,3	69,4	75,2	72,5	69,1	76,2	72,3	69,1	75,4	73,0	69,9	75,7	73,3	69,7	76,9
	Максимум	75,3	72,8	77,8	76,3	74,5	78,7	75,3	72,9	78,2	76,7	74,5	79,5	77,4	75,3	80,1

Извор: РЗС, Скраћене апроксимативне таблице mortalитета 2018–2022, 2013–2017, 2009–2012.

- Регионалне варијације очекиваног трајања живота по општинама су још веће него исте варијације на нивоу регионалних области (екстремне разлике по општинама у 2011. су износиле 6,3 године, а 2023. су благо повећане на 6,8 година). Најдужи животни век у 2023. се очекује у Општини Жагубица (77,2 године), Београду (77,1) и Прибоју (77), а најнижи у војвођанским општинама: Нови Кнежевац (70,4) и Сечањ (71,2);
- Регионалне разлике код мушког становништва су 2011. износиле 8,1 годину (67,6 у Новом Кнежевцу наспрам 75,7 у Жагубици), а 2023. нешто ниже – 7,9 година;
- Код женског становништва регионалне варијације су ниже у односу на исте варијације код мушког становништва (пет година у 2011, 5,5 година у 2023);

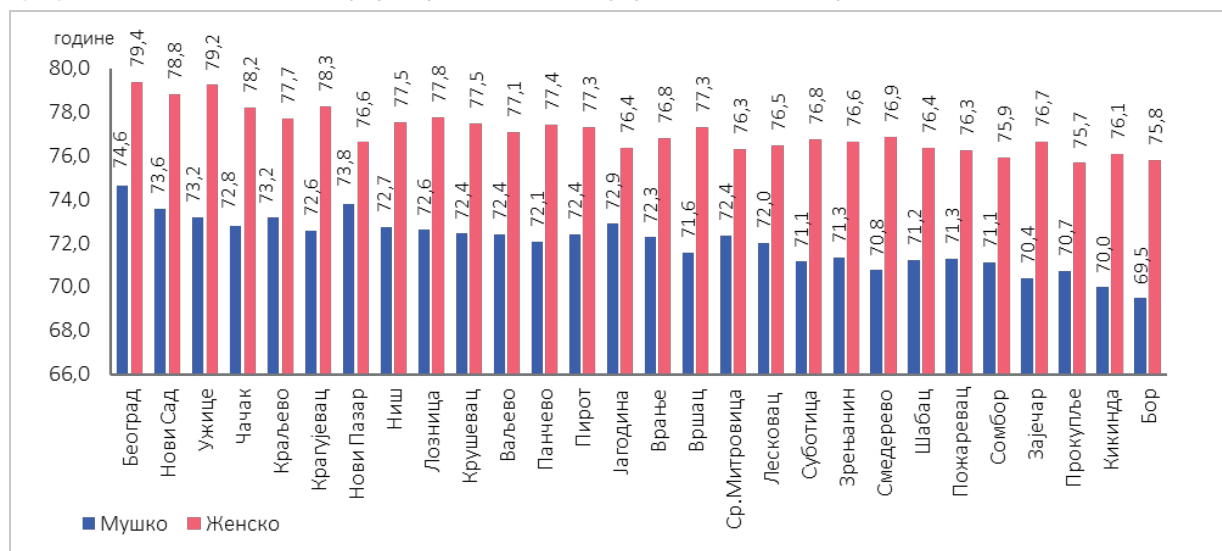
Табела 38. Очекивано трајање живота – општине са екстремним вредностима

Општине са најнижим вредностима							Општине са највишим вредностима						
	2011			2023				2011			2023		
	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж		Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
1 Нови Кнежевац	70,5	67,6	74,1	70,4	67,0	74,1	1 Жагубица	76,8	75,7	79,0	77,2	74,9	79,6
2 Сечањ	71,3	70,5	72,2	71,2	68,5	74,3	2 Београд	75,3	72,6	77,8	77,1	74,6	79,4
3 Лебане	72,5	70,8	74,6	71,9	69,4	74,7	3 Прибој	73,7	70,8	76,8	77,0	74,4	79,3
4 Сента	72,4	69,5	76,0	71,9	69,2	74,6	4 Лапово	71,5	70,3	71,7	76,5	74,4	78,9
5 Бач	72,4	70,1	75,4	71,9	69,0	74,7	5 Бајина Башта	75,8	74,2	78,6	76,4	73,7	79,3
6 Бечеј	71,3	68,1	74,6	71,9	69,3	74,5	6 Нови Сад	74,8	71,8	77,6	76,3	73,6	78,8
7 Чока	70,7	68,5	73,3	72,0	69,1	75,4	7 Пожега	74,8	72,1	77,6	76,2	74,4	78,1
8 Ковин	71,9	68,2	75,9	72,0	68,2	76,6	8 Ужице	75,2	73,4	77,5	76,1	73,2	79,2

Извор: РЗС, Скраћене апроксимативне таблице mortalитета 2018–2022, 2013–2017, 2009–2012.

- Регионална анализа очекиваног трајања живота по градовима је показала да се најдужи животни век у 2023. очекује у најразвијенијим градовима Београду (77,1 година), Новом Саду (76,3) и Ужицу (76,1), а најкраћи у градовима Бору (72,5), Кикинди (72,9), Прокупљу (73,1), Зајечару (73,5) и Сомбору (73,5). Куриозитет је да се у граду Бору очекује краћи животни век у 2023. (72,5) у односу на 2011. (73,3). Варијације код мушког становништва су веће (5,2 године –74,6 у Београду, 69,4 у Бору) од варијација код женског становништва (3,7 година – 79,4 у Београду, 75,7 у Прокупљу).

Графикон 27. Регионалне варијације очекиваног трајања живота по градовима, 2023.

Извор: РЗС, Скраћене апроксимативне таблице mortalитета 2018–2022.

3

Перформансе економског раста 2001–2023.

Просечан транзициони раст привреде Републике Србије у периоду 2001–2023. износио је 3,2%. Расту су највише допринеле инвестиције, раст услуга и размењивих сектора. Макроекономска стабилност је допринела расту животног стандарда. СДИ су од 2015. континуирано на високом нивоу (просечно 3,1 млрд. ЕУР у периоду 2015–2023). Динамика економског раста у протеклих више од две деценије транзиције привредног система (2001–2023) била је под снажним утицајем реформских процеса и структурних промена у привреди, преливања глобалне финансијске кризе (2009–2014), глобалне пандемије 2020. и енергетске кризе 2022. изазване ратом у Украјини, као и финансијске консолидације привреде (2014–2017).

3.1. ТРАНЗИЦИОНИ БИЛАНС ЕКОНОМСКОГ РАСТА

БДП Републике Србије је у транзиционом периоду 2001–2023. реално удвостручен (кумулативна стопа раста 104,5%) и достигао у 2023. више од 75 млрд. ЕУР (номинално је БДП увећан пет пута, са 15 млрд. ЕУР у 2001. на 75,2 млрд. ЕУР у 2023).

- **Просечна стопа раста од 3,2%** је била изнад просечне стопе раста транзиционих економија (2,9%) и више него двоструко већа од просечне стопе раста ЕУ-27 (1,5%).
- Годишње осцилације су се кретале од -3,1% у 2009. до максималних 7,9% у 2021. и 7,8% у 2007;

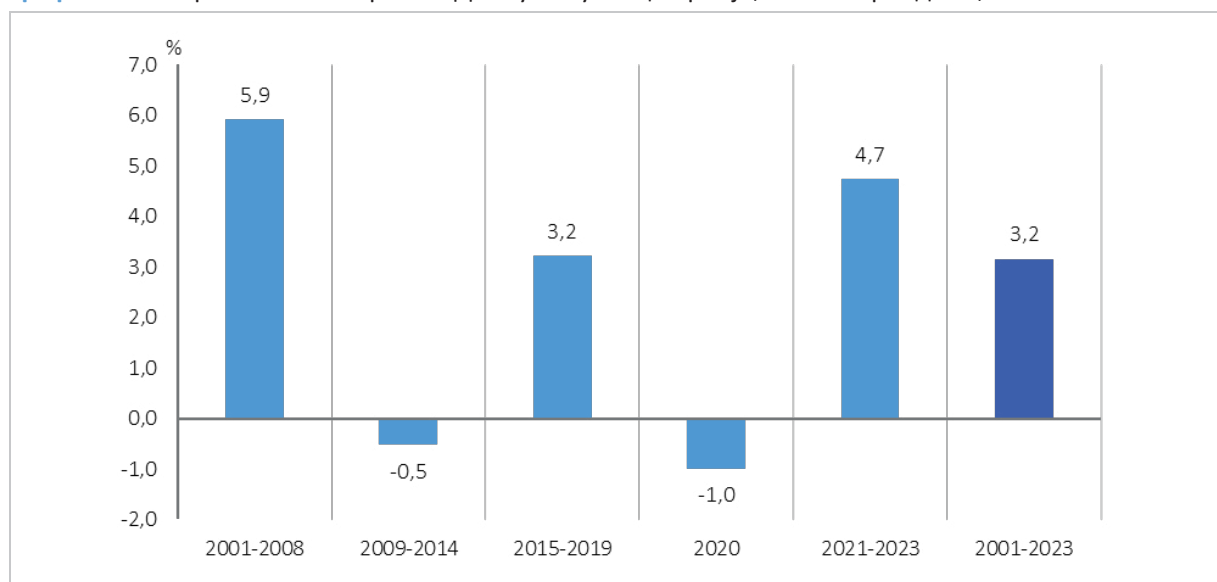
Табела 39. Транзиционе стопе раста БДП-а Републике Србије, 2001–2023.

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
6,8	6,5	4,6	6,7	5,9	3,9	7,8	5,2	-3,1	1,6	0,1	-0,4	0,5	-1,8	1,3	3,0	2,4	4,6	4,8	-1,0	7,9	2,6	3,8

Извор: РЗС.

- Транзициона трајекторија раста показује да је експанзиони раст 2001–2008. (просечна стопа раста 5,9%) прекинут 2009. преливањем глобалне финансијске кризе (-3,1%), рецесиони период је трајао пет година (2009–2014. просечна стопа раста -0,5%), да би након тога уследио период експанзије раста 2015–2019. (просечан раст 3,2%) који је прекинут глобалном пандемијом у 2020. (-1%). У пострецесионом периоду 2021–2023. БДП се поново налази на узлазном тренду раста (просечна стопа раста 4,7%);

Графикон 28. Просечне стопе раста БДП-а у Републици Србији, по потпериодима, 2001–2023.

Извор: Прорачун на бази података РЗС-а.

Компаративна анализа раста транзиционих европских држава 2001–2023. позиционира Републику Србију у групу држава чији је просечан раст био изнад 3%. Исту просечну стопу раста, од 3,2%, остварила је и Бугарска, Албанија, Литванија и Румунија су оствариле највише просечне стопе раста (4,0% 3,9% и 3,7%), док су најниже оствариле Грчка (-0,5%), Хрватска и Словенија (2,3%);

Табела 40. Просечне стопе раста БДП-а у транзиционим државама, 2001–2023.

ALB	LIT	ROU	POL	SVK	LTU	SRB	BGR	BIH	EST	MNE	MKD	HUN	CZE	SVN	HRV	GRC
4,0	3,9	3,7	3,6	3,4	3,3	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	0,5

Извор: Прорачун на бази података Евростата.

- Животни стандард (БДП/ст.) у транзиционим државама у периоду 2001–2023. је значајно конвергирао ка просеку ЕУ. Екстремне разлике БДП-а/ст. у европским државама је 2001. износио 30 : 1 (Швајцарска наспрам Албаније), **да би 2023. тај однос био смањен на 13 : 1**, односно у Швајцарској и Ирској је БДП/ст. 13 пута већи него у најнеразвијенијим европским државама, Албанији и Северној Македонији;
- **Однос БДП-а/ст. просека ЕУ и Републике Србије је 2001. био 10 : 1, да би 2023. Република Србија конвергирала за 20 п. п., смањила заостатак на 3,3 : 1, односно налазила се на 30% просека ЕУ;**
- У протеклом периоду од 23 године највише су конвергирале, од транзиционих држава, балтичке државе Естонија и Литванија (за 47 п. п.), Чешка Република (за 38 п. п.), Словачка (за 36,1 п. п.) и Румунија (за 34,2 п. п.).

Табела 41. Тренд раста БДП-а и БДП-а/ст. у европским државама, 2001–2023.

		БДП (млрд. ЕУР)					БДП/ст. (хиљ. ЕУР)				
		2001	2009	2015	2020	2023	2001	2009	2015	2020	2023
	ЕУ-27	8.260	10.652	12.307	13.580	17.194	19,3	24,2	27,8	30,4	38,1
1	Немачка	2.196	2.495	3.086	3.450	4.186	26,9	31,0	37,8	41,5	49,5
2	Француска	1.530	1.936	2.201	2.318	2.822	25,0	30,0	33,2	34,3	41,3
3	Италија	1.309	1.584	1.663	1.670	2.128	23,0	26,6	27,6	28,1	36,1
4	Шпанија	701	1.073	1.087	1.129	1.498	17,2	23,1	23,4	23,9	31,0
5	Холандија	483	630	699	816	1.068	30,1	38,1	41,3	46,8	59,7
6	Швајцарска	320	399	626	651	827	43,9	51,3	75,5	75,3	92,8
7	Пољска	214	318	432	532	749	5,6	8,3	11,4	14,3	19,9
8	Белгија	264	348	416	464	596	25,7	32,2	36,9	40,2	50,7
9	Шведска	271	313	452	479	541	30,4	33,7	46,2	46,3	51,0
10	Ирска	122	170	273	382	510	31,6	37,4	58,0	75,9	96,3
11	Аустрија	219	286	342	380	473	27,3	34,3	39,6	42,7	51,8
12	Норвешка	195	280	350	323	449	43,1	57,9	67,4	60,0	81,0
13	Данска	184	232	272	312	376	34,4	42,1	47,9	53,5	63,3
14	Румунија	45	125	160	221	324	2,0	6,2	8,1	11,5	17,0
15	Чешка Реп.	76	149	171	220	317	7,4	14,2	16,2	21,0	29,2
16	Грчка	147	234	175	168	225	13,6	21,1	16,2	15,7	21,4
17	Мађарска	60	94	113	139	197	5,9	9,4	11,5	14,4	20,5
18	Словачка	24	64	80	94	123	4,4	11,8	14,8	17,3	22,5
19	Бугарска	16	37	46	62	95	2,0	4,9	6,6	9,5	14,7
20	Хрватска	26	46	45	51	78	6,0	10,7	10,8	12,8	19,8
21	Република Србија	15	34	37	49	75	2,0	4,6	5,2	7,1	11,4
22	Литванија	14	27	37	50	74	3,9	8,5	12,9	17,9	25,7
23	Словенија	23	36	38	47	64	11,6	17,6	18,7	22,2	30,2
24	Летонија	9	18	24	29	39	3,9	8,6	12,0	15,4	20,8
25	Естонија	7	14	21	28	38	5,0	10,6	16,0	21,0	28,0
26	Албанија	4	9	10	13	21	1,4	3,0	3,6	4,7	7,4
27	С. Македонија	4	7	9	11	16	2,0	3,5	4,7	5,9	8,0

Извор: Евростат, ажурирано 06.12.2024.

3.2. ДИНАМИКА КОНВЕРГЕНЦИЈЕ ЖИВОТНОГ СТАНДАРДА

Раст куповне моћи транзиционих држава у периоду 2001–2023. најилустративније приказује конвергенција БДП-а израженог у PPS (Purchasing Power Standards) по становнику према просеку ЕУ:

- Куповна моћ (БДП PPS/ст.) транзиционих држава 2001. је износила у просеку 50% куповне моћи просека ЕУ, да би 2023. заостатак износио 30% у просеку;
- Просечна куповна моћ развијених европских држава је и 2001. и 2023. износила 30% изнад просека ЕУ;
- **Република Србија је у протекле 23 године у погледу куповне моћи конвергирала за 20 п. п., са 29% на 49% просека ЕУ-27;**
- Највећи раст куповне моћи остварила је Ирска (73 п. п.), у којој је 2023. више него двоструко већа куповна моћ у односу на просек ЕУ (индекс 213);
- Од транзиционих држава, Румунија је остварила највећи раст, конвергирала је чак за 50 п. п. (са 28% на 78% просека ЕУ). Одмах после Румуније, следе балтичке државе: Литванија (раст за 47 п. п.), Естонија (36 п. п.) и Летонија (32 п. п.), а након њих Бугарска (34 п. п.);
- Од транзиционих економија највећу куповну моћ у 2023. остварила је Словенија (92% просека ЕУ) и Чешка Република (90% просека ЕУ);
- И поред значајног степена конвергенције (сустизања за просеком ЕУ) земље-кандидати за чланство у ЕУ и даље имају најнижу куповну моћ у Европи.

Табела 42. Тренд БДП-а PPS/ст., 2001–2023. (ЕУ-27 = 100) (%)

		2001	2009	2015	2020	2023
1	Ирска	140	129	186	205	213
2	Норвешка	163	173	157	141	171
3	Швајцарска	162	167	173	153	154
4	Холандија	143	140	132	131	133
5	Данска	127	126	127	132	125
6	Аустрија	127	127	128	123	120
7	Белгија	124	118	119	118	118
8	Немачка	124	119	126	123	116
9	Шведска	129	125	126	121	114
10	Француска	118	109	106	104	99
11	В. Британија	119	110	111	101	99
12	Италија	121	107	97	93	98
13	Словенија	81	85	81	88	92
14	Шпанија	99	100	91	83	91
15	Чешка Реп.	76	86	89	96	90
16	Литванија	41	57	75	87	87
17	Естонија	44	64	77	85	80
18	Румунија	28	52	56	72	78
19	Мађарска	57	64	70	75	77
20	Пољска	48	60	70	79	77
21	Хрватска	50	63	61	66	76
22	Словачка	53	71	78	74	74
23	Летонија	38	52	63	69	70
24	Грчка	87	93	69	62	69
25	Бугарска	30	43	49	57	64
26	Црна Гора	28	41	42	44	51
27	Република Србија	29	41	40	44	49
28	С. Македонија	26	36	39	42	41
29	Албанија	19	28	30	30	36

Извор: Евростат, ажурирано 18.12.2024.

3.3. МАКРОЕКОНОМСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ РАСТА И ИНДИКАТОРИ РАЊИВОСТИ

Експанзија економског раста започела је процесом фискалне консолидације, након петогодишњег рецесионог периода 2009–2014. Кључне макроекономске перформансе економског раста 2015–2023. односе се на раст животног стандарда, макроекономску стабилност, одрживост покретача раста и спровођење структурних реформи.

Табела 43. Макроекономски биланс економског раста, 2015–2023.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
БДП (млрд. РСД)	4.494	4.699	4.954	5.288	5.669	5.764	6.576	7.459	8.818
БДП (млрд. ЕУР)	37,2	38,2	40,8	44,7	48,1	49,0	55,9	63,5	75,2
БДП (стопе, %)	1,3	3,0	2,4	4,6	4,8	-1,0	7,9	2,6	3,8
БДП/ст. (у хиљ. ЕУР)	5,25	5,40	5,82	6,40	6,93	7,11	8,18	9,53	11,35
Индустрија (стопе, %)	7,3	5,2	3,9	1,2	0,1	-0,2	6,6	1,9	2,7
% БДВ-а индустрије у БДП-у	23,1	23,2	23,1	21,9	20,5	19,6	19,2	20,4	19,0
% БДВ-а индустрије у БДВ-у	27,5	27,7	27,6	26,3	24,6	23,4	22,9	24,1	22,2
Прерађивачка индустрија (стопе, %)	5,7	6,0	6,3	1,7	-0,2	-0,8	6,2	1,4	1,0
% БДВ-а прерађивачке индустрије у БДП-у	17,8	17,8	17,7	16,9	15,7	14,8	14,5	14,8	13,3
% БДВ-а прерађивачке индустрије у БДВ-у	21,2	21,2	21,1	20,2	18,8	17,7	17,3	17,5	15,6
Запосленост, регистрована (хиљ.)	1.990	2.010	2.063	2.131	2.173	2.215	2.274	2.310	2.361
Запосленост (стопе, %)	-	1,0	2,6	3,3	2,0	1,9	2,6	1,6	2,2
Стопа запослености, 15 и више год. (АРС)	40,7	43,3	44,8	45,6	46,1	46,3	47,8	49,5	50,2
Незапосленост (просек, хиљ.)	743,2	713,2	650,6	583,1	529,5	509,2	512,8	448,6	405,0
Стопа незапослености, 15 и више год. (АРС)	18,9	16,4	14,5	13,7	11,3	9,7	11,1	9,5	9,4
Нето зараде (просек, РСД)	44,4	46,1	47,9	49,7	54,9	60,0	65,9	74,9	86,0
Нето зараде (просек, ЕУР)	368	374	395	420	466	511	560	638	734
Нето зараде (стопе, %)	-2,1	2,5	0,9	4,4	8,5	7,7	5,4	1,7	2,4
Број пензионера (хиљ.)	1.736	1.728	1.720	1.715	1.708	1.692	1.660	1.652	1.651
Пензија (просек, хиљ. РСД)	23,2	23,5	23,9	25,3	26,3	27,8	29,4	31,4	38,3
Пензија (стопе, %)	-5,5	0,1	-1,2	3,8	2,3	3,7	1,8	-4,4	8,7
Бруто инвестиције (% БДП-а)	16,8	17,0	17,8	19,9	22,3	21,4	23,1	23,9	23,4
Извоз робе и услуга (млрд. ЕУР)	15,7	17,4	19,3	21,2	23,3	22,3	28,8	38,0	41,0
Увоз робе и услуга (млрд. ЕУР)	18,6	19,6	22,3	25,3	28,0	26,4	33,4	45,1	44,5
Спољнотрговински биланс (млрд. ЕУР)	-2,9	-2,2	-3,0	-4,1	-4,6	-4,1	-4,6	-7,0	-3,5
СДИ (млрд. ЕУ)	1,8	1,9	2,4	3,2	3,6	2,9	3,7	4,3	4,3
Текући рачун платног биланса (% БДП-а)	-3,3	-2,8	-5,0	-4,6	-6,6	-3,9	-4,1	-6,6	-2,4
Буџетски суфицит/дефицит (% БДП-а)	-2,6	-0,2	0,7	0,6	0,2	-8,0	-4,4	-3,2	-2,0
Консолидовани биланс државе (% БДП-а)	-3,3	-1,1	1,1	0,6	-0,2	-7,7	-3,9	-3,0	-2,1
Јавни дуг - централни ниво (% БДП-а)	67,2	65,2	55,5	51,4	49,7	54,4	53,9	52,4	48,0
Спољни дуг (млрд. ЕУР)	26,2	26,5	25,5	26,7	28,3	30,8	36,5	41,9	45,4
Спољни дуг (% БДП-а)	70,5	69,4	62,5	59,6	58,7	62,8	65,2	66,0	60,4
Инфлација (крај периода)	1,5	1,6	3,0	2,0	1,9	1,3	7,9	15,1	7,6

Извор: РЗС, НБС, МФ. Напомена: Курс-просек периода.

- **Животни стандард (БДП/ст.) у 2023. достигао је 11,4 хиљ. ЕУР по становнику;**
- **Покретачи раста у периоду 2015–2023. били су раст инвестиција и личне потрошње;**
- Услужни сектор је највише допринео расту (учешће БДВ-а услуга у БДП-у 2023. је 67%), али су значајан допринос дали и размењиви сектори Индустрија и Грађевинарство;
- **Регистрована запосленост је просечно 2016–2023. расла по стопи од 2,2% (са 1,99 мил. запослених у 2015. на 2,36 мил. у 2023). Стопа запослености (АРС) је порасла за 10 п. п. (са 40,7% на 50,2%), а стопа незапослености је двоструко нижа (са 18,9% на 9,4%);**

- **Нето зараде су просечно годишње расле за 4,4% (2016–2023) и достигле су просечан износ од 734 ЕУР у 2023.** Просечне пензије су у истом периоду расле по 2,5 пута мањој стопи од раста нето зарада, **однос просечних пензија и просечних нето зарада је континуирано, са мањим варијацијама, из године у годину у паду (са 52% у 2015. на 48% у 2019. и 44,6% у 2023);**
- **Кључни покретач раста биле су инвестиције, учешће бруто инвестиција у БДП-у је са 16,8% у 2015. достигло 23,4% у 2023;**
- Макроекономској стабилности константно значајан допринос дају приливи СДИ. Нето приливи СДИ у 2022. и 2023. износили су по 4,3 млрд. ЕУР (6,8% БДП-а и 5,7% БДП-а), што је обезбеђивало покривеност дефицита текућег рачуна платног биланса. **Просечан нето прилив СДИ 2015–2023. износио је 3,1 млрд. ЕУР годишње;**
- Структурне промене у привреди узроковале су динамичан раст извоза робе и услуга (са 15,7 млрд. ЕУР у 2015. на 41 млрд. ЕУР у 2023), али и увоза робе и услуга (са 18,6 млрд. ЕУР на 44,5 млрд. ЕУР). **Просечан спољнотрговински дефицит у овом периоду износио је -4 млрд. ЕУР.** Дефицит текућег рачуна платног биланса у 2023. је смањен са 6,6% БДП-а у 2022. на 2,4% БДП-а;
- **Висок консолидовани фискални дефицит, настао услед глобалне пандемије 2020, у висини од 7,7% БДП-а, постепено је смањиван:** прво је преполовљен у 2021. (-3,9% БДП-а), додатно смањен у 2022. (-3% БДП-а), да би у 2023. износио -2,1% БДП-а;
- Показатељи екстерне позиције Републике Србије представљају континуирано високе макроекономске ризике: **спољни дуг је повећан са 26,2 млрд. ЕУР у 2015. на 45,4 млрд. ЕУР у 2023. (48,5 млрд. ЕУР - септембар 2024).** Учешће јавног дуга у БДП-у је смањено са 67,2% на 48% БДП-а у 2023. (46,8% крајем новембра 2024);
- **Један од највећих макроекономских ризика након глобалне рецесије у 2020. је раст инфлационих притисака.** Док је 2021. завршена растом инфлације од 7,9%, међугодишњи раст цена крајем 2022. је скоро удвостручен (15,1%), да би 2023. био преполовљен, али и даље на високом нивоу (7,6%);
- У групи високо ризичних макроекономских индикатора издвајају се: **инфлациони притисци** који погађају све макроекономске стабилизаторе, од животног стандарда најрањивијих социјалних група (пензионери), **ниво инвестиција** (још увек је испод референтне вредности од 25% БДП-а), **запошљавање младих** (25% у 2023), **социјална и друштвена кохезија** (пензије су од 2017. константно испод 50% реалних зарада) и **смањење неједнакости** (GINI коефицијент 31,7). Такође, због тренда смањења броја радно-способног становништва погоршава се индекс зависности (од 2016. је испод 2).

Табела 44. Макроекономски индикатори рањивости, 2015–2023.

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Индикатор	Референтна вред.
20,4	18,0	17,5	15,7	13,2	11,0	19,0	24,6	17,0	Окунов индекс*	<12%
2,02	1,98	1,94	1,90	1,86	1,83	1,81	1,74	1,72	Индекс зависности**	>2
44,6	36,2	33,1	30,9	29,3	27,3	26,0	24,3	25,0	Стопа незапослених младих	<20%
40	39,8	37,8	35,6	33,6	33,8	33,3	32,6	31,7	GINI коефицијент	<30%
52,2	51,0	49,9	51,0	48,0	46,2	44,6	41,9	44,6	Однос пензија и нето зарада	≥50%
1,5	1,6	3,0	2,0	1,9	1,3	7,9	15,1	7,6	Инфлација	<3%
16,8	17	17,8	19,9	22,3	21,4	23,1	23,9	23,4	Бруто инвестиције (% БДП)	>25%
-3,3	-1,1	1,1	0,6	-0,2	-7,7	-3,9	-3,0	-2,1	Фискални дефицит (% БДП)	<3%
68,4	66,2	56,3	52,1	50,5	55,2	54,5	52,9	48,4	Јавни дуг (% БДП)	<45%

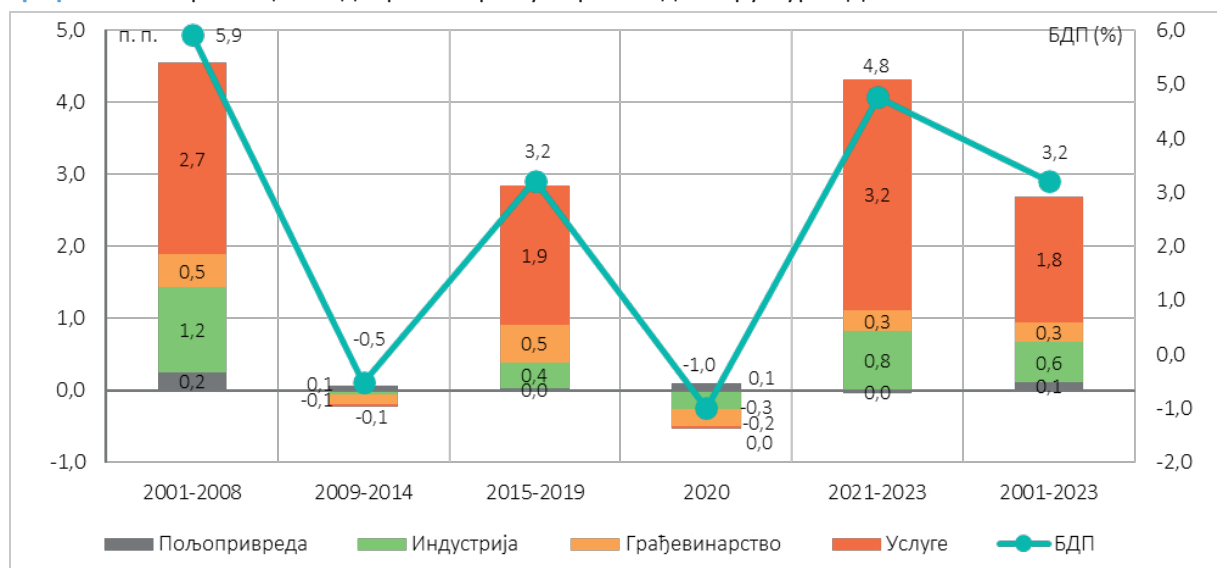
Извор: Прорачун на основу података РЗС-а, НБС-а, МФ-а. *Збир стопа незапослености и инфлације; **Dependency ratio - однос радно-способног (15–64) и издржаваног становништва (збир младог 0–14 и старог 65 више год.).

3.4. ДОПРИНОС РАСТУ БДП-а

3.4.1. Транзиционе промене у производној структури БДП-а

Просечном транзиционом расту БДП-а у Републици Србији 2001–2023. од 3,2% највише је допринео сектор услуга (1,8 п. п.), следи сектор индустрије (0,6 п. п.), па грађевинарства (0,3 п. п.), док је допринос сектора Пољопривреда, шумарство и рибарство био минималан (0,1 п. п.). Анализа производне структуре БДП-а по потпериодима показује да је сектор индустрије највише допринео расту БДП-а у првој фази транзиције 2001–2008. (допринос од 1,2 п. п. расту БДП-а од 5,9%), док је сектор услуга највише допринео расту у потпериодима 2015–2019. (1,9 п. п.) и 2021–2023. (3,2 п. п.). Допринос грађевинарства у периодима експанзије раста се креће у интервалу 0,3–0,5 п. п.

Графикон 29. Транзициони доприноси расту - производна структура БДП-а

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

Компаративна анализа производне структуре БДП-а у европским земљама по потпериодима од 2001. до 2023. показује изразите разлике секторских доприноса расту БДП-а у развијеним и транзиционим државама:

- У читавом периоду 2001–2023. у развијеним државама се раст базирао скоро искључиво на сектору услуга, просечном расту од 1,7% сектор услуга је допринео са 1,2 п. п., *Индустрија* је допринела са свега 0,2 п. п., док су сектори грађевинарства и пољопривреде, шумарства и рибарства имали скоро нулти допринос расту. У потпериоду 2021–2023. просечном расту БДП-а у развијеним европским државама од 3,6% услуге су допринеле са 2,7 п. п, док је сектор индустрије допринео расту са 0,7 п. п.;
- Просечном расту БДП-а у транзиционим државама 2001–2023. од 2,9% највише је допринео сектор услуга, са 1,8 п. п., али је допринос сектора индустрије био значајан, 0,6 п. п. (у Словачкој је просечном расту од 3,5% овај сектор допринео са 1,34 п. п., у Чешкој Републици просечном расту БДП-а од 2,4% индустрија је допринела са 0,92 п. п.), сектор грађевинарства је просечно допринео у свим транзиционим државама са 0,2 п. п., док је допринос сектора пољопривреде, шумарства и рибарства био незнатан (изузетак је Албанија са доприносом од 0,4 п. п.). Сектор услуга је посебно високо допринео расту у све три балтичке државе;
- У пострецесионом периоду 2021–2023. просечном расту у транзиционим државама од 4,2% сектор услуга је допринео са 3,3 п. п., а индустрија са 0,4 п. п.

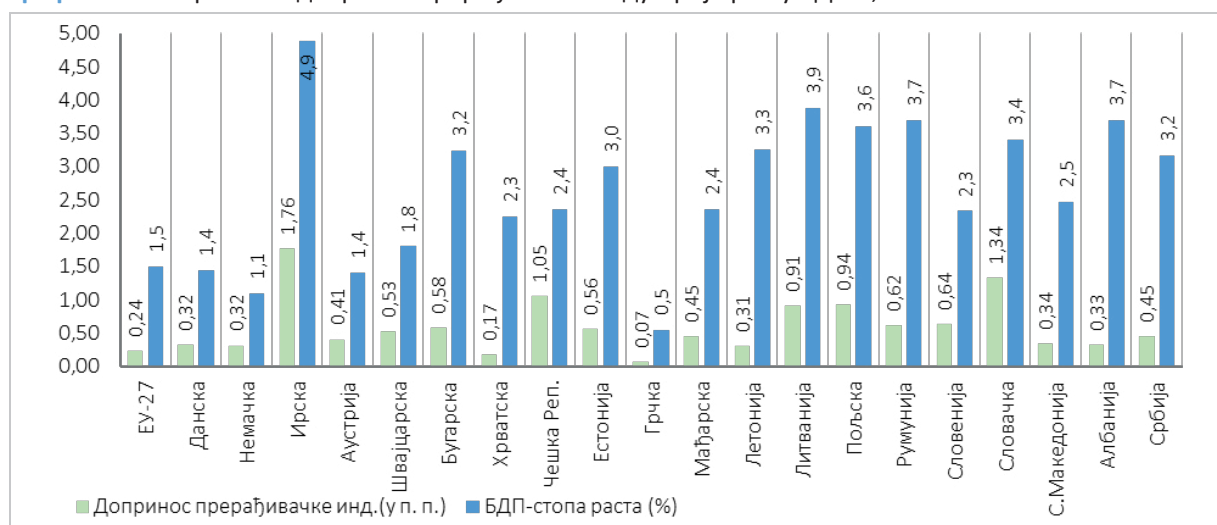
Табела 45. Секторски доприноси расту БДП-а у европским земљама, 2001–2023.

	Пољопривреда						Индустрија						Грађевинарство						Услуге					
	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023
EY-27	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,4	-1,0	0,4	0,2	0,1	-0,2	0,1	-0,2	0,1	0,0	1,4	0,4	1,4	-3,6	2,7	1,1
DMK	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,3	0,5	-1,3	1,8	0,2	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	1,2	0,4	1,4	-0,9	1,6	1,0
DEU	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,4	-1,5	0,3	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,1	-0,2	-0,1	1,1	0,4	1,1	-2,4	1,7	0,9
IRL	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,7	0,3	4,3	7,6	1,8	1,8	0,3	-0,3	0,2	-0,3	0,1	0,0	2,7	0,9	4,0	0,2	4,4	2,6
AUS	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,5	-1,3	0,9	0,4	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,3	-0,1	1,4	0,4	1,3	-4,0	2,1	1,0
CHE	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,6	-0,9	1,3	0,5	0,0	0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0	1,5	1,2	1,1	-1,0	1,8	1,3
BGR	0,0	-0,1	0,1	-0,1	0,1	0,0	1,2	0,0	0,4	-1,5	0,7	0,5	0,5	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	3,5	0,8	2,2	-1,2	3,7	2,3
HRV	0,1	-0,3	0,1	0,1	0,1	0,0	0,5	-0,5	0,3	-1,1	0,8	0,2	0,5	-0,6	0,3	0,1	0,5	0,1	2,6	-0,3	1,7	-5,0	5,1	1,6
CZE	0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1	0,0	2,1	-0,1	1,2	-2,5	0,4	0,9	0,1	0,0	0,0	-0,4	-0,2	0,0	1,8	0,2	2,2	-1,9	2,1	1,3
EST	0,2	0,0	0,0	-0,3	-0,3	0,0	1,2	0,6	0,5	-1,2	-0,6	0,5	0,6	-0,3	0,4	0,4	-0,1	0,2	3,5	0,3	2,2	-1,3	2,0	2,0
GRC	-0,1	0,0	0,0	-0,3	-0,2	-0,1	0,3	-0,6	0,1	-0,4	0,7	0,1	0,3	-0,6	0,0	-0,1	0,2	0,0	2,9	-2,8	0,8	-7,0	3,8	0,7
HUN	0,3	-0,1	0,1	-0,3	0,1	0,1	0,9	-0,2	0,8	-1,4	0,1	0,4	0,1	0,0	0,3	-0,4	0,1	0,1	1,7	0,6	2,4	-1,8	3,0	1,6
LTU	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,3	0,1	0,7	-0,2	0,4	0,6	0,0	0,3	0,8	-0,7	0,2	-0,3	0,0	0,1	5,4	0,0	1,6	-3,3	3,6	2,6
LIT	0,0	0,1	0,0	0,6	-0,2	0,0	1,7	0,5	0,8	0,3	0,5	1,0	1,1	-0,5	0,2	0,0	0,3	0,4	3,7	0,5	2,6	-0,8	2,2	2,2
POL	0,1	0,1	-0,1	0,4	0,0	0,0	1,4	0,9	0,9	-0,8	0,6	1,0	0,0	0,4	0,3	-0,5	0,2	0,2	2,1	1,1	3,0	-0,9	3,0	2,0
ROU	0,3	0,1	0,1	-0,7	0,1	0,1	1,6	-0,1	0,9	-1,5	-0,8	0,6	1,2	-0,8	0,1	0,1	0,3	0,3	2,8	1,0	3,0	-1,2	3,5	2,3
SVN	0,0	0,0	0,1	0,1	-0,1	0,0	1,2	-0,2	1,1	-0,6	0,7	0,7	0,3	-0,5	0,2	0,0	0,6	0,1	2,3	0,0	1,9	-2,1	2,6	1,4
SVK	0,3	0,1	-0,1	0,2	0,1	0,1	2,6	0,7	1,1	-2,4	0,9	1,3	0,6	-0,2	0,0	0,0	0,2	0,2	2,1	0,7	1,8	0,1	1,5	1,5
MKD	0,4	-0,2	-0,1	0,2	-0,5	0,0	0,4	0,6	0,3	-1,2	-0,1	0,3	0,1	0,7	0,0	-0,2	0,0	0,2	1,9	0,8	2,2	-2,5	3,2	1,6
ALB	0,7	0,7	0,2	0,3	-0,5	0,4	0,5	0,8	0,4	-0,9	0,4	0,5	1,6	-0,7	0,9	0,2	1,2	0,7	2,4	1,5	1,3	-1,8	3,8	1,9
SRB	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	1,2	-0,1	0,4	-0,3	0,8	0,6	0,5	-0,1	0,5	-0,2	0,3	0,3	2,7	0,0	1,9	0,0	3,2	1,8

Извор: Прорачун на основу података Евростата.

Допринос прерађивачке индустрије у развијеним европским државама 2001–2023. у просеку је био 0,34 п. п., док је у транзиционим државама у просеку био 0,53 п. п. По високом доприносу прерађивачке индустрије издваја се Ирска (просечном расту од 4,9% Прерађивачка индустрија је допринела са 1,75 п. п.), док се у групи транзиционих држава издвајају Чешка Реп. (допринос од 1,05 п. п.), Словачка (1,34 п. п.), Пољска (0,94 п. п.) итд.

Графикон 30. Просечан допринос прерађивачке индустрије расту БДП-а, 2001–2023.

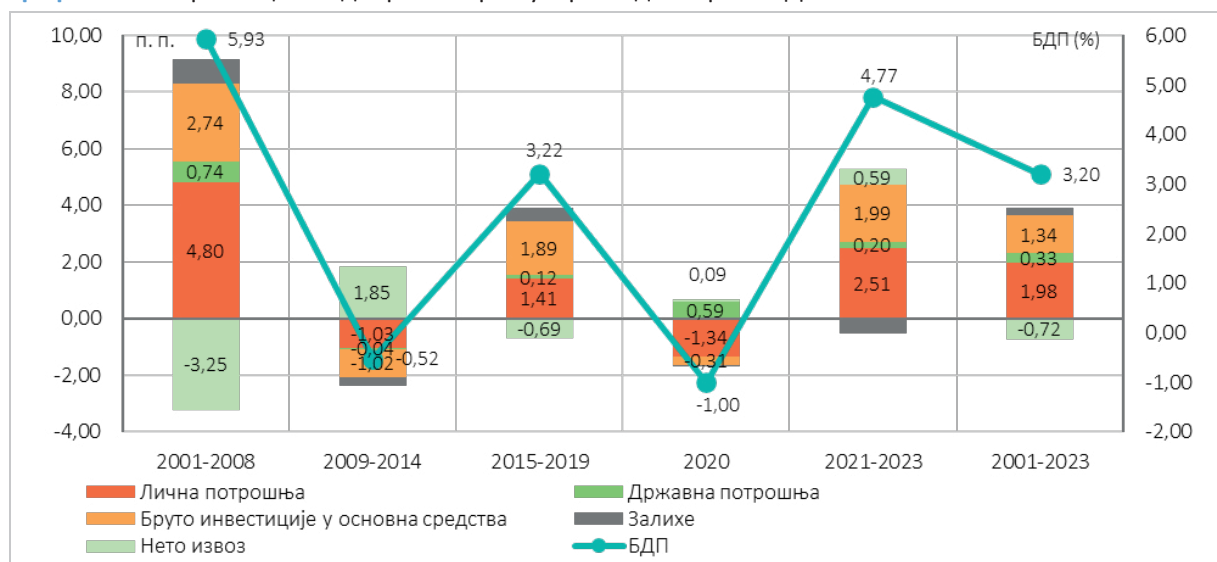
Извор: Прорачун на основу података Евростата.

3.4.2. Промене у расходној структури БДП-а

Анализа расходне структуре БДП-а у Републици Србији 2001–2023. показује да су кључни покретачи раста били лична потрошња и инвестиције. Просечном транзиционом расту од 3,2% лична потрошња је допринела са 2 п. п., а инвестиције са 1,34 п. п. Нето извоз је имао просечан негативан допринос (-0,72 п. п.), док је државна потрошња допринела расту са 0,33 п. п.

- Инвестиције у основна средства су у периодима експанзије биле, поред личне потрошње, кључни покретач раста: просечном расту од 3,2% у периоду 2015–2019. инвестиције су допринеле са 1,89 п. п., а у периоду 2021–2023. просечном расту од 4,8% допринеле су са 1,3 п. п.;
- У првој фази транзиције 2001–2008. просечном расту од 5,93% лична потрошња је допринела са 4,8 п. п., а инвестиције са 2,74 п. п.;
- У рецесионој 2020. кључну улогу је одиграла државна потрошња, пад БДП-а од -1% је био ублажен државном потрошњом са доприносом од 0,59 п. п.;
- 2021–2023. позитиван допринос просечном расту од 4,8% је остварио и нето извоз, са 0,59 п. п.

Графикон 31. Транзициони доприноси расту – расходна страна БДП-а

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

Компаративна анализа расходне структуре БДП-а у европским земљама по потпериодима од 2001. до 2023. показује значајне разлике доприноса инвестиција и нето извоза БДП-а у развијеним и транзиционим државама:

- У развијеним европским државама у читавом периоду 2001–2023. просечан допринос личне потрошње је био 0,7 п. п., инвестиција 0,4 п. п. и нето извоза 0,3 п. п. Допринос инвестиција је посебно био висок у потпериоду 2015–2019. (просечном расту од 2,6% инвестиције су допринеле са 1,5 п. п.);
- У транзиционим државама просечном расту од 2,9% у периоду 2001–2023. допринос личне потрошње је био 1,9 п. п., инвестиција 0,9 п. п., док је нето извоз негативно допринео расту (-0,3 п. п. просечно годишње);
- Просечан допринос државне потрошње БДП-а је исти и у развијеним и у транзиционим европским државама (0,3 п. п.);
- Највећи допринос личне потрошње расту 2001–2023. је у Румунији (3,6 п. п.), а нето извоза у Ирској (2,5 п. п.).

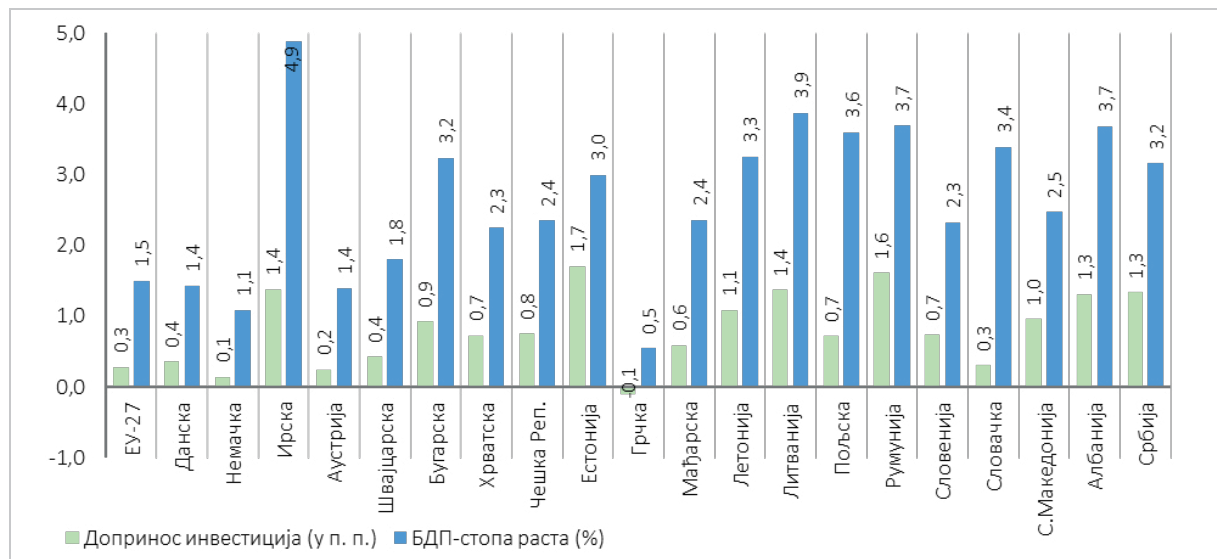
Табела 46. Расходна структура БДП-а у европским земљама, 2001–2023.

	Лична потрошња						Државна потрошња						Инвестиције						Нето извоз					
	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023	2001-2008	2009-2014	2015-2019	2020	2021-2023	2001-2023
EY-27	1,0	0,0	1,1	-3,8	1,7	0,6	0,4	0,1	0,3	0,3	0,5	0,3	0,5	-0,5	0,9	-1,1	0,6	0,3	0,1	0,5	-0,1	-0,6	0,6	0,2
DMK	1,0	0,0	1,3	-0,6	1,0	0,7	0,4	0,3	0,2	-0,5	0,2	0,3	0,5	-0,4	0,8	0,9	0,4	0,4	-0,6	0,2	0,1	-1,7	2,4	0,1
DEU	0,3	0,4	1,0	-3,6	1,3	0,4	0,2	0,3	0,5	1,0	0,3	0,3	0,0	0,2	0,6	-0,6	-0,1	0,1	0,9	0,2	-0,2	-1,0	-0,1	0,2
IRL	2,0	-0,4	1,2	-3,0	1,9	1,0	0,7	-0,2	0,6	1,2	0,6	0,5	1,3	-0,3	9,4	-8,8	-5,0	1,4	0,3	3,0	-0,7	17,6	7,8	2,5
AUS	0,8	0,3	0,7	-3,9	1,5	0,6	0,3	0,1	0,2	-0,2	0,6	0,3	0,3	-0,1	0,9	-1,3	0,3	0,2	0,6	-0,1	0,1	-0,9	0,8	0,3
CHE	0,8	0,9	0,8	-1,8	1,4	0,8	0,2	0,2	0,1	0,4	0,1	0,2	0,6	0,3	0,5	-0,4	0,2	0,4	0,8	0,2	0,4	-1,7	1,7	0,6
BGR	5,1	0,1	2,1	-0,2	2,7	2,6	0,5	-0,1	0,5	1,4	0,6	0,4	3,6	-1,7	0,3	0,1	0,4	0,9	-3,6	2,5	-0,1	-3,6	1,0	-0,6
HRV	3,0	-1,6	1,6	-2,9	4,0	1,4	0,6	0,2	0,3	0,7	0,9	0,5	2,1	-1,7	1,3	-1,4	1,8	0,7	-1,9	1,6	-0,4	-5,4	2,1	-0,3
CZE	1,7	0,3	1,8	-3,1	0,3	1,0	0,5	0,0	0,5	0,8	0,4	0,3	1,4	-0,5	1,3	-1,2	1,4	0,8	0,4	0,6	0,3	-0,6	-0,2	0,3
EST	4,2	0,2	2,1	-0,4	1,5	2,1	0,7	0,2	0,5	0,8	0,2	0,4	3,6	-0,3	1,6	4,8	-0,1	1,7	-2,4	1,2	-0,1	-3,5	-0,9	-0,8
GRC	2,7	-3,3	1,1	-4,3	3,6	0,6	0,7	-0,8	0,0	0,6	0,3	0,1	0,9	-2,7	0,1	0,2	2,0	-0,1	-0,5	2,0	-0,1	-5,5	-0,4	0,0
HUN	1,8	-0,6	2,4	-0,4	1,6	1,2	0,5	0,3	0,5	-0,1	0,6	0,4	0,9	-0,1	1,9	-2,0	-0,1	0,6	0,5	1,1	-0,4	-1,9	1,9	0,5
LTU	5,0	0,0	1,4	-2,7	2,2	2,2	0,8	-0,4	0,6	0,8	0,9	0,4	3,7	-1,7	0,6	-0,6	1,2	1,1	-2,5	1,8	-0,6	0,5	-1,6	-0,7
LIT	5,6	-0,8	2,1	-1,9	1,8	2,3	0,5	-0,1	0,0	-0,2	0,1	0,1	2,9	-0,7	1,3	0,4	2,0	1,4	-2,1	2,8	0,2	3,2	0,7	0,2
POL	2,3	1,4	2,6	-1,9	2,1	1,9	0,7	0,3	0,6	0,9	0,6	0,6	1,0	0,4	0,8	-0,6	0,9	0,7	-0,2	0,8	0,4	0,6	0,9	0,4
ROU	7,2	-0,6	4,6	-2,3	3,1	3,6	-0,1	0,1	0,5	0,5	0,2	0,1	4,6	-1,7	1,0	-0,1	2,0	1,6	-4,1	1,9	-1,4	-1,5	-0,5	-1,4
SVN	3,0	0,1	2,2	0,2	0,9	1,7	0,7	0,3	0,5	-0,2	-0,2	0,4	1,6	-0,3	0,8	-2,1	1,3	0,7	0,5	1,8	-0,4	1,4	1,8	0,8
SVK	1,6	-0,2	1,9	-3,2	2,7	1,1	0,6	-0,1	0,4	0,8	0,5	0,4	1,5	-2,0	0,8	-1,4	1,3	0,3	0,2	1,7	0,4	-0,3	-0,1	0,6
MKD	3,4	0,0	2,4	-2,3	3,4	2,1	0,3	0,1	0,0	1,4	-0,3	0,2	1,2	1,0	0,7	0,1	1,0	1,0	-1,9	0,3	-1,3	1,5	-0,4	-0,9
ALB	6,1	1,2	2,0	-2,7	3,9	3,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,4	0,3	3,1	-0,8	0,5	-0,3	2,5	1,3	-2,2	1,4	0,3	0,2	-0,1	-0,3
SRB	4,8	-1,0	1,4	-1,4	2,5	2,0	0,7	0,0	0,1	0,6	0,2	0,3	2,7	-1,0	1,9	-0,3	2,0	1,3	-3,2	1,8	-0,7	0,1	0,6	-0,7

Извор: Прорачун на основу података Евростата.

Инвестиције у основна средства су највише допринеле расту 2001–2023. у Естонији (1,7 п. п., раст 3%), затим у Румунији (1,6 п. п., раст 3,7%), Литванији (1,4 п. п., раст 3,9%), Ирској (1,4 п. п., раст 4,9%) и Србији (1,3 п. п., раст 3,2%).

Графикон 32. Просечан допринос инвестиција расту БДП-а, 2001–2023.

Извор: Прорачун на основу података Евростата.

3.4.3. Регионална структура БДВ-а

Регионална структура БДВ-а на нивоу регионалних области показује изразиту просторну неравномерност. **Учешће БДВ-а Београдске и Јужнобачке регионалне области у периоду 2015–2023. константно је изнад 50%**, односно више од половине БДВ-а у Републици Србији генеришу ове две најразвијеније регионалне области.

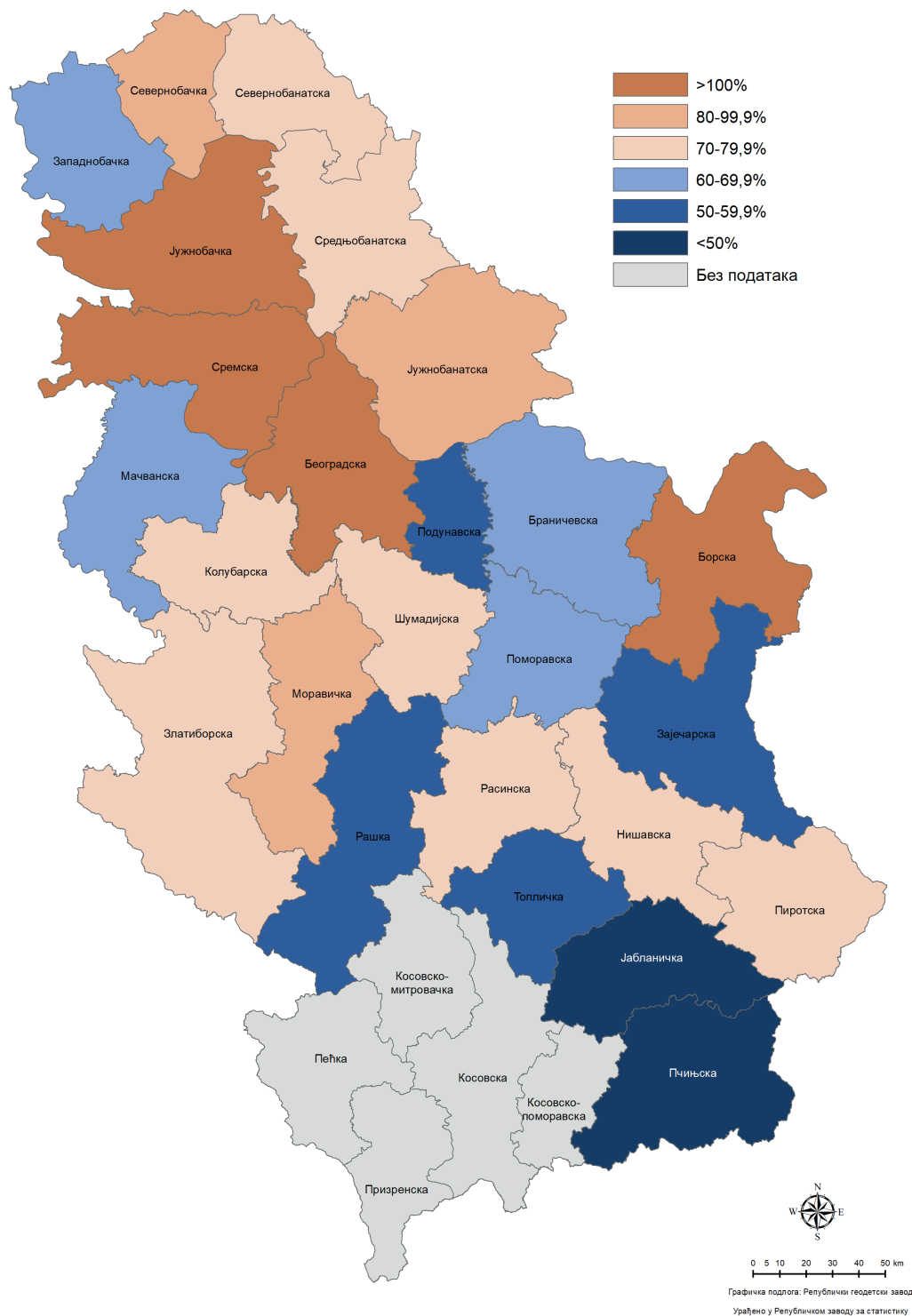
- Просечно учешће БДВ-а Београдске области у периоду 2015–2022. је 40,1%, Јужнобанатске 10,2%, Сремске 4,2%, Нишавске 3,8%, Јужнобанатске 3,6%, Шумадијске 3,3%, Златиборске 2,9%, Мачванске 2,5% итд.;
- Најнеразвијеније седам регионалних области (Топличка, Зајечарска, Пиротска, Пчињска, Подунавска, Јабланичка и Севернобанатска) заједно доприносе са просечних 8% у укупном БДВ-у Републике Србије у периоду 2015–2022.

Регионална анализа БДВ-а/ст. показује да је након тренда благог пада неравномерности у периоду 2015–2021. у 2022. због високог раста БДВ-а у Борској области, нагло дошло до раста екстремних диспаритета на нивоу регионалних области (НСТЈ-3):

- Просечан БДВ по становнику у Републици Србији је 2015. износио 4,2 хиљ. ЕУР, а 7,2 хиљ. ЕУР/ст. у 2022. БДВ/ст. Београдске области је порастао са 7 хиљ. ЕУР по становнику у 2015, на 12 хиљ. ЕУР/ст. у 2022. Највећи раст БДВ-а/ст. остварила је Борска област, са 3,4 хиљ. ЕУР на 17,1 хиљ. ЕУР по становнику. У истом периоду, БДВ/ст. у Јужнобачкој области је порастао са 5,4 хиљ. на 9,3 хиљ. по становнику. Висок номинални раст (у ЕУР) остварен је у Сремској (са 3,7 на 8,1 хиљ. ЕУР/ст.), Јужнобанатској (са 3,5 на 7,5 хиљ. ЕУР/ст.) и Севернобачкој области (са 3,8 на 7,1 хиљ. ЕУР/ст.);
- Најнижи раст БДВ-а/ст. (испод 4 хиљ. ЕУР/ст. у 2022) остварен је у неразвијеним регионалним областима: Пчињској 3,3 хиљ. ЕУР/ст., Јабланичкој 3,7 хиљ. ЕУР/ст., Рашкој 3,9 хиљ. ЕУР/ст. и Зајечарској 4 хиљ. ЕУР/ст.);
- У периоду 2015–2020. Београдска област константно је била на врху регионалне листе са 65–70% БДВ/ст. изнад просека Републике Србије, али је 2021–2022. највиши БДВ/ст. остварила Борска област (индекс 225 у 2022, односно 125% изнад просека Републике Србије);
- Екстремни диспаритети на нивоу регионалних области су у периоду 2015–2021. имали тренд пада (са 4 : 1 на 3,65 : 1), али су се, услед високе стопе раста БДВ-а Борске области у 2022, повећали на 5,2 : 1 (однос БДВ-а/ст. Борске и Пчињске области);
- Изнадпросечни БДВ/ст. у 2022. оствариле су, поред Борске (индекс 225) и Београдске (индекс 158), још само Јужнобачка (индекс 122) и Сремска област (индекс 106);
- Константно су најнеразвијеније регионалне области на југу Србије Пчињска и Јабланичка област (БДВ/ст. је константно испод 50% просека Републике Србије).

Просечна дисперзија БДВ-а/ст. регионалних области у односу на укупан БДВ/ст. у Републици Србији у периоду 2015–2022. износила је 37,5%. Тренд раста дисперзије БДВ-а/ст. био је убрзан у периоду 2017–2019, да би након пада у 2021. (са 38,59% на 35,63%) у 2022. поново износио просечних 37,83%.

Карта 6. Регионални диспаритети БДВ-а/ст. у 2022. на нивоу регионалних области (НСТЈ-3), РС = 100

3.5. СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ – ТРЕНД ПАДА УЧЕШЋА БДВ-а ПРЕРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ

Једно од кључних обележја транзиционих структурних промена у привреди Републике Србије представља тренд пада учешћа БДВ-а прерађивачке индустрије у БДП-у и у укупном БДВ-у привреде.

Табела 47. Учешће БДВ-а Прерађивачке индустрије у БДП-у и укупном БДВ-у по потпериодима

	2001–2008	2009–2014	2015–2019	2020	2021–2023
% БДВ-а прерађивачке индустрије у БДП-у	21,6	17,5	17,2	14,8	14,2
% БДВ-а прерађивачке индустрије у укупном БДВ-у	25,7	20,7	20,5	17,7	16,8

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

- Просечно учешће БДВ-а прерађивачке индустрије у БДП-у је са 21,6% у периоду 2001–2008. пало на 14,2% у периоду 2021–2023, **док је у 2023. на најнижем нивоу у току читавог транзиционог периода (13,3%);**
- Просечно учешће БДВ-а прерађивачке индустрије у укупном БДВ-у је, у истом периоду, пало са 25,7% на 16,8%, 2023. је, такође, на најнижем нивоу (15,6%).

Компаративна анализа са европским државама у транзиционом периоду наглашава:

- У свим транзиционим европским државама учешће БДВ-а прерађивачке индустрије у укупном БДВ-у је смањено, највећи пад је регистрован у Републици Србији (са просечних 25,7% у 2001–2008. на просечних 16,8% последње три године) и Румунији (са 23,9% на 15,3%);
- Централноевропске транзиционе државе Словенија, Чешка Република, Словачка, Мађарска и Пољска су успеле да сачувају висока учешћа прерађивачке индустрије у укупној новоствореној вредности (око и изнад 20% током читавог периода транзиције);
- У развијеним европским државама највеће учешће прерађивачке индустрије у укупном БДВ-у је у Ирској (35,5%, више него двоструко од просечног у ЕУ), док је у Немачкој константно изнад 20%.

Табела 48. Пад учешћа БДВ-а прерађивачке индустрије у укупном БДВ-у у транзиционим државама

	2001–2008	2009–2014	2015–2019	2020	2021–2023
ЕУ-27	17,9	16,1	17,0	16,3	16,5
Ирска	24,0	21,6	35,1	35,9	35,5
Немачка	22,1	21,9	22,4	20,7	20,5
Швајцарска	19,6	18,5	18,0	18,3	18,9
Аустрија	20,4	19,2	19,5	18,5	18,2
Данска	14,9	13,1	14,9	14,8	15,7
Словенија	23,9	21,3	23,6	23,3	22,5
Чешка Реп.	24,9	24,0	25,5	22,8	21,5
Словачка	22,2	18,7	20,2	19,5	20,8
Мађарска	22,0	21,8	22,4	20,4	19,7
Пољска	18,0	18,5	19,5	18,4	19,4
Литванија	19,0	19,3	18,6	17,3	17,4
Република Србија	25,7	20,7	20,5	17,7	16,8
С. Македонија	10,8	11,8	14,6	15,1	15,5
Румунија	23,9	25,0	21,4	17,4	15,3
Хрватска	17,4	15,6	15,2	14,7	14,5
Бугарска	15,5	14,9	15,9	14,8	14,3
Естонија	16,8	15,7	15,4	14,4	14,1
Летонија	13,7	13,0	12,5	13,2	13,7
Грчка	10,8	9,1	9,3	9,6	10,1
Албанија	5,2	6,0	7,0	8,0	8,2

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

3.6. ЗАПОСЛЕНOST И НЕЗАПОСЛЕНOST – ТРЕНДОВИ, СТОПЕ И КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

Транзициони пад броја запослених у Републици Србији трајао је од 2000. до 2014, укупан број запослених у правним лицима (без индивидуалних пољопривредника) у том периоду је смањен за 419 хиљ. радника (са 2,26 мил. на 1,85 мил.). Тренд раста броја запослених започет 2015. континуирано траје, 2022. је број запослених био исти као и на почетку транзиције 2001. (2,25 мил.). Анализа анкетног боја запослених (APC) показује да је у периоду 2012–2023. запосленост повећана за 651 хиљ. радника (са 2,19 на 2,84 мил. радника).

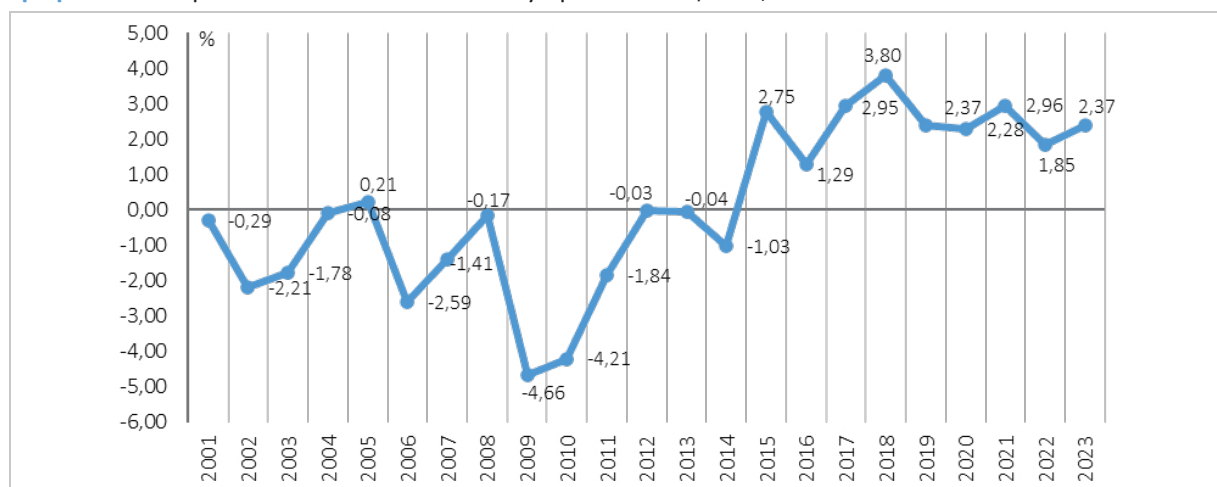
Табела 49. Тренд броја запослених у Републици Србији, 2000–2023. (у мил.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ЗПЛ*	2,26	2,26	2,21	2,17	2,17	2,17	2,12	2,09	2,08	1,98	1,90	1,87	1,87	1,86	1,85	1,90	1,92	1,98	2,05	2,10	2,15	2,21	2,25	2,31
APC**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,22	2,19	2,32	2,43	2,44	2,58	2,65	2,69	2,70	2,70	2,75	2,82	2,84

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * Запослени у правним лицима (без индивидуалних пољопривредника), лица која самостално обављају делатност, предузетници и запослени код њих, према општини рада; ** Анкета о радној снази.

- Кулминација пада запослених је била 2009–2010, као последица преливања глобалне финансијске кризе. Стопе пада запослених су 2009. и 2010. биле 4,66% и 4,21%.

Графикон 33. Кретање стопе запослености у правним лицима*, 2001–2023.

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * Запослени у правним лицима (без индивидуалних пољопривредника), лица која самостално обављају делатност, предузетници и запослени код њих, према општини рада.

- Континуиран тренд раста запослености и пада стопе незапослености је присутан од 2012. Анкетна стопа запослености (15–64) је повећана са 44,3% у 2012. на 64,7% у 2023, док је истовремено стопа анкетне незапослености пала са 26,5% на 9,5%.

Табела 50. Тренд анкетне стопе запослености и незапослености (15–64) у Републици Србији, 2011–2023.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Стопа запослености	44,5	44,3	46,9	49,7	51,0	54,0	56,2	57,8	58,3	59,1	61,7	63,9	64,7
Стопа незапослености	25,0	26,0	24,2	20,7	19,0	16,5	14,6	13,8	11,4	9,8	11,2	9,6	9,5

Извор: РЗС.

- Компаративна анализа запослености и незапослености у европским државама показује значајне варијације између развијених и транзиционих држава. У **просеку, развијене државе имају за четири п. п. вишу стопу запослености (71% наспрам 69%), док је стопа незапослености, са изузетком пар медитеранских држава (Шпаније и Грчке) у просеку слична (око 6%)**. Од развијених држава највише стопе запослености у 2023. су у Холандији (82%) и Швајцарској (81%), а од транзиционих држава у Естонији (76%) и Чешкој Републици (75%). Мада је стопа незапослености у Републици Србији на транзиционом минимуму (9,6%), она је и даље висока, у поређењу са Чешком Републиком (2,6%) и Пољском (2,9%).

Табела 51. Анкетне стопе запослености и незапослености у европским државама

	Анкетна стопа запослености 15-64					Анкетна стопа незапослености 15-64				
	2011	2015	2019	2020	2023	2011	2015	2019	2020	2023
ЕУ-27	63,4	64,6	68,4	67,5	70,4	10,0	10,2	6,8	7,2	6,1
Данска	71,6	72,0	75,0	74,4	76,6	7,9	6,5	5,1	5,8	5,2
Немачка	72,7	74,0	76,7	75,4	77,2	5,9	4,7	3,2	3,9	3,2
Ирска	60,0	64,8	69,5	67,7	74,0	15,7	10,1	5,1	5,8	4,4
Италија	56,8	56,3	59,1	58,1	61,5	8,5	12,1	10,1	9,4	7,8
Шпанија	58,0	57,8	63,3	60,9	65,3	21,5	22,2	14,2	15,6	12,3
Француска	63,9	63,8	65,6	65,3	68,4	8,9	10,4	8,5	8,1	7,4
Холандија	74,2	74,1	78,2	77,8	82,4	5,0	6,9	3,4	3,9	3,5
Аустрија	71,1	71,1	73,6	72,4	74,1	4,6	5,8	4,6	5,4	5,2
Шведска	73,6	75,5	77,1	75,5	77,4	8,0	7,6	7,0	8,5	7,8
Норвешка	75,3	74,8	75,3	74,7	77,4	3,3	4,4	3,8	4,5	3,7
Швајцарска	78,3	79,2	80,5	79,9	80,7	4,5	4,9	4,5	5,0	4,1
Транзиционе европске државе										
Бугарска	58,4	62,9	70,4	68,9	70,7	11,4	9,2	4,2	5,1	4,4
Хрватска	55,2	55,9	62,0	62,2	65,8	14,0	16,4	6,6	7,5	6,2
Чешка Реп.	65,7	70,2	75,1	74,4	75,1	6,8	5,1	2,1	2,6	2,6
Естонија	65,3	71,4	74,8	73,2	76,2	12,6	6,5	4,6	7,2	6,6
Грчка	55,1	50,8	56,5	56,3	61,8	18,1	25,1	17,5	16,5	11,2
Мађарска	55,4	63,9	70,3	69,9	74,9	11,1	6,8	3,4	4,3	4,1
Летонија	60,8	68,1	72,3	71,6	71,4	16,5	10,1	6,5	8,4	6,8
Литванија	60,2	67,2	73,0	71,6	73,2	15,7	9,3	6,5	8,8	7,1
Пољска	59,3	62,9	68,5	68,8	72,4	9,8	7,6	3,3	3,2	2,9
Румунија	59,3	61,4	65,8	65,6	63,0	7,5	7,0	4,0	5,2	5,6
Словенија	64,4	65,2	71,8	70,9	72,5	8,3	9,1	4,5	5,0	3,6
Словачка	59,3	62,7	68,4	67,5	72,0	13,7	11,5	5,8	6,8	5,9
С. Македонија	43,9	47,8	54,7	54,7	:	31,6	26,3	17,4	16,6	:
Република Србија*	44,5	51	58,3	59,1	64,7	25,2	19,3	11,7	10,1	9,7

Извор: Евростат, ажурирано 30.08.2024. *Подаци за Републику Србију из база РЗС-а.

3.7. ИНВЕСТИЦИЈЕ И БДП

Један од кључних покретача раста у транзиционим државама представљају инвестиције, односно могућност државе да покрене инвестициони циклус кроз подстицање капиталних улагања и привлачење домаћих инвестиција и СДИ. **Успешне транзиционе државе континуирано успевају да током читавог транзиционог периода одржавају инвестициону активност изнад 25% њиховог учешћа у БДП-у.**

- У периоду 2001–2023. скоро све европске државе су имале учешће инвестиција у основна средства изнад 20% БДП-а. Просечно учешће инвестиција у ЕУ-27 је било 21,3% БДП-а. Од развијених европских држава инвестиције су просечно биле изнад изнад 25% БДП-а током читавог периода у Швајцарској (25,9%), Аустрији (25,4%) и Шведској (25,2%);
- Од транзиционих држава у периоду 2001–2023. просечно учешће инвестиција изнад 25% БДП-а било је у најнерзвијенијој држави Албанији (30%), затим у балтичким државама Естонији (28,3%) и Летонији (25,7%), Чешкој Републици (28,3%) и Румунији (25,2%);
- Просечно учешће инвестиција у БДП-у у Републици Србији у протекле 23 године износило је 19,2%, што је после Грчке (17,1%) било најниже просечно учешће од свих анализираних европских држава. Приметан је значајан тренд раста инвестиционе активности у Републици Србији, са просечним учешћем инвестиција у БДП-у 2009–2014. од 17,6%, до 23,5% у постресесионом периоду 2021–2023.

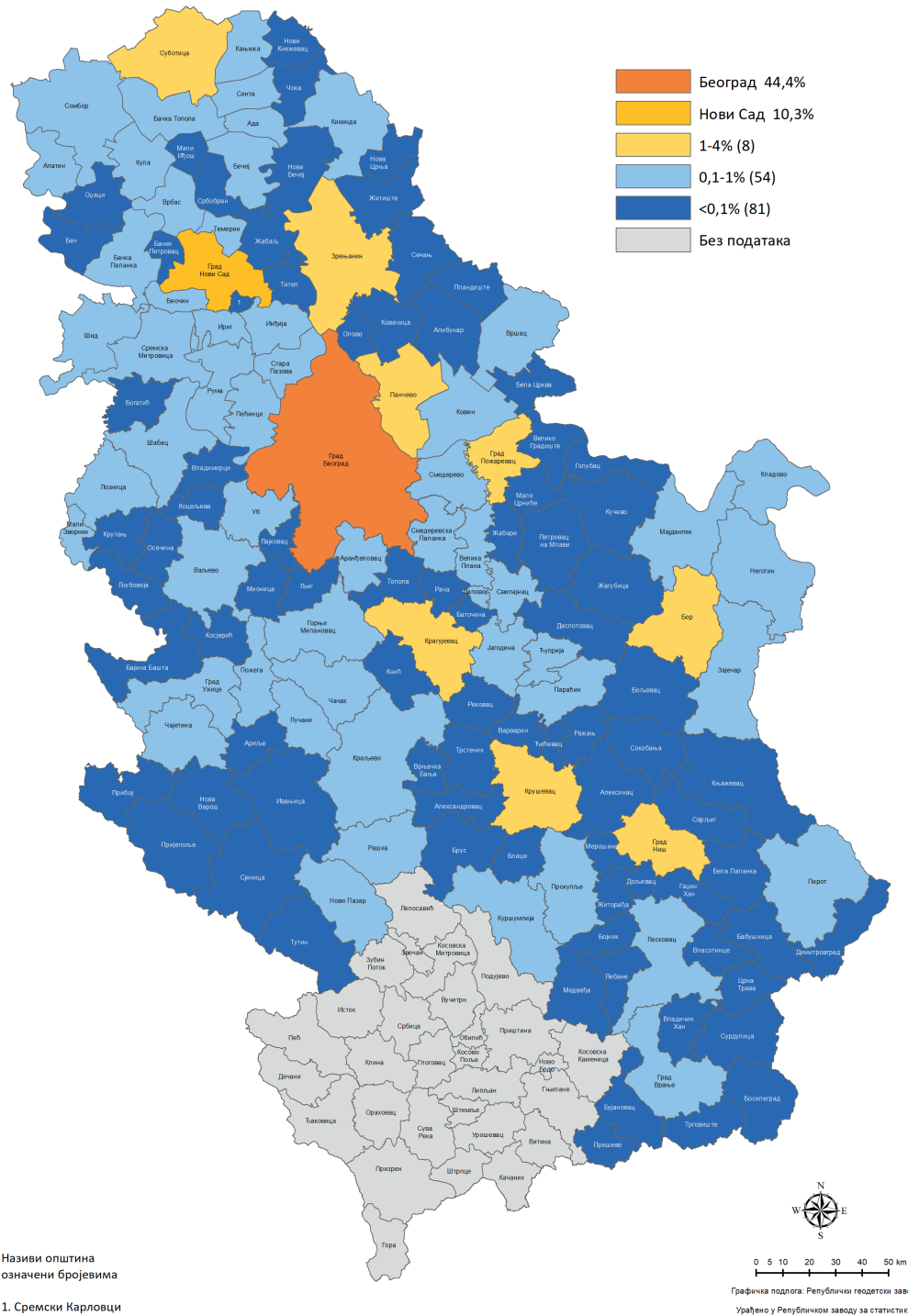
Табела 52. Учешће инвестиција у основна средства у БДП-у у европским државама, 2001–2023.

	2001–2008	2009–2014	2015–2019	2020	2021–2023	2001–2023
ЕУ-27	22,2	20,3	20,7	21,9	22,0	21,3
Данска	21,8	18,9	21,0	22,2	22,6	21,0
Немачка	19,7	19,6	20,4	21,3	21,5	20,1
Ирска	26,7	18,9	34,4	41,3	22,1	26,4
Италија	21,6	18,8	17,6	18,2	21,7	19,9
Шпанија	28,0	19,9	19,1	20,6	20,1	22,6
Француска	21,4	21,4	21,4	22,4	23,4	21,7
Холандија	21,3	19,1	20,4	21,3	20,4	20,4
Аустрија	23,6	22,8	23,9	25,1	25,4	23,8
Шведска	22,2	22,3	24,0	24,5	25,2	23,1
Швајцарска	27,0	25,8	26,6	27,0	25,9	26,5
Бугарска	24,2	22,4	19,0	19,0	17,3	21,5
Хрватска	24,9	20,4	20,0	22,4	21,7	22,2
Чешка Реп.	29,2	25,8	24,9	25,5	27,1	26,9
Естонија	32,5	25,3	25,3	31,2	27,5	28,3
Грчка	24,2	14,4	11,4	12,3	14,6	17,1
Мађарска	24,0	20,8	23,2	26,5	27,1	23,5
Летонија	30,6	23,6	21,9	23,0	23,6	25,7
Литванија	23,7	18,2	20,3	21,4	22,9	21,3
Пољска	20,2	20,0	18,8	18,4	17,0	19,3
Румунија	26,3	25,8	23,0	23,3	25,5	25,2
Словенија	27,0	20,7	18,9	19,0	21,2	22,5
Словачка	26,7	21,8	22,1	19,8	20,5	23,3
С. Македонија	21,5	23,6	22,3	21,6	24,1	22,6
Албанија	36,6	27,9	24,4	25,2	25,6	29,7
Република Србија	18,8	17,6	18,8	21,4	23,5	19,2

Извор: Прорачун на основу база података, Евростата и РЗС-а.

- **Тренд раста инвестиција има наглашену регионалну асиметричност.** Од укупних инвестиција у периоду 2015–2023, у Граду Београду је реализовано 44,3%, а у Новом Саду 10,3%. Насупрот, учешће чак 81 општине у укупним инвестицијама је испод 0,1% укупних инвестиција (*карта 7*).

Карта 7. Регионална дисперзија инвестиција у нова основна средства, 2015–2023.

3.8. ТРЕНД РАСТА НЕТО ЗАРАДА – КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

Реализација примарног реформског циља транзиционих држава – брзина спровођења структурних реформи у свим привредним и друштвеним сегментима, зависила је од мотивације и ентузијазма ширих друштвених слојева, односно побољшања њиховог животног стандарда. Анализа степена конвергенције животног стандарда, преко нето зарада, у односу на просек у ЕУ, показује успешност реформских процеса у свакој конкретној држави.

- Нето зараде у Републици Србији су у периоду 2016–2023. реално кумулативно порасле за 33,2%, односно годишње су реално расле по стопи од 4,1%. Номиналан раст (у ЕУР) нето зарада у Републици Србији је удвостручен (са 368 ЕУР у 2015. на 734 ЕУР у 2023). **Република Србија је, у односу на просек ЕУ-27, у периоду 2015–2023. конвергирала за 11 п. п. (са 20,2% на 31,2%);**
- Од транзиционих европских држава нето зараде најбрже конвергирају (сустичу) просек ЕУ у Литванији (конвергирала за 21,2 п. п., са 30,4% на 51,6% просека ЕУ), Чешкој Републици (конвергирала за 19,7 п. п.), Летонији (за 16,8 п. п.) и Румунији (за 16 п. п.);
- Просечне нето зараде у 2023. у најразвијенијим транзиционим државама Словенији и Чешкој Републици су ниже од истих зарада – у Швајцарској пет пута, у односу на Холандију, Ирску и Данску 2,5 пута, док су са друге стране двоструко веће од истих у Бугарској, Републици Србији, Црној Гори и чак 2,5 пута веће него у Северној Македонији.

Табела 53. Тренд нето зарада у европским државама, 2015–2023.

	2015		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023		Конвергенција (п. п.) 2015-2023
	ЕУР	ЕУ-27=100								ЕУР	ЕУ-27=100	
Швајцарска	5.607	307,2	5.642	5.560	5.401	5.693	6.003	6.145	6.848	7.132	303,4	-3,8
Холандија	2.879	157,8	2.915	2.952	2.987	3.117	3.262	3.388	3.522	3.771	160,4	2,6
Ирска	2.695	147,7	2.779	2.831	2.927	3.188	3.237	3.328	3.422	3.596	153,0	5,3
Данска	2.891	158,4	2.918	2.963	3.026	3.094	3.157	3.245	3.370	3.494	148,6	-9,8
Аустрија	2.377	130,2	2.550	2.590	2.637	2.694	2.753	2.809	3.006	3.205	136,3	6,1
Немачка	2.368	129,7	2.416	2.456	2.535	2.624	2.608	2.738	2.978	3.174	135,0	5,3
Шведска	2.782	152,5	2.809	2.827	2.724	2.702	2.781	2.957	2.932	2.827	120,3	-32,2
Француска	2.247	123,1	2.240	2.252	2.305	2.346	2.289	2.387	2.504	2.623	111,6	-11,5
ЕУ-27	1.825	100,0	1.849	1.878	1.925	1.983	1.992	2.076	2.178	2.351	100,0	0
Италија	1.754	96,1	1.758	1.762	1.775	1.792	1.876	1.916	1.941	2.017	85,8	-10,3
Шпанија	1.737	95,2	1.736	1.746	1.767	1.790	1.719	1.806	1.881	1.964	83,5	-11,7
Транзиционе европске државе												
Грчка	1.302	71,4	1.251	1.242	1.238	1.256	1.194	1.297	1.401	1.476	62,8	-8,6
Словенија	1.005	55,1	1.017	1.041	1.075	1.108	1.158	1.217	1.306	1.462	62,2	7,1
Естонија	887	48,6	955	1.019	1.120	1.181	1.204	1.275	1.373	1.460	62,1	13,5
Чешка Реп.	751	41,2	787	855	938	999	998	1.164	1.309	1.431	60,9	19,7
Литванија	554	30,4	601	658	724	816	899	983	1.108	1.213	51,6	21,2
Пољска	690	37,8	683	748	802	852	948	928	1.042	1.202	51,1	13,3
Летонија	568	31,1	601	648	706	762	816	936	1.012	1.127	47,9	16,8
Словачка	702	38,5	721	747	789	831	854	915	967	1.062	45,2	6,7
Мађарска	559	30,6	595	669	716	783	796	840	889	1.038	44,2	13,6
Хрватска	691	37,9	704	732	764	786	818	865	935	1.028	43,7	5,8
Румунија	426	23,4	460	504	556	603	636	672	757	925	39,4	16,0
Црна Гора	480	26,3	499	510	511	515	524	532	712	792	33,7	7,4
Бугарска	362	19,8	391	428	454	508	551	606	693	780	33,2	13,4
Република Србија	368	20,2	374	395	420	466	511	560	638	734	31,2	11,0
С. Македонија	356	19,5	363	372	395	410	441	466	517	595	25,3	5,8

Извор: Прорачун на основу података Евростата и РЗС-а.

3.9. ТРАНЗИЦИОНИ ДЕФИЦИТ ТЕКУЋЕГ РАЧУНА ПЛАТНОГ БИЛАНСА

3.9.1. Транзициона крива дефицита текућег рачуна

Транзициона крива дефицита текућег рачуна платног биланса у Републици Србији је резултанта континуираног дефицита спољнотрговинског биланса с једне и прилива СДИ, с друге стране. **Просечан транзициони дефицит текућег рачуна у периоду 2002–2023. био је -2,6 млрд. ЕУР, односно -7,7% БДП-а.**

- Просечан дефицит текућег рачуна платног биланса у Републици Србији у периоду 2015–2023. био је 2,2 млрд. ЕУР, односно 4,4% БДП-а;
- Највећа учешћа дефицита платног биланса у БДП-у била су 2004. (-12,2% БДП-а) и у периоду 2007–2012, када је просечан дефицит износио -11,4% БДП-а;

Табела 54. Дефицит текућег рачуна платног биланса и СДИ у Републици Србији, 2001–2023.

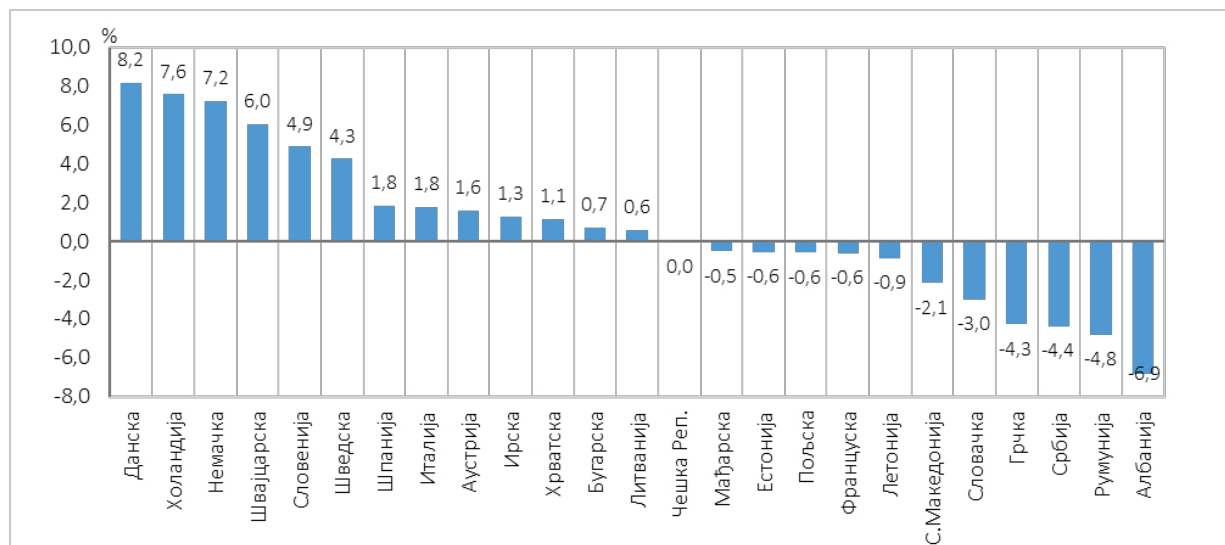
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Текући рачун платног биланса																						
млрд. ЕУР	-0,7	-1,3	-2,6	-1,8	-2,4	-5,5	-7,1	-2,0	-2,0	-3,7	-3,7	-2,1	-2,0	-1,2	-1,1	-2,1	-2,1	-3,2	-1,9	-2,3	-4,2	-1,8
% БДП-а	-3,5	-6,4	-12,2	-7,8	-8,9	-16,7	-19,2	-6,0	-6,2	-9,9	-10,5	-5,5	-5,4	-3,3	-2,8	-5,0	-4,6	-6,6	-3,9	-4,1	-6,6	-2,4
СДИ*																						
млрд. ЕУР	0,5	1,2	0,8	1,3	3,3	-2,5	-2,5	-2,1	-1,1	-3,3	-0,8	-1,3	-1,2	-1,8	-1,9	-2,4	-3,2	-3,6	-2,9	-3,7	-4,3	-4,3
% БДП-а	2,6	5,7	3,6	5,5	12,5	-7,7	-6,7	-6,1	-3,5	-9,0	-2,1	-3,4	-3,3	-4,8	-5,0	-5,9	-7,1	-7,4	-6,0	-6,5	-6,8	-5,7

Извор: Прорачун на основу база података РЗС-а. СДИ за Републику Србију – НБС.

Напомена: Методологија СДИ 2001-2006 BPM5, од 2007. BPM6 (СДИ нето =актива - пасива).

- Учешће просечног текућег рачуна у БДП-у у периоду 2015–2023. показује изразите варијације по европским државама. Све развијене европске државе су оствариле позитивно учешће текућег рачуна у БДП-у, осим Француске (-0,6% БДП-а);
- Висок суфицит у спољнотрговинској размени позиционирао је Данску (8,2% БДП-а), Холандију (7,6% БДП-а), Немачку (7,2% БДП-а) и Швајцарску (6% БДП-а) на врху листе држава са високим позитивним учешћем текућег рачуна у БДП-у;

Графикон 34. Текући рачун платног биланса у европским државама, просек 2015–2023. (% у БДП-у)

Извор: Евростат, ажурирано 21.12.2024.

- Од транзиционих држава по висини салда текућег рачуна издваја се Словенија (4,9% БДП-а), у позитивној зони се налазе Хрватска (1,1%), Бугарска (0,7% БДП-а) и Литванија (0,6% БДП-а);
- Република Србија са просечним дефицитом од -4,4% у БДП-у се налази у групи од пет држава које су суочене са континуирано високим спољнотрговинским дефицитом, односно дефицитом текућег рачуна платног биланса: Албанија (-6,9%), Румунија (-4,8% БДП-а), Грчка (-4,3% БДП-а) и Словачка (-3% БДП-а).

3.9.2. СДИ – биланс и структура

Висок дефицит текућег рачуна платног биланса Србије избалансирао је прилив СДИ. Србија је у периоду 2015-2023. привукла просечно годишње 3,1 млрд. ЕУР СДИ, што је после Румуније (5,5 млрд. ЕУР) највише од свих транзиционих држава. У 2022. и 2023. годишњи прилив СДИ је износио 4,3 млрд. ЕУР;

- Немачка, Холандија и Швајцарска су три државе највећи инвеститори од свих европских држава. Само просечне инвестиције Немачке широм света су у периоду 2015-2023. износиле 55,6 млрд. ЕУР годишње, што је двоструко више него што су све транзиционе европске државе успеле да привуку СДИ у истом периоду;

Табела 55. СДИ нето у европским државама, 2015–2023. (у ЕУР)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Просек 2015-2023.
Немачка	51,3	53,6	36,9	39,6	85,3	-27,5	81,5	112,2	67,3	55,6
Холандија	29,3	100,8	12,7	13,4	6,4	-12,5	145,5	145,3	-21,5	46,6
Швајцарска	6,0	15,7	-79,2	114,1	45,2	116,7	16,6	-11,4	91,5	35,0
Ирска	-42,7	14,2	-62,3	9,0	-115,7	-105,1	41,5	25,0	12,9	-24,8
Пољска	-9,7	-3,5	-7,5	-14,7	-12,1	-13,3	-23,1	-27,2	-18,1	-14,4
Румунија	-3,0	-4,5	-4,9	-4,9	-4,9	-2,9	-8,8	-8,8	-6,4	-5,5
Република Србија	-1,8	-1,9	-2,4	-3,2	-3,6	-2,9	-3,7	-4,3	-4,3	-3,1
Грчка	0,3	-4,0	-2,9	-3,0	-3,9	-2,3	-4,4	-5,0	-0,6	-2,9
Чешка Реп.	1,8	-6,9	-1,7	-2,0	-5,3	-5,6	-1,1	-3,4	-0,7	-2,8
Мађарска	-2,4	-2,6	-1,8	-2,8	0,0	-2,6	-3,4	-4,3	-1,5	-2,4
Хрватска	-0,5	-2,0	-1,1	-1,1	-3,5	-0,9	-3,3	-4,1	-1,8	-2,0
Бугарска	-1,9	-0,6	-1,3	-0,8	-1,2	-2,6	-1,1	-3,4	-2,6	-1,7
Естонија	0,1	-0,5	-0,9	-1,3	-1,1	-3,0	-1,0	-0,1	-2,9	-1,2
Албанија	-0,8	-0,9	-1,0	-1,0	-1,0	-0,9	-1,0	-1,2	-1,3	-1,0
Литванија	-0,6	-0,2	-0,8	-0,2	-1,1	-0,5	-1,1	-3,1	-1,3	-1,0
Словачка	-0,1	-0,6	-2,4	-1,1	-2,2	2,4	-1,3	-2,6	-0,1	-0,9
Словенија	-1,3	-0,9	-0,5	-0,9	-0,8	0,3	-0,4	-1,4	-0,6	-0,7
Летонија	-0,6	-0,1	-0,5	-0,6	-0,9	-0,6	-0,9	-1,3	-0,6	-0,7
С. Македонија	-0,2	-0,3	-0,2	-0,6	-0,4	-0,2	-0,4	-0,7	-0,5	-0,4

Извор: Евростат, ажурирано 21.12.2024, за Републику Србију НБС.

- Однос СДИ и БДП-а у транзиционим државама показује да је сразмерно веће учешће СДИ у БДП-у у оним земљама које имају мањи БДП: у Албанији је просечно учешће СДИ у БДП-у 2015–2023. износило 7,4% БДП-а, у Републици Србији 6,1% итд.

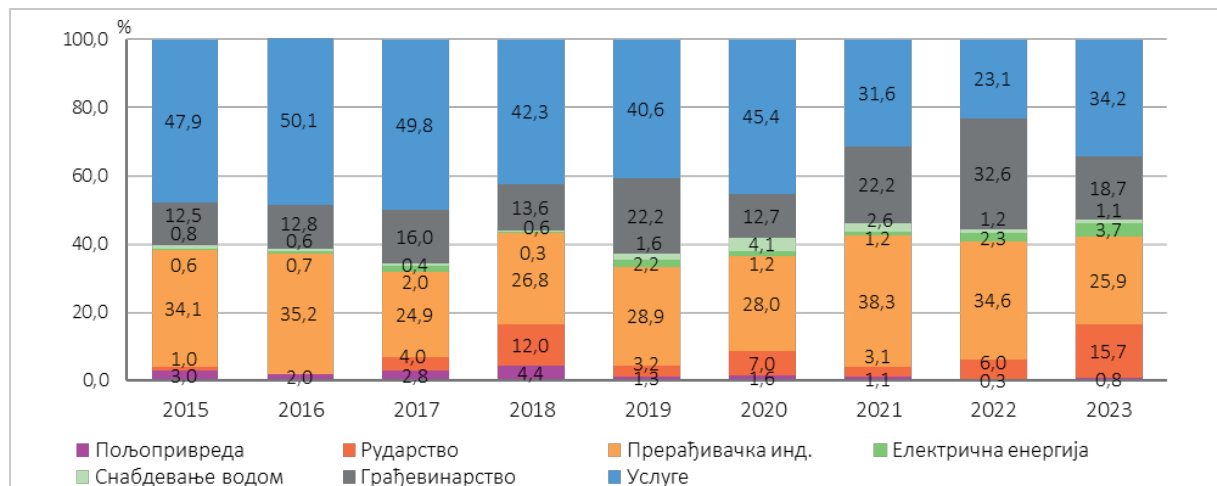
Табела 56. Просечно учешће СДИ у БДП-у, у транзиционим државама, 2015–2023. (%)

ALB	SRB	EST	HRV	MKD	BGR	POL	ROU	LTU	LIT	HUN	GRC	SVN	CZE	SVK
7,4	6,1	4,0	3,5	3,2	2,6	2,5	2,4	2,3	1,8	1,7	1,6	1,5	1,3	0,9

Извор: Евростат, ажурирано 21.12.2024, за Републику Србију НБС.

Тренд смањења учешћа СДИ у БДП-у у Републици Србији је резултанта смањења стопе незапослености и раста нето зарада, односно смањења јефтине радне снаге. **У секторској структури СДИ доминирају улагања у традиционалне секторе, али је приметан тренд погоршања квалитета СДИ, све веће је учешће СДИ усмерених на експлоатацију природних ресурса, односно у гране „прљаве технологије” (рударство, основни метали, гума и пластика).** У 2023. је, у односу на 2022, смањено учешће у прерађивачкој индустрији са 34,6% на 25,9% (са 1,53 млрд. ЕУР на 1,18 млрд. ЕУР) и у грађевинарству са 32,6% на 18,7% (са 1,45 млрд. ЕУР на 872 мил. ЕУР), док је истовремено повећано учешће СДИ у сектор рударства са 6% на 15,3% (са 264 мил. ЕУР на 715 мил. ЕУР).

Графикон 35. СДИ – секторска структура у Републици Србији, 2015–2023.

Извор: Прорачун на основу података НБС, ажурирано 30.09.2024.

- У 2022. Република Србија је привукла у прерађивачку индустрију 1,53 млрд. ЕУР, што је више у односу на Бугарску (922 мил. ЕУР), али је двоструко мање у односу на Чешку (3,35 млрд. ЕУР) и Румунију (3 млрд. ЕУР) и три пута мање у односу на Мађарску (6,16 млрд. ЕУР);

Табела 57. СДИ у прерађивачкој индустрији, 2022. (у мил. ЕУР)

Бугарска	Чешка Реп.	Хрватска	Мађарска	Румунија	Словачка	Република Србија
922	3.348	278	6.156	2.981	1.003	1.532

Извор: Евростат, ажурирано 21.12.2024, за Републику Србију НБС.

- Поред тренда погоршања гранске структуре СДИ, све је наглашенији тренд извлачења прихода од СДИ ван земље. С обзиром на све већи одлив дохотка од СДИ из земље (са 1 млрд. ЕУР у 2015. на 3,3 млрд. ЕУР у првих 10 месеци 2024) неопходно је подстицајни механизам усмерити ка домаћим инвеститорима, како би негативни ефекти на платни биланс били мањи.** Да је проблем дефицита платног биланса све наглашенији, указује тренд раста дивиденди од СДИ за седам пута (са 331 мил. ЕУР у 2015. на 2,12 млрд. ЕУР у 2024-Х), док је са друге стране просечна реинвестирана добит у периоду 2015–2023. свега 860 мил. ЕУР (у последње три године око 1 млрд. ЕУР).

Табела 58. Тренд раста дохотка од СДИ, 2015–2024. (млрд. ЕУР)

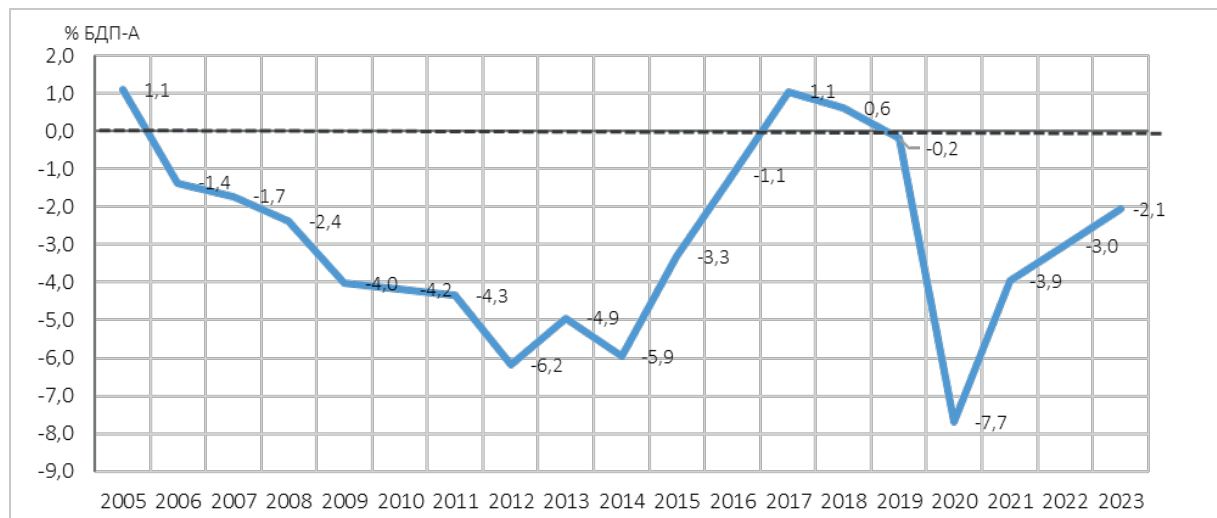
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	I-X 2024
Доходак од СДИ	-1,04	-1,42	-2,07	-1,88	-2,19	-1,18	-1,77	-2,73	-3,09	-3,29
Власнички капитал	-0,95	-1,32	-1,97	-1,81	-2,09	-1,07	-1,62	-2,51	-2,88	-2,97
Дивиденде	-0,33	-0,55	-0,82	-0,71	-0,99	-0,72	-0,97	-1,53	-1,82	-2,12
Реинвестирана добит	-0,62	-0,77	-1,15	-1,10	-1,11	-0,35	-0,65	-0,98	-1,06	-0,85

Извор: НБС, ажурирано 30.09.2024.

3.10. КОНСОЛИДОВАНИ БИЛАНС ДРЖАВЕ, СПОЉНИ И ЈАВНИ ДУГ И ИНФЛАЦИЈА

Транзициони консолидован биланс државе је скоро константно у периоду 2004–2023. био у минусу, осим у ретким годинама суфицита: 2005. (1,1% БДП-а), 2017. (1,1% БДП-а) и 2018. (0,6%). Највећи буџетски дефицити забележени су у 2020. – години глобалне пандемије (-7,7% БДП-а) и у периоду рецесионих удара 2009–2014. (од -4% БДП-а у 2009, -6,2% БДП-а у 2012. и -5,9% БДП-а у 2014).

Графикон 36. Консолидован биланс државе, 2005–2023.

Извор: Прорачун на основу података МФ-а.

- Спољни дуг Републике Србије је у транзиционом периоду (2001–2023) повећан са 11,3 млрд. ЕУР на 45,4 млрд. ЕУР (48,5 млрд. ЕУР закључно са септембром 2024). Учешће спољњег дуга у БДП-у је крајем 2023. износило 60,4%.

Табела 59. Тренд раста спољњег дуга, 2001–2023.

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
млрд. ЕУР																						
11,3	9,7	10,0	9,6	12,5	14,3	17,4	21,0	22,3	23,5	24,1	25,6	25,6	25,7	26,2	26,5	25,5	26,7	28,3	30,8	36,5	41,9	45,4
% БДП-а																						
73,5	51,0	47,8	44,7	55,0	53,8	53,0	56,6	65,9	71,6	65,4	73,1	67,5	69,4	70,5	69,4	62,5	59,6	58,7	62,8	65,2	66,0	60,4

Извор: Прорачун на основу података МФ-а.

- Јавни дуг централног нивоа власти је повећан са 13,4 млрд. ЕУР у 2001. на 38,4 млрд. ЕУР (стање крајем новембра 2024, али је у односу на БДП смањен са 88,1% БДП-а на 48% БДП-а крајем 2023.

Табела 60. Јавни дуг (централни ниво), 2001–2023.

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
млрд. ЕУР																						
13,4	11,5	11,0	9,7	10,3	9,4	8,9	8,8	9,9	12,2	14,8	17,7	20,1	22,8	24,8	24,8	23,2	23,0	23,9	26,7	30,1	33,3	36,2
% БДП-а																						
88,1	61,4	55,4	48,7	46,5	33,0	26,8	25,8	29,8	37,9	41,2	50,8	53,7	63,4	67,2	65,2	55,5	51,4	49,7	54,4	53,9	52,4	48,0

Извор: Прорачун на основу података МФ-а.

Један од највећих макроекономских проблема у транзиционим европским државама је држање потрошачких цена под контролом у задатим оквирима, што је углавном резултанта координације и усаглашавања фискалне и монетарне политике.

- **Република Србија је у периоду 2021–2023. имала највећи раст потрошачких цена од свих европских држава, осим балтичких држава и Мађарске, које су забележиле већи раст;**
- На крају 2023. инфлација већа од 7% регистрована је у Чешкој Републици (7,6%), Републици Србији (7,5%) и Румунији (7%);
- Инфлација у транзиционим економијама је већа од просечне у ЕУ и знатно већа од већине европских развијених држава;
- **Док се у 2021. и 2022. углавном радило о увезеној инфлацији, у 2023. су испливали структурни узрочници инфлације, од којих је највећи бржи раст зарада од продуктивности, што повећава производне трошкове. Њима треба придодати константно висок буџетски дефицит, односно висока државна потрошња.**

Табела 61. Инфлација* у европским државама, 2015–2023.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ЕУ-27	0,2	1,1	1,6	1,6	1,6	0,3	5,3	10,4	3,4
Развијене државе									
Белгија	1,5	2,2	2,1	2,2	0,9	0,4	6,6	10,2	0,5
Данска	0,3	0,3	0,8	0,7	0,8	0,4	3,4	9,6	0,4
Немачка	0,2	1,6	1,5	1,7	1,5	-0,7	5,7	9,6	3,8
Ирска	0,2	-0,2	0,5	0,8	1,1	-1,0	5,7	8,2	3,2
Италија	0,1	0,5	1,0	1,2	0,5	-0,3	4,2	12,3	0,5
Шпанија	-0,1	1,4	1,2	1,2	0,8	-0,6	6,6	5,5	3,3
Француска	0,3	0,8	1,2	1,9	1,6	0,0	3,4	6,7	4,1
Холандија	0,5	0,7	1,2	1,8	2,8	0,9	6,4	11,0	1,0
Аустрија	1,1	1,6	2,3	1,7	1,8	1,0	3,8	10,5	5,7
Шведска	0,7	1,7	1,7	2,2	1,7	0,6	4,5	10,8	1,9
Норвешка	2,4	3,8	1,5	3,9	1,2	1,4	6,1	6,3	4,7
Швајцарска	-1,3	-0,2	1,1	0,8	-0,1	-1,0	1,3	2,7	2,1
Транзиционе државе									
Бугарска	-0,9	-0,5	1,8	2,3	3,1	0,0	6,6	14,3	5,0
Хрватска	-0,3	0,7	1,3	1,0	1,3	-0,3	5,2	12,7	5,4
Чешка Реп.	-0,1	2,1	2,2	1,6	3,2	2,4	5,4	16,8	7,6
Естонија	-0,2	2,4	3,8	3,3	1,8	-0,9	12,0	17,5	4,3
Грчка	0,4	0,3	1,0	0,6	1,1	-2,4	4,4	7,6	3,7
Мађарска	1,0	1,8	2,2	2,8	4,1	2,8	7,4	25,0	5,5
Летонија	0,4	2,1	2,2	2,5	2,1	-0,5	7,9	20,7	0,9
Литванија	-0,2	2,0	3,8	1,8	2,7	-0,1	10,7	20,0	1,6
Пољска	-0,4	0,9	1,7	0,9	3,0	3,4	8,0	15,3	6,2
Румунија	-0,7	-0,1	2,6	3,0	4,0	1,8	6,7	14,1	7,0
Словенија	-0,6	0,6	1,9	1,4	2,0	-1,2	5,1	10,8	3,8
Словачка	-0,5	0,2	2,0	1,9	3,2	1,6	5,1	15,0	6,6
Црна Гора	1,7	0,9	2,8	1,5	1,1	-0,9	4,5	15,7	4,9
С. Македонија	-0,3	0,2	3,5	1,6	-0,2	3,1	4,9	17,8	3,8
Албанија	:	2,5	2,4	1,8	1,5	1,5	3,8	7,5	4,5
Република Србија	1,8	1,7	3,0	2,0	2,1	1,3	7,9	14,6	7,5

Извор: Евростат, ажурирано 21.12.2024.

* Хармонизовани индекс потрошачких цена крајем године, национални индекс није стриктно компатибилан са хармонизованим индексом Евростата.

4

Утицај демографских промена на економски раст

4.1. ДЕМОГРАФСКИ ПАД И ЕКОНОМСКИ РАСТ

У међупописном периоду 2011–2022. укупно становништво у Републици Србији (без АП Косово и Метохија) је смањено за 7,5%. Истовремено, кумулативан раст БДП-а је износио 26,2%, док је продуктивност повећана за 24%. Демографске пројекције (средњи очекивани сценарио) указују да ће наредне три деценије становништво падати по просечној стопи од -0,8% сваке године. Животни стандард у наредном периоду је могуће повећавати само на основу раста продуктивности, јер су извори раста на основу раста запослености скоро исцрпљени, услед очекиваног великог пада учешћа радно-способног становништва.

Табела 62. Кумулативан раст/пад, 2011–2022. (%)

Укупно становништво	-7,5
БДП	26,2
Продуктивност	24

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

- **У читавом транзиционом периоду 2001–2023. корелација између раста становништва и реалног раста БДП-а по становнику у Републици Србији није постојала (-0,0109), односно просечни пад становништва је износио 0,55%, док је просечни раст БДП-а/ст. био 3,71%;**
- **Услед високог пада радно-способног становништва у периоду 2011-2023. (просечан пад од -1,37%), корелација радно-способног и БДП-а/ст. је била негативна (-0,3022), што указује на чињеницу да се раст животног стандарда у Републици Србији у последњој деценији (раст БДП-а по становнику) убрзавао у условима смањења становништва. Теоријски раст је могућ и ако се укупна производња не повећава. Међутим, у случају раста укупне производње уз смањење броја становника, односно да се са мањим бројем становника постигне већа укупна производња једино је могуће ако се повећава продуктивност рада.**

Научнотеоријско објашњење негативне корелације БДП-а и раста становништва се приписује пиониру неокласичног модела раста Соловљеву (1956), аутору „егзогеног“ модела раста, јер се две варијабле које покрећу економски раст, штедња (која доводи до повећања залиха капитала) и становништво (које одређује количину расположиве радне снаге) уводе егзогено⁴⁸. Пад становништва, у овим моделима, доводи до већих количина капитала по раднику које повећавају економски раст⁴⁹, али, генерално се претпоставља да смањење становништва у комбинацији са релативно статичним растом капитала доводи до повећања приноса. Треба напоменути да већина теоријских модела економског раста заправо не користи становништво као фактор економског раста, већ користи величину радне снаге (број радника или просечан број радних сати), коју комбинује са капиталом за стварање БДП-а. Поред тога, у већини једноставнијих модела се стопа раста становништва узима као мера раста радне снаге, док софистициранији модели узимају у обзир и квалитет рада и структуру радне снаге.

4.2. ПРЕДИКЦИЈА СТРУКТУРЕ РАДНО-СПОСОБНОГ СТАНОВНИШТВА ДО 2052.

Кључна демографска варијабла од које зависи потенцијални будући економски раст у једној земљи је **величина радно способног становништва и његова структура.**

- Радно-способно становништво у Републици Србији је у међупописном периоду 2011–2022. смањено за 14% (са 4,91 на 4,22 милиона), чиме је учешће радно-способног становништва у укупном становнику смањено са 68,3% на 63,5%. Демографске предикције до 2052. указују на даљи пад радно-способног становништва у укупном становништву (61,4% у 2032, 60,4% на 2042. и 57,9% у 2052);
- Активно радно-способно становништво има континуиран тренд раста, са 59,45 у 2011. на 65,8% у 2022, док неактивно становништво (15-64) има континуиран тренд пада (са 40,6% на 34,2%). Симулација промена у структури радно-способног становништва показује да се могуће релације ове две категорије до 2052. крећу у сразмери 70% и 30%;
- Мада је у међупописном периоду повећан број активно запослених (15-64) за 127 хиљ. и тиме повећано њихово учешће у радно-способном становништву са 45,8% на 56,3%, у наредном периоду са очекује њихов пад, односно благи пораст учешћа на 62,5% у 2052;
- Потенцијални пад активно незапослених (15-64) у симулираном моделу би са 400 хиљ. у 2022. пао на 227 хиљ., односно са 9,5% на 7,5% активног становништва (15-64).

⁴⁸ Solow, 1956.

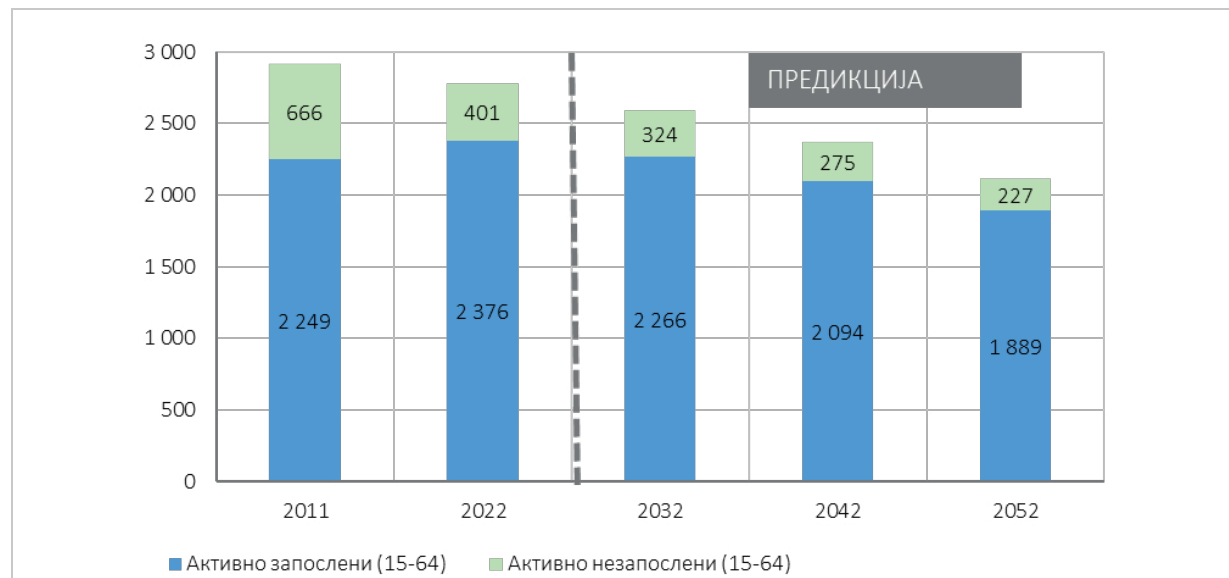
⁴⁹ Bucci, 2015.

Табела 63. Предикија основних структурних категорија радно-способног становништва до 2052.

	Пописи становништва		Пројекција становништва (очекивана варијанта)		
	2011	2022	2032	2042	2052
Укупно становништво	7.186.862	6.647.003	6.200.655	5.679.468	5.224.762
Радно-способно становништво (15-64)	4.911.268	4.222.696	3.807.759	3.432.460	3.022.821
% у укупном ст.	68,3	63,5	61,4	60,4	57,9
	Структура		Моделска предикија		
Активно становништво (15-64)	2.915.119.	2.776.924	2.589.276	2.368.397	2.115.975
% у радно-способном ст.	59,4	65,8	68,0	69,0	70,0
Активно запослени (15-64)	2.249.073	2.376.113	2.265.617	2.093.801	1.889.263
% у радно способном ст.	45,8	56,3	59,5	61,0	62,5
Активно незапослени (15-64)	666.046	400.811	323.660	274.597	226.712
% у радно способном ст.	13,6	9,5	8,5	8	7,5
Неактивно становништво (15-64)	1.996.149	1.445.772	1.218.483	1.064.063	906.846
% у радно способном ст.	40,6	34,2	32,0	31,0	30,0

Извор: Прорачун на основу пописа и демографских пројекција РЗС-а.

Графикон 37. Предикија структуре активног становништва (15-64) до 2052.

Извор: Прорачун на основу пописа и демографских пројекција РЗС-а.

4.3. ПРОДУКТИВНОСТ – КЉУЧНИ ФАКТОР ЕКОНОМСКОГ РАСТА

Демографски трендови у Републици Србији су снажно сигнализирани да је држава суочена са комбинацијом негативних демографских фактора који ће у наредним деценијама све више ескалирати. То се у првом реду односи на пад наталитета и повећање дуговечности, односно процес старења становништва, што представља озбиљан изазов за креаторе јавних политика и цело друштво. Последице, трошкови здравствене заштите расту, повећавају се издаци за пензије јер релативно мање млађих радника уплаћују у пензионе системе, радни контингент који производе робу и услуге у односу на укупну популацију се смањује, коефицијент старосне зависности расте.

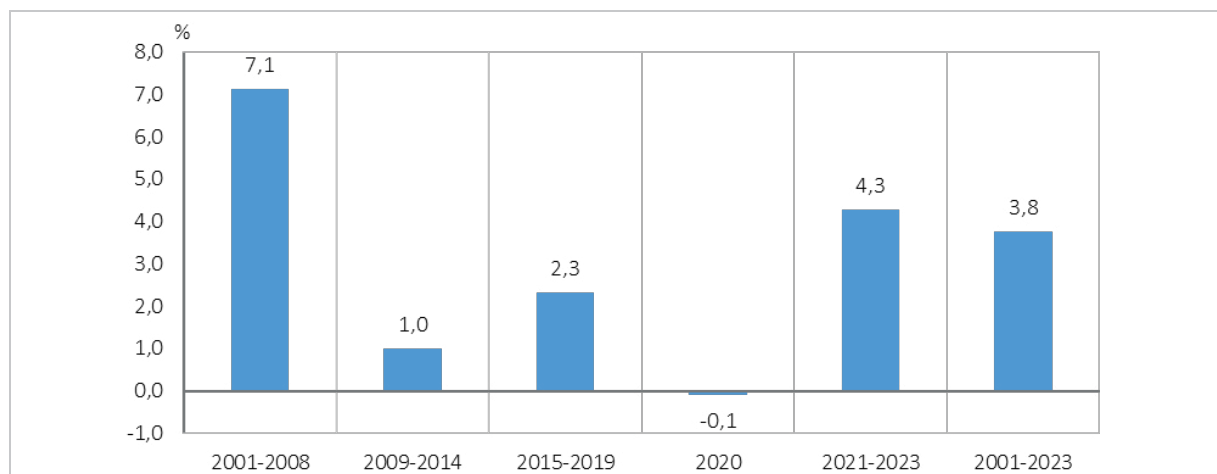
Једини инструмент који би амортизовао поменуте друштвене и социјалне напетости је повећање продуктивности. **Продуктивност је главни покретач економског раста, раст продуктивности значи више произведених добара и услуга од исте количине инпута, док пад продуктивности успорава раст БДП-а.** У том контексту најважнија је тзв. **факторска продуктивност** која мери колико се ефикасно користе капитал и рад у производном процесу и на коју највише утичу иновације, институције и квалитет радне снаге. **С обзиром да демографске пројекције указују на интензиван процес демографског старења у Републици Србији, заустављање даље ерозије факторске продуктивности ће зависити од политика проширења доступности здравственим услугама, побољшање обуке радне снаге, реформисање тржишта рада како би се старијим радницима олакшала промена посла и промовисања технолошких иновација ради побољшања укупне продуктивности, са фокусом на повећану потрошњу на истраживање и развој.**⁵⁰

4.3.1. Динамика транзиционог раста продуктивности

Продуктивност у Републици Србији је читавом транзиционом периоду 2001–2023. расла по просечној годишњој стопи од 3,8%.

- Просечна годишња стопа раста продуктивности 2001–2008. износила је 7,1% (кумулативан раст 73,4%), у пострецесионом периоду 2009–2014. свега 1% (кумулативно 6%), у периоду 2015–2019. просечно 2,3% (кумулативно 12,1%), да би након пада у пандемијској 2020. од -0,1% био забележен просечан годишњи раст од 4,3% (кумулативно 13,4%);

Графикон 38. Тренд просечних стопа раста продуктивности у Републици Србији, по потпериодима, 2001–2023.

Извор: прорачун на основу података Евростата, ажурирано 25.12.2024.

⁵⁰ Aiyar, Ebeke & Shao, 2016.

- У целокупном периоду 2001–2023. највеће стопе раста продуктивности од свих европских држава оствариле су Румунија (просечна стопа раста 4,8%) и Република Србија (3,8%). Просечна продуктивност у Републици Србији од 3,8% је резултанта просечног раста БДП-а (3,2%) и просечног пада запослености (-0,6%, према концепту националних рачуна). Слично је било у свим транзиционим државама: у Румунији (просечан раст продуктивности од 4,8% као резултанта раста БДП-а од 3,7% и пада запослености по стопи од -1%), Бугарској (раст продуктивности просечно 2,9%, раст БДП-а 3,2%, раст запослености 0,3%), Словачкој (просечан раст продуктивности 2,6%, БДП-а 3,4%, запослености 0,8%) итд.;
- У последњем транзиционом подпериоду 2015–2023, укључујући и пандемијску 2020, просечна годишња продуктивност је највише расла у Румунији (3,8%, раст БДП-а 3,6%, запослености 0,2%), Републици Србији (2,7%, раст БДП-а 3,2%, запослености 0,5%) и Бугарској (2,7%, раст БДП-а 2,8%, запослености 0,2%);
- Република Србија је у рецесионој 2020. имала незнатан пад продуктивности од -0,1% у условима благе контракције раста и пада запослености (-1% и -0,9%), за разлику од других транзиционих држава у којима је снажна рецесија утицала на пад запослености и продуктивности у Хрватској (-7,4%), Грчкој (-6,8%), Мађарској (-3,6%) итд.;
- У Републици Србији су највеће стопе пада запослености забележене у периоду приватизације 2001–2008. од -1,1% годишње и пострецесионом периоду 2009–2014. од -1,5%. **У периоду 2015–2019. и 2021–2023. годишње стопе раста запослености су биле позитивне (0,9% и 0,5%), што је, уз високе годишње стопе раста (3,2% и 4,7%), допринело знатном расту продуктивности (2,3% и 4,3%);**

Табела 64. Компарација просечних стопа продуктивности у европским државама, 2001–2023. (%)

	2001–2008	2009–2014	2015–2019	2020	2021–2023	2001–2023
ЕУ-27	1,1	0,5	0,9	-4,3	1,7	0,7
Белгија	1,0	0,5	0,3	-4,7	2,4	0,6
Данска	0,6	1,0	0,8	-0,7	1,2	0,8
Немачка	1,0	0,1	0,6	-3,4	0,8	0,5
Ирска	1,3	3,2	5,9	9,9	0,4	3,0
Италија	-0,4	-0,7	0,0	-7,0	3,1	-0,2
Шпанија	0,0	1,5	0,3	-6,8	2,1	0,4
Француска	1,1	0,5	0,6	-7,4	1,4	0,5
Холандија	1,0	0,4	0,4	-3,4	1,3	0,6
Аустрија	1,1	-0,3	0,7	-4,8	1,1	0,4
Шведска	1,7	0,5	0,9	-0,7	0,4	0,9
Норвешка	0,8	0,1	0,5	0,3	0,3	0,5
Швајцарска	0,9	0,0	0,7	-1,6	1,6	0,6
Бугарска	3,8	2,0	2,9	-1,5	3,8	2,9
Хрватска	2,8	0,2	1,9	-7,4	5,7	1,8
Чешка Реп.	3,3	0,5	2,8	-3,1	1,2	1,9
Естонија	4,8	1,4	2,0	-0,2	-1,3	2,3
Грчка	2,4	-3,6	-0,2	-6,8	2,6	-0,1
Мађарска	3,5	-0,5	2,0	-3,6	2,3	1,7
Летонија	6,0	1,9	1,9	-2,8	3,8	3,3
Литванија	7,1	1,7	2,9	1,6	0,5	3,6
Пољска	3,0	2,9	3,3	-2,2	2,6	2,8
Румунија	8,5	1,5	4,8	-1,7	4,0	4,8
Словенија	3,1	0,0	1,3	-3,4	2,4	1,5
Словачка	4,7	1,6	1,3	-0,7	2,0	2,6
С. Македонија	1,5	0,0	1,2	2,4	1,8	1,1
Република Србија	7,1	1,0	2,3	-0,1	4,3	3,8

Извор: Евростат, ажурирано 25.12.2024.

4.3.2. Продуктивност и јединични трошкови рада

Продуктивност једне економије директно утиче на њену конкурентност. **Да би се конкурентност привреде повећала, потребно је да реални раст продуктивности рада буде већи од реалног раста зарада.** У циљу анализе трошковне конкурентности најинформативнији показатељ је јединични трошкови рада (ЈТР), који представља однос трошкова за запослене (зараде) и продуктивности рада. Раст ЈТР указује на смањење трошковне конкурентности радне снаге, и обрнуто, пад ЈТР значи да се конкурентност радне снаге (у погледу цене рада) повећала. Раст ЈТР показује да је раст зарада био бржи од раста продуктивности, док пад ЈТР указује на раст трошковне конкурентности, односно да је раст продуктивности био изнад раста зарада. Јединични трошкови рада су снажан сигнал за инвеститоре, јер инвеститори добијају информације о кретању трошкова радне снаге, као и информације да ли се конкурентност привреде повећава или смањује.

ЈТР у привреди Републике Србије су у периоду 2010–2023. били веома осцилаторног тренда, да би од 2021. били константни, зараде су континуирано спорије расле од продуктивности.

Табела 65. Продуктивност и ЈТР привреде Републике Србије, 2010–2023. (реални ланчани индекси)

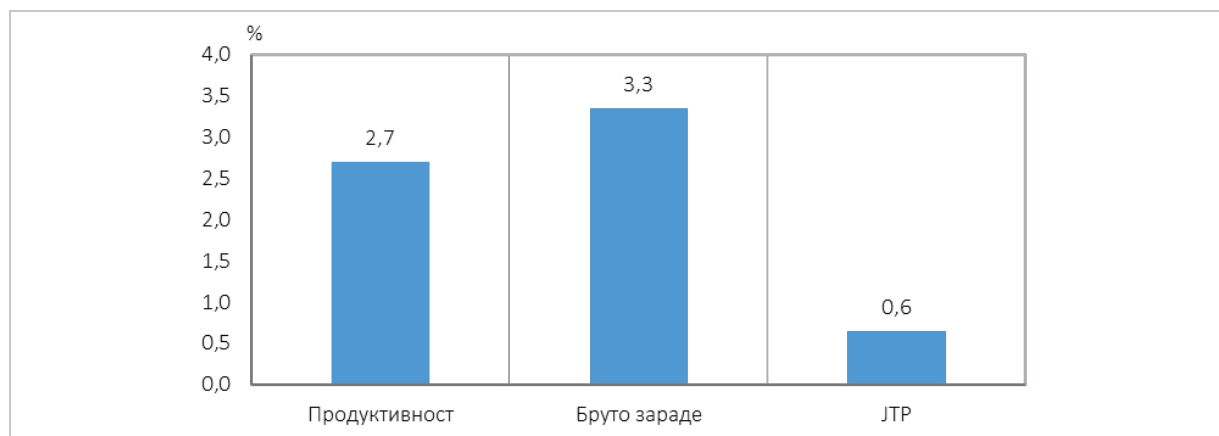
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Продуктивност	104,1	101,6	99,3	102,8	99,0	100,6	102,3	101,1	103,2	104,4	99,9	106,8	102,6	103,5
Бруто зараде*	100,7	100,1	101	98,1	98,3	97,6	102,6	100,9	103,9	108,4	107,8	105,2	101,7	102,4
ЈТР	-3,4	-1,5	1,7	-4,7	-0,7	-3,0	0,3	-0,2	0,7	4,0	7,9	-1,6	-0,9	-1,1

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

* Прекид серије, од јануара 2018. РЗС примењује нову методологију за обрачун просечних зарада (укида се месечно истраживање РАД-1), која користи административне податке из Пореске управе.

Трошковна конкурентност привреде у периоду 2015–2023. (0,6%) била је у знаку нешто виших стопа раста зарада (просечан раст 3,3%) од раста продуктивности (2,7%).

Графикон 39. ЈТР, 2015–2023.

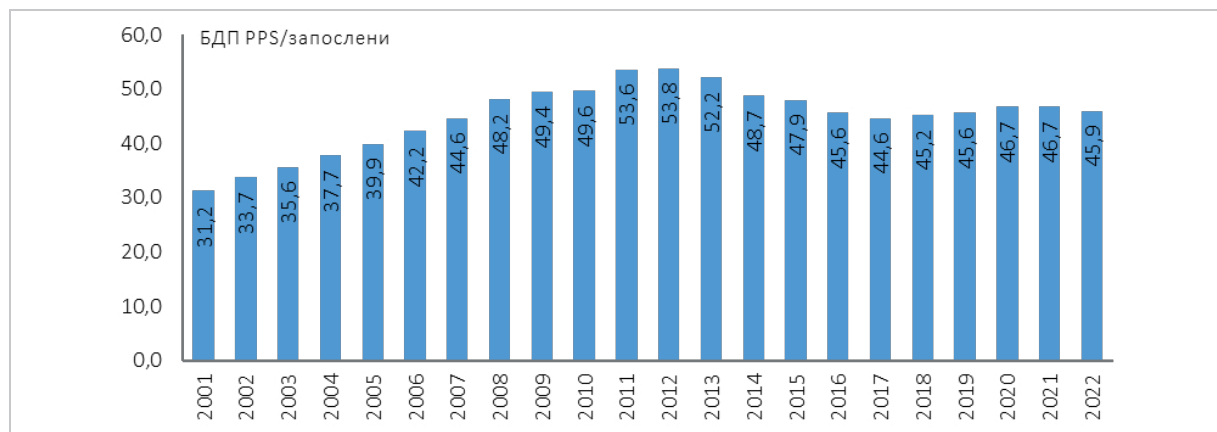

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

4.3.3 Конвергенција продуктивности

Конвергенција продуктивности Републике Србије ка просеку ЕУ-27 је у периоду 2001–2012. порасла за 22 п. п. (са 31,2% просека ЕУ 2001. на 53,8% у 2012), у периоду 2013–2017. је стагнирала (44,6% просека ЕУ у 2017), да би се 2018–2022. позиционирала на 46% просека ЕУ;

Графикон 40. Заостатак продуктивности Републике Србије за просеком ЕУ (ЕУ=100)

Извор: Евростат, ажурирано 02.12.2024.

Продуктивност Републике Србије, држава кандидата и Бугарске значајно заостаје за осталим транзиционим државама (заостатак за просеком ЕУ Чешке, Румуније, Словеније, Словачке и Литваније је 15-20%). **У периоду 2001–2023. Румунија је конвергирала за 60 п. п., балтичке државе за више од 30 п. п. итд.**

Табела 66. Компарација тренда продуктивности по паритету куповне моћи (PPS) (ЕУ=100)

	2001	2008	2015	2019	2020	2021	2022	2023
ЕУ-27	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Белгија	134,8	127,9	131,7	129,1	128,6	130,2	130,5	129,6
Данска	107,5	108,4	115,0	114,2	119,8	121,1	121,1	113,3
Немачка	111,1	107,1	105,3	103,9	105,0	103,4	102,0	101,6
Ирска	131,0	127,2	185,0	188,0	210,5	217,1	224,5	200,3
Италија	129,0	116,1	106,7	105,7	103,1	105,8	107,2	105,7
Шпанија	103,1	101,6	102,4	98,5	92,8	93,7	94,7	97,0
Холандија	120,6	120,7	112,9	107,0	108,9	109,7	108,3	108,6
Аустрија	119,8	118,5	117,4	115,2	114,7	112,6	114,5	114,2
Шведска	116,2	121,6	118,2	112,7	117,0	117,8	114,6	112,0
Бугарска	32,9	39,7	44,7	49,0	50,7	52,8	55,5	56,8
Хрватска	61,8	73,1	73,7	75,3	72,6	76,9	78,5	:
Чешка Реп.	70,4	78,7	80,5	85,6	86,3	85,7	84,6	85,2
Естонија	46,1	66,9	71,9	78,3	81,8	84,0	80,7	77,5
Грчка	99,7	99,2	78,2	69,3	65,9	67,2	70,4	70,1
Мађарска	61,9	72,3	71,4	70,8	71,9	71,9	73,2	73,3
Летонија	42,7	56,9	64,8	68,9	71,6	73,2	73,3	72,8
Литванија	46,1	65,4	72,9	79,3	82,5	84,9	82,8	80,9
Пољска	56,8	62,5	74,5	79,8	82,2	82,0	82,1	82,7
Румунија	25,7	51,9	58,7	73,0	76,4	76,8	79,9	84,2
Словенија	77,8	84,3	80,7	82,9	83,4	84,1	83,4	84,9
Словачка	62,0	80,0	83,9	73,5	78,0	77,9	76,6	79,5
С. Македонија	40,2	44,4	43,2	44,4	46,9	46,8	44,0	:
Република Србија	31,2	48,2	47,9	45,6	46,7	46,7	45,9	:

Извор: Евростат, ажурирано 25.12.2024.

4.3.4. Утицај продуктивности на животни стандард

Да висока продуктивност без високе запослености не значи и већи, поготово не одржив привредни раст показује **метод декомпоновања индикатора БДП-а по куповној моћи**, који се користи за сагледавање утицаја продуктивности и запослености на животни стандард.

$$\frac{\text{БДП PPS}}{\text{Број становника}} = \frac{\text{БДП PPS}}{\text{Запослени}} * \frac{\text{Запослени}}{\text{Број становника}}$$

ПРОДУКТИВНОСТ ОПШТА ЗАПОСЛЕНОСТ

Методолошки, у компаративној анализи степена конвергенције/дивергенције (сустизања/заостајања) транзиционих држава за просеком ЕУ најчешће се користи декомпоновање БДП-а/ст. по куповној моћи (БДП PPS⁵¹/ст.). Рашчлањени БДП PPS/ст. се састоји од продуктивности (БДП PPS/запослени) и од опште запослености (запослени/број становника).

Табела 67. Декомпоновани БДП PPS по становнику у Републици Србији, 2014–2023.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
БДП/ст. (000 PPS)	11,0	11,2	11,4	11,9	12,5	13,4	13,4	14,9	16,3	18,5
БДП/зап. (000 PPS)	24,2	24,4	24,6	25,1	26,0	27,6	27,7	30,2	32,2	36,2
Запослени/ст.	45,3	45,9	46,4	47,3	48,2	48,6	48,5	49,4	50,7	51,2

Извор: Евростат, ажурирано 25.12.2024.

- **Метод декомпоновања БДП-а показује да је 2015–2023. побољшан животни стандард у Републици Србији са 40,2% просека ЕУ на 48,6%. И даље велики заостатак је резултанта ниске продуктивности (45,8% просека ЕУ), општа запосленост је незнатно виша (за 3 п. п.);**

Табела 68. Декомпоновање БДП-а PPS по становнику, 2015, 2019. и 2023.

	2015			2019			2023		
	БДП/ст. (хиљ. PPS)	БДП/зап. (хиљ. PPS)	Општа зап. (зап./ст.)	БДП/ст. (хиљ. PPS)	БДП/зап. (хиљ. PPS)	Општа зап. (зап./ст.)	БДП/ст. (хиљ. PPS)	БДП/зап. (хиљ. PPS)	Општа зап. (зап./ст.)
ЕУ-27	27,8	62,0	44,8	31,6	67,3	47,0	38,1	79,1	48,2
Бугарска	13,6	27,5	49,3	17,4	33,3	52,4	24,3	45,1	54,0
Хрватска	16,8	45,4	37,1	21,3	52,2	40,8	28,7	66,3	43,2
Чешка Реп.	24,6	49,9	49,3	30,0	59,1	50,7	34,9	70,5	49,5
Мађарска	19,4	44,1	43,9	23,2	48,3	48,0	28,8	57,9	49,7
Пољска	19,4	46,1	42,0	23,3	52,7	44,3	30,1	64,6	46,6
Румунија	15,5	36,1	43,0	21,8	49,0	44,6	29,9	67,4	44,4
Словенија	22,5	49,2	45,8	27,5	55,0	50,1	35,0	67,2	51,9
Словачка	21,7	51,8	41,8	22,1	49,3	44,8	27,8	62,3	44,6
Република Србија	11,2	24,4	45,9	13,4	27,6	48,6	18,5	36,2	51,2

Извор: Евростат, ажурирано 25.12.2024.

Компаративна анализа декомпоновања БДП-а по куповној моћи показује да у 2023. Бугарска, због мање продуктивности за 43%, има мањи животни стандард за 37%, Хрватска због 16% мање продуктивности има мањи животни стандард од просечног у ЕУ за 25%. Иако су радници у Хрватској продуктивнији од радника у Бугарској за 21 п. п., због веће запослености у Бугарској (за 11 п. п.), заостајање у животном стандарду (БДП PPS/ст.) Бугарске за Хрватском је 4,3 п. п. Из макроекономског угла, висока општа запосленост у Бугарској (и Републици Србији) није друштвено оправдана, због ниске продуктивности. Насупрот, у Словенији висок проценат опште запослености прати и висока продуктивност ангажованих радника, а тиме и релативно висок животни стандард.

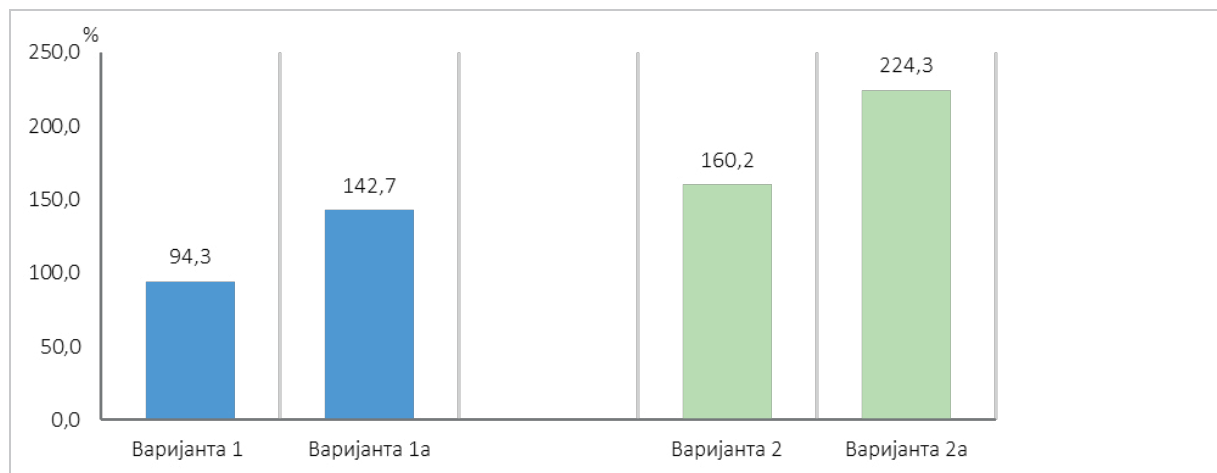
⁵¹ PPS (Purchasing Power Standard) – обрачунска валута чија јединица има једнаку куповну моћ у свим земљама.

4.3.5. Симулација раста БДП-а до 2052. у зависности од раста продуктивности и раста/пада активно запосленог радно-способног становништва

Пројекција демографског пада становништва до 2052.⁵² у Републици Србији, посебно радно-способног (-28,4%), као и претпоставка пада активно запосленог становништва (-20,5%), може да има директне импликације на економски раст, односно, извори раста у наредном периоду зависиће искључиво од раста продуктивности. Просечан раст БДП-а, у периоду 2011–2022, од 2,6% остварен је уз смањење броја становника, али уз раст броја запослених, имајући у виду велики број незапослених. Међутим, у наредном периоду, тај тренд ће бити заустављен, тако да ће, с обзиром на даље смањење броја становника, раст највише зависити од раста продуктивности.

Међузависност продуктивности и економског раста пластично илуструје једноставан модел у коме се претпостављају учешће активно запосленог становништва у радно-способном и раст продуктивности. Под претпоставком да ће се просечни пад активно запослених у радно-способном становништву 2022–2052. кретати по стопи од -0,76% (табела 63), а просечни раст продуктивности од 3% у варијанти 1 и 4% у варијанти 2, просечан раст БДП-а у периоду 2022–2052. износио би 2,24% (варијанта 1), односно 3,24% (варијанта 2). Уколико би радно-способно становништво, односно категорија активно запослених, остала на нивоу из Пописа 2022, кумулативан раст БДП-а би, под претпоставком раста продуктивности од 3%, био већи за 50% (варијанта 1а), а под претпоставком раста продуктивности од 4% (варијанта 2а), за 40%. Закључак је недвосмислен: **пад радно-способног становништва, односно активно запослених, у зависности од раста продуктивности (просечно 3% или 4%), смањује укупан привредни раст у интервалу 40-50% у периоду 2022–2052.**

Графикон 41. Симулација раста БДП-а, 2022–2052.

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

Легенда:

Варијанта 1: просечни годишњи раст продуктивности од 3%, пад активно запослених просечно -0,76%;
Варијанта 1а: просечни годишњи раст продуктивности од 3%, без пада активно запослених (ниво 2022);
Варијанта 2: просечни годишњи раст продуктивности од 4%, пад активно запослених просечно -0,76%;
Варијанта 2а: просечни годишњи раст продуктивности од 4%, без пада активно запослених (ниво 2022).

⁵² Пројекције становништва Србије 2022–2052. – средња варијанта са очекиваним миграцијама (РЗС).

4.4. МОДЕЛ РАСТА БАЗИРАН НА ЕФИКАСНОСТИ ИНВЕСТИЦИЈА

Након спроведене фискалне консолидације модел раста у Републици Србији базирао се доминантно на расту инвестиција, инвестиције су биле кључни покретач економског раста. Учешће укупних инвестиција у основна средства у БДП-у има константан тренд раста у периоду 2015–2023; **са просечним учешћем инвестиција у БДП-у од 22,6%, Република Србија се значајно приближила успешним транзиционим државама које константно имају високо учешће инвестиција у БДП-у.**

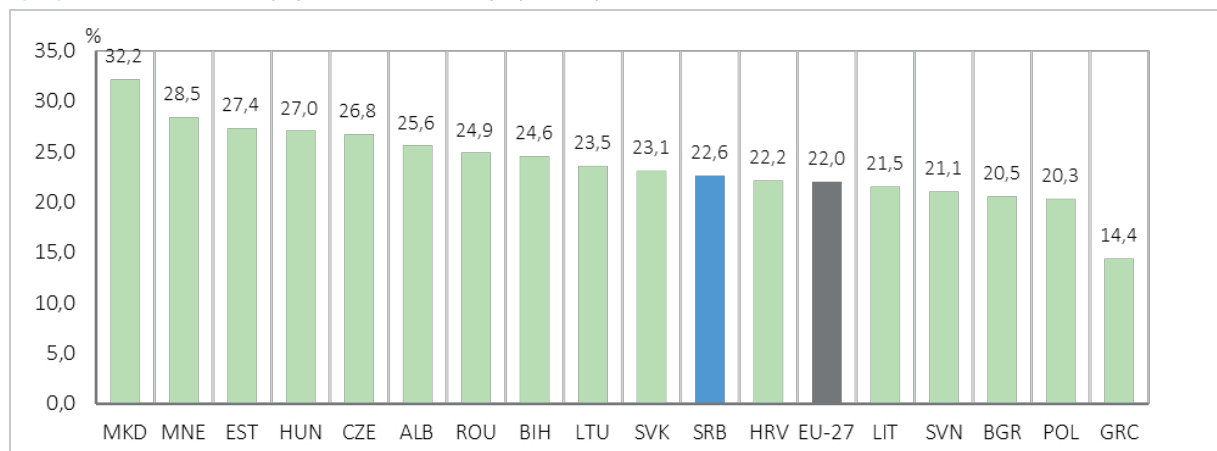
Табела 69. Учешће укупних инвестиција у БДП-у, по потпериодима (%)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2015-2019	2020	2021-2023
ЕУ-27	20,5	20,7	21,2	21,8	22,5	22,1	23,0	24,2	22,3	21,3	22,1	23,2
Транзиционе државе чланице ЕУ												
Бугарска	21,0	19,0	19,8	21,1	20,7	20,1	20,7	22,7	19,7	20,3	20,1	21,0
Хрватска	19,5	19,9	20,8	22,5	22,0	23,5	21,8	26,1	23,3	20,9	23,5	23,7
Чешка Реп.	27,0	25,1	25,1	25,6	26,2	24,7	28,1	31,0	28,0	25,8	24,7	29,0
Естонија	24,6	24,7	25,9	27,9	26,4	29,7	30,5	29,0	27,7	25,9	29,7	29,1
Грчка	12,0	12,5	11,9	13,0	12,1	13,5	17,5	20,0	16,7	12,3	13,5	18,1
Мађарска	23,9	22,0	23,3	27,1	28,7	27,7	30,9	34,6	25,0	25,0	27,7	30,2
Летонија	24,1	21,8	22,7	23,9	23,3	22,2	25,7	24,2	24,0	23,2	22,2	24,6
Литванија	22,6	20,3	20,5	22,4	19,6	16,5	21,8	28,1	21,9	21,1	16,5	23,9
Пољска	20,8	20,1	19,9	21,4	20,7	18,8	21,8	22,1	17,5	20,6	18,8	20,5
Румунија	25,5	23,7	24,0	22,9	24,3	24,2	26,3	27,0	25,8	24,1	24,2	26,4
Словенија	19,5	18,8	20,3	21,6	20,8	20,2	21,9	24,4	22,2	20,2	20,2	22,8
Словачка	25,8	24,5	23,6	24,2	24,1	20,2	22,8	23,2	19,3	24,4	20,2	21,8
Транзиционе државе кандидати за чланство у ЕУ												
БиХ	21,7	22,7	24,6	24,4	24,8	23,1	26,1	27,4	26,4	23,6	23,1	26,6
Црна Гора	20,1	26,1	30,2	31,9	32,0	31,2	26,7	30,3	27,6	28,1	31,2	28,2
С. Македонија	30,4	32,5	32,3	32,3	34,3	29,9	32,2	36,0	29,6	32,4	29,9	32,6
Албанија	25,8	25,2	25,1	23,9	25,3	26,2	28,8	26,9	22,9	25,1	26,2	26,2
Република Србија	18,5	18,2	19,7	22,5	24,9	24,1	24,9	26,4	24,6	20,8	24,1	25,3

Извор: Прорачун на основу података Евростата, ажурирано 25.12.2024.

- У периоду 2015–2023, поред транзиционих држава чији се модел раста константно базира на инвестицијама (Мађарска са просечним учешћем инвестиција у БДП-у од 27%, Чешка Република – 26,8%, Румунија – 24,9% и Словачка – 23%), високо учешће оствариле су и све државе кандидати за чланство у ЕУ: С. Македонија 32,2%, Црна Гора 28,5% итд.;

Графикон 42. Учешће укупних инвестиција у БДП-у, 2015–2023.

Извор: Прорачун на основу података Евростата.

Обим укупних инвестиција и њихово учешће у БДП-у је изузетно битан показатељ, међутим, динамичан раст примарно зависи од ефикасности инвестиција. Ефикасност инвестиција најчешће се квантификује: (а) **маргиналним капиталним коефицијентом**⁵³, који мери економску ефикасност и друштвену рентабилност инвестиција, и (б) **коефицијентом ефикасности инвестиција**, који представља његову реципрочну вредност. Ефикасност инвестиција није само одраз висине инвестиција, на њу значајно утиче економска и техничка структура инвестиција, као и ниво достигнутог развоја. Теоријска законитост указује на постојање дугорочног тренда опадања вредности капиталних коефицијената, што заправо указује на постојање дугорочног тренда побољшања економске ефикасности и друштвене рентабилности инвестиција. У почетним фазама развоја капитални коефицијенти изразито расту, да би у фазама вишег привредног раста значајно успорили свој раст и почели да опадају.

Просечна ефикасност инвестиција у Републици Србији у периоду 2015–2023. износила је 14,31%, односно расту БДП-а за једну јединицу био је потребан раст инвестиција за седам јединица.

Табела 70. Ефикасност инвестиција* у Републици Србији, 2015–2023.

БДП (просечна стопа раста, %)	Укупне инвестиције (просечно учешће у БДП-у, %)	Маргинални капитални коефицијент-МКК	Коефицијент ефикасности инвестиција (%) - КЕИ
3,2	22,6	7	14,31

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. *Укупне инвестиције као збир бруто инвестиција у основна средства и промена у залихама.

Компаративна анализа ефикасности инвестиција у транзиционим државама 2015–2023. сврстава Републику Србију у групу држава са високом (двоцифреном) ефикасношћу инвестиција. Најефикасније инвестиције су у Пољској (КЕИ 18,2%), затим следи група држава са високом ефикасношћу од 14%: Република Србија, Бугарска, Хрватска, Литванија, Румунија и Словенија.

Табела 71. Коефицијент ефикасности инвестиција у транзиционим државама, 2015–2023.

	БДП	Учешће инвестиција у БДП-у (%)	МКК	КЕИ (%)
ЕУ-27	1,7	22,0	13,1	7,7
Бугарска	2,8	20,5	7,2	13,8
Хрватска	3,2	22,2	6,9	14,5
Чешка Реп.	2,2	26,8	11,9	8,4
Естонија	2,1	27,4	13,1	7,6
Грчка	1,4	14,4	10,6	9,5
Мађарска	3,0	27,0	9,1	10,9
Летонија	2,4	23,5	9,9	10,1
Литванија	3,2	21,5	6,7	14,8
Пољска	3,7	20,3	5,5	18,2
Румунија	3,6	24,9	7,0	14,3
Словенија	3,0	21,1	7,0	14,3
Словачка	2,3	23,1	9,9	10,1
БиХ	3,1	24,6	8,0	12,6
Црна Гора	3,1	28,5	9,1	11,0
С. Македонија	2,1	32,2	15,2	6,6
Албанија	2,0	25,6	13,1	7,6
Република Србија	3,2	22,6	7,0	14,3

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а.

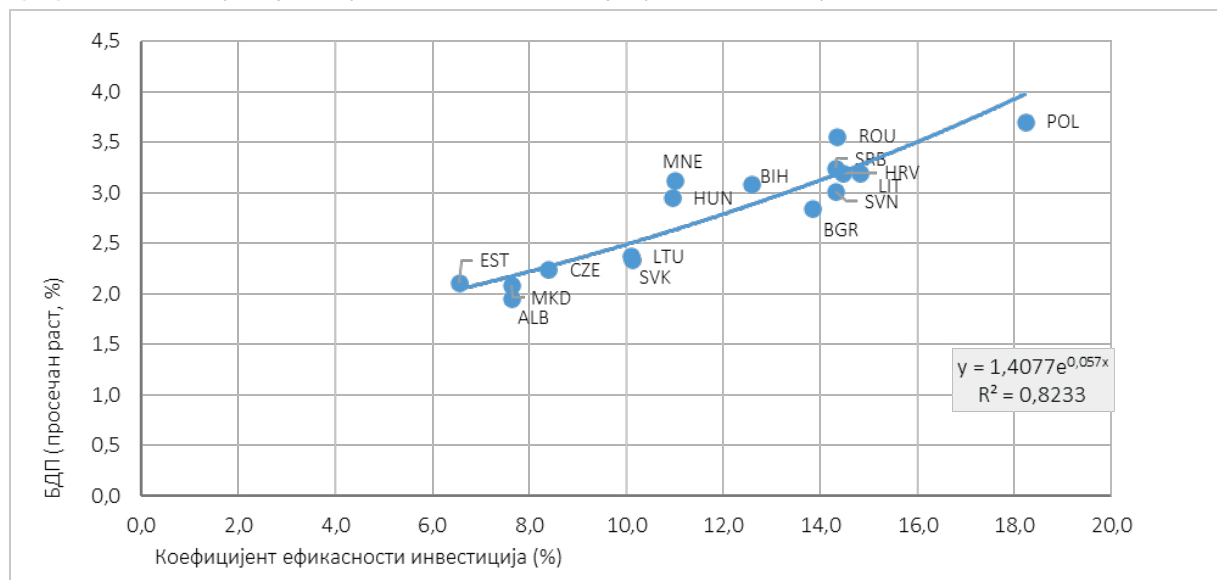
⁵³ Маргинални капитални коефицијент (МКК) представља однос кумулатива инвестиција и прираста БДП-а у одређеном периоду; показује колико је у посматраном периоду потребно утрошити јединица инвестиција да би се производња (изражена кроз БДП) повећала за једну јединицу.

Кретање капиталних коефицијената одређују бројни фактори који се, углавном, могу сврстати у две групе: **институционални** (услови привређивања, привредни систем и ниво достигнутог развоја) и **материјални** фактори: *стопа инвестирања* (учешће инвестиција у БДП-а), *секторска структура инвестиција* - веће учешће капитално интензивних инвестиција (инфраструктура, тешка индустрија и енергетика) условљава опадање ефикасности инвестиција, односно раст капиталних коефицијената, *техничка структура инвестиција* у смислу односа између грађевинских радова, опреме и осталог (највећа ефикасност постиже се минимизирањем грађевинских радова и максимизирањем опреме која подиже продуктивност људског рада), *активизацијски период* (период инвестиционе изградње). У материјалне факторе треба издвојити и *одnose размене и степен искоришћености капацитета*, који, такође, у значајној мери утичу на висину капиталних коефицијената и ефикасност инвестиција.

Да високо учешће инвестиција није валидан и поуздан показатељ ефикасности инвестиција показују пример Северне Македоније и Албаније, код којих су висока просечна учешћа инвестиција у БДП-у од 32,2% и 25,6% резултирала ниском просечном стопом раста БДП-а (2,1% и 2%), односно ниском ефикасношћу инвестиција (6,6% и 7,6%).

Просечна ефикасност инвестиција у Европској унији 2015–2023. износила је 7,7%, што је последица великог пада БДП-а у рецесионој 2020. (-5,7%). Коефицијент ефикасности инвестиција транзиционих држава може објаснити 84% варијација раста 2015–2023.

Графикон 43. Коефицијент ефикасности инвестиција транзиционих држава, 2015–2023.

Извор: Прорачун на основу података Евростата.

На основу тренда маргиналног капиталног коефицијента могу се пројектовати потребна учешћа инвестиција у БДП-у, да би се, по постојећој стопи ефикасности, достигла циљана стопа привредног раста. **Уколико је дугорочни циљ да просечна стопа раста БДП-а до 2052. буде 4%, при стопи ефикасности инвестиција од 14,3% (просечно 2015–2023), потребно је повећати учешће инвестиција у БДП-у са 22,6% (просек 2015–2023) на 28%, или задржати постојеће учешће инвестиција од 22,6%, али повећати ефикасност инвестиција на 17,7% (ниво ефикасности инвестиција у Пољској).**

4.5. УТИЦАЈ ДЕМОГРАФСКОГ СТАРЕЊА НА БУЏЕТ

4.5.1. Раст коефицијента зависности старијег становништва

Ефекти процеса старења становништва имају импликације на цео друштвени и социоекономски систем. Тренд учешћа старијег становништва (65 и више година) је у протеклом транзиционом периоду посебно убрзан у последњем међупописном периоду: 17,2% у 2002, 17,4% у 2011. и 22,1% у 2022. Истовремено, коефицијент старосне зависности је повећан за 10 п. п., са 25,5% у 2011. на 34,8% у 2022, а очекивано трајање живота са 72,2 године у 2011. на 75,6 година у 2022.

Демографске пројекције до 2052. наглашавају још интензивнији процес демографског старења у наредне три деценије: учешће старијег становништва 65 и више год. би се 2052. повећало на 28,5%, **коефицијент старосне зависности ће достићи 50%, што значи да ће 2052. контингент старијег становништва 65 и више година бити половина радно-способног становништва (15–64).** Пројектовано очекивано трајање живота 2052. би се повећало за 6,2 године, односно износило би 81,8 година.

Табела 72. Раст коефицијента старосне зависности и очекиваног трајања живота, 2002–2052.

	Пописи становништва			Пројекција		
	2002	2011	2022	2032	2042	2052
Број старих 65 и више год. (у хиљ.)	1.288,4	1.250,3	1.468,9	1.506,7	1.474,0	1.489,1
% старих (65 и више год.) у укупном становништву	17,2	17,4	22,1	24,3	26,0	28,5
Коефицијент зависности старијег становништва	25,6	25,5	34,8	39,6	42,9	49,3
Очекивано трајање живота* (у годинама)	72,2	74,2	75,6	78,4	80,2	81,8

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * Пројекција за 2032, 2042. и 2052. UN data.

Економски ефекти старења становништва још пластичније показују однос броја запослених и броја пензионера:

- Број запослених је у периоду 2011–2024. повећан за више од 450 хиљ. Ради се о тзв. регистрованој запослености, без података о регистрованим индивидуалним пољопривредницима (њихов број је у периоду 2015–2023. пао за 40 хиљ., са 93,3 хиљ. на 53,6 хиљ.);
- Истовремено, број пензионера је имао веома благе варијације: 1,686 милиона у 2011, највећи број је регистрован 2014. (1,739 милиона), да би након тога број пензионера благо стагнирао до краја 2024, односно последње три године се кретао око 1,65 милиона;
- Однос броја запослених и броја пензионера у периоду 2011–2017. је био јако неповољан (1,1 : 1), што је било узроковано како ниском запослености тако и повољним условима за превремено пензионисање, политичким факторима (велико бирачко тело), системским проблемима и др. Повољнији макроекономски однос је започет 2018. (1,2 : 1) и континуирано побољшаван у периоду 2019–2024. (1,4 : 1).

Табела 73. Однос броја запослених и броја пензионера, 2011–2024.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024*
Број запослених (у хиљ.)	1.866	1.866	1.865	1.845	1.896	1.921	1.977	2.053	2.101	2.149	2.213	2.253	2.307	2.318
Број пензионера (у хиљ.)	1.686	1.703	1.723	1.739	1.736	1.728	1.720	1.715	1.708	1.692	1.660	1.652	1.651	1.656
Рацио запослених и пензионера	1,11	1,10	1,08	1,06	1,09	1,11	1,15	1,20	1,23	1,27	1,33	1,36	1,40	1,40

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * XI 2024.

4.5.2. Издаци за пензије

У последњој деценији (2013–2024) просечна издвајања за пензије износила су 9,9% БДП-а, али је приметан тренд пада до 2023, са 11,5% у 2013. на 8,6% у 2023. и висок раст у 2024. Према прелиминарним и непотпуним подацима за 2024. (закључно са новембром 2024), услед високог раста пензија од 14,4%, њихово учешће у БДП-у је повећано на 9,5%, односно учешће издатака за пензије у БДП-у се налази 2024. на истом нивоу као 2019.

Табела 74. Издаци за пензије и њихово учешће у БДП-у

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024*
Издаци за пензије (млрд. РСД)	495	503	483	487	494	521	540	564	585	623	759	909
% у БДП-у	11,5	11,6	10,8	10,4	10,0	9,9	9,5	9,8	8,9	8,4	8,6	9,5

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а и МФ-а. * Процена БДП-а и просечних издатака за пензије (I-XI 2024).

- Номинално, просечне пензије су у периоду 2012–2024 (I-XI) удвостручене, са 23 хиљ. РСД на 45,7 хиљ. РСД. Кумулативан реални раст у периоду 2013–2023. био је свега 2,7%, односно просечно 0,25% годишње. Међутим, услед високог раста пензија у 2024. реална стопа раста у периоду 2013–2024. подиже се на 1,36% (кумулативно 17,5%).

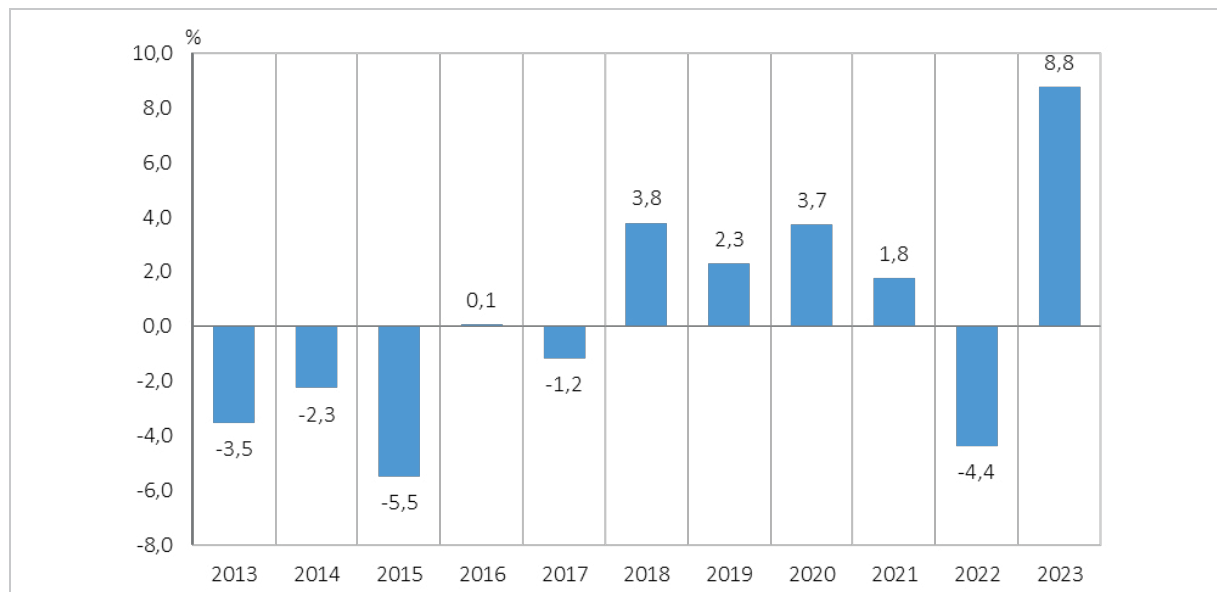
Табела 75. Тренд просечне месечне пензије (РСД)

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024*
23.024	23.947	24.085	23.196	23.488	23.913	25.317	26.343	27.759	29.377	31.432	38.320	45.723

Извор: прорачун на основу података РЗС-а и МФ-а. * I-XI 2024.

- Пензије су у периоду 2013–2017. реално континуирано падале током спровођења фискалне консолидације, закључно са 2017. Након тога, осим реалног пада у 2022. за -4,4%, током периода 2018–2023. оне су реално континуирано расле (у 2023. реални раст је износио 8,8%). У 2024, према прелиминарним подацима, очекује се двоцифрен реални раст пензија (око 15%).

Графикон 44. Реални раст пензија, 2013–2023.

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а и МФ-а.

4.5.3. Резултати моделске пројекције издатака за пензије

Анализа утицаја демографског старења на буџетске издатке за пензије базирана је на моделској симулацији кључних егзогених варијабли у наредном периоду и на основу њих симулација укупних издатака за пензије у БДП-у. Сам поступак је прилагођен истраживању, односно коришћени су прилагођени обрасци реномираних домаћих и страних експерата⁵⁴, као и студије реномираних институција⁵⁵.

У контексту демографских пројекција до 2052. методолошки поступак предикције укупних издатака за пензије у периоду до 2052. се састоји од две иницијалне симулације, односно предикције две кључне егзогене варијабле:

1. **Предикција раста БДП-а (просечан раст 2025–2052. од 3%);**
2. **Предикција броја пензионера.**

Предикција броја пензионера базирана је на резултатима Пописа из 2022. и демографских пројекција РЗС-а до 2052. (средња варијанта са очекиваним миграцијама), а сам методолошки поступак се састоји из неколико корака:

- Предикција старијег неактивног становништва 65 и више год. (N_{65}) се утврђује на основу сразмере из Пописа 2022. (98,12% неактивног у сразмери 1,88% активног становништва 65 и више год.);
- На основу односа броја пензионера и старијег неактивног становништва (Попис 2022) утврђује се пондер за предикцију броја пензионера (BP_t) до 2052;
- Применом обрасца $BP_t = N_{65} * \text{пондер}$, пројектује се број пензионера до 2052.

Модел се базира на следећој релацији основних варијабли:

$$P_t/Y_t = (PP_{t-1} (1+g_t) BP_t) / (Y_{t-1} (1+r_t))$$

Легенда:

N_{65t} — пројекција неактивног становништва 65 и више год.

BP_t — пројекција броја пензионера

g_t — стопа реалног раста просечних издатака за пензије

Y_t — пројекција реалног БДП-а

r_t — пројектована стопа реалног раста БДП-а

PP_t — просечан издатак за пензије (у односу на број пензионера)

P_t — укупни издаци за пензије

На основу предложеног модела могуће је симулирати два сценарија:

1. Симулација реалног раста просечних издатака за пензије на основу учешћа претпостављаних укупних издатака за пензије у БДП-у и пројектованог броја пензионера, и
2. Симулација учешћа укупних издатака за пензије у БДП-у на основу претпостављених реалних стопа раста просечних издатака за пензије и пројектованог броја пензионера.

⁵⁴ Здравковић, Домазет, Никитовић, 2012; Nestić, Babić, Čondić-Jurkić, Marušić, Rašić Bakarić, Švaljek, 2006.

⁵⁵ Институт економских наука у Београду, Центар за демографска истраживања - Институт друштвених наука, Економски институт у Загребу и др.

Резултати симулације реалног раста просечних издатака за пензије 2025–2052.

Егзогене варијабле (претпоставке):

- Просечан реални раст БДП 2025–2052 је 3%;
- Пројектован број пензионера до 2052;
- Однос укупних издатака за пензије у БДП у периоду 2032–2052. константно просечно годишње 10%.

Табела 76. Симулација реалног раста просечних издатака за пензије

	Yt* (хиљ. РСД)	Pt (хиљ. РСД)	Ppt	Bpt	Pt/Yt	gt (%)
2022	7.458.761.900	623.066.478	377,18	1.651.890	8,40	-4,4
2023	8.817.763.400	759.340.690	459,84	1.651.315	8,61	8,8
2024	9.604.800.000	908.662.324	548,68	1.656.100	9,46	14,4
2032	12.167.073.278	1.216.281.758	717,81	1.694.430	10,00	3,6
2042	16.351.529.067	1.635.152.907	986,45	1.657.620	10,00	3,3
2052	21.975.087.740	2.197.508.774	1312,21	1.674.666	10,00	2,8

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * У ценама 2024.

Закључак:

- **Просечан број пензионера 2025–2052. је 1673792, коефицијент варијације је низак (0,7%);**
- **При просечној стопи раста БДП-а од 3% у периоду 2025–2052, пројектованог броја пензионера и циљаног учешћа од 10% укупних издатака за пензије у БДП-у, просечна реална стопа раста издатака за пензије у истом периоду би била 3,2%.**

Резултати симулације учешћа укупних издатака за пензије у БДП-у, 2025–2052.

Егзогене варијабле (претпоставке):

- Просечан реални раст БДП-а 2025–2052 је 3%;
- Пројектован број пензионера до 2052;
- Реалне стопе раста просечних издатака за пензије од 4,2% (просек 2018–2024).

Табела 77. Симулација реалног раста просечних издатака за пензије

	Yt* (хиљ. РСД)	Pt (хиљ. РСД)	Ppt	Bpt	gt (%)	Pt/Yt
2022	7.458.761.900	623.066.478	377,18	1.651.890	-4,4	8,40
2023	8.817.763.400	759.340.690	459,84	1.651.315	8,8	8,61
2024	9.604.800.000	908.662.324	548,68	1.656.100	14,40	9,46
2032	12.167.073.278	1.292.055.667	762,53	1.694.430	1,042	10,62
2042	16.351.529.067	1.907.303.715	1.150,63	1.657.620	1,042	11,66
2052	21.975.087.740	2.907.637.077	1.736,25	1.674.666	1,042	13,23

Извор: Прорачун на основу података РЗС-а. * У ценама 2024.

Закључак:

- **При просечној стопи раста БДП-а од 3% у периоду 2025–2052, пројектованог броја пензионера и циљаних реалних стопа раста издатака за пензије од 4,2%, укупни издаци за пензије у БДП-у би имали континуиран раст: 10,6% у 2032, 11,7% у 2042. и чак 13,2% у 2052.**

Кључне препоруке креаторима јавних политика се односе на реформу пензионог система (постепено повећање старосне границе за одлазак у пензију и оптимизација механизма доприноса), подстицање институција за управљање пензијама да усвоје стратегије диверсификоване алокације средстава и побољшање ефикасности управљања инвестицијама, све у циљу ефикаснијег решавања утицаја старења становништва на пензионе системе и обезбеђења одрживог развоја друштва.

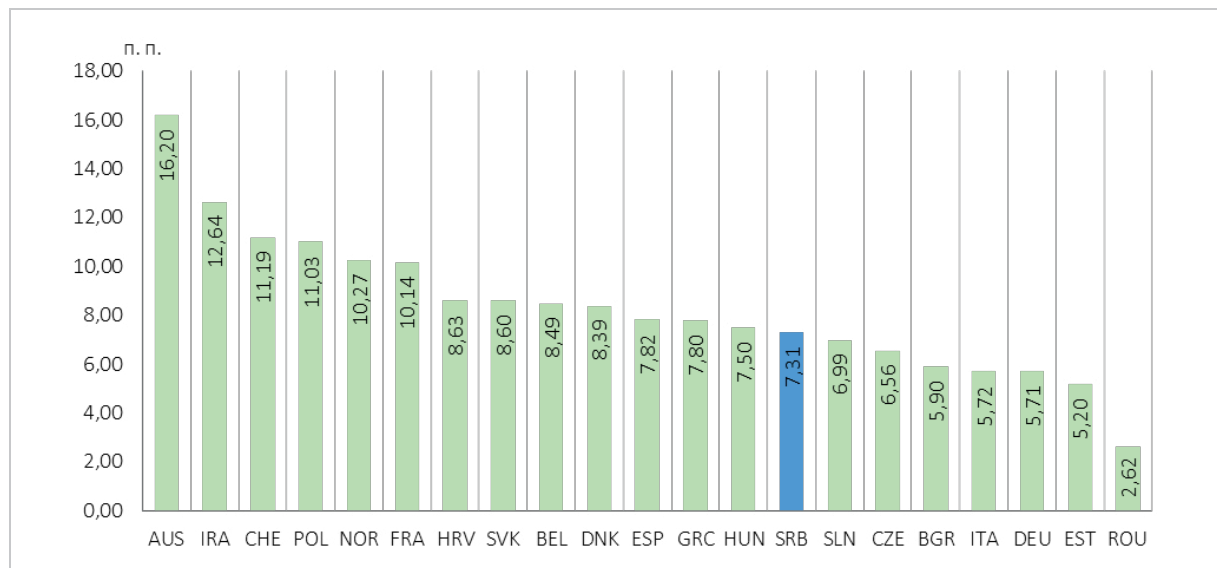
4.6. МЕЋУЗАВИСНОСТ СТЕПЕНА РАЗВИЈЕНОСТИ И ОБРАЗОВНЕ СТРУКТУРЕ

Унапређење људског капитала кроз процес образовања и стицања различитих знања и вештина је за све транзиционе државе развојни приоритет највишег нивоа. Виши ниво образовања омогућава појединцима боље позиционирање на тржишту рада, а комплетном друштву излазак из круга сиромаштва, смањење неједнакости и већу социјалну кохезију. Бројна релевантна истраживања су закључила да је стопа повраћаја у образовање позитивна и значајна, али су варијације по државама велике у зависности од степена развијености.⁵⁶ Такође, истраживања су показала да су стопе повраћаја највеће код терцијарног образовања⁵⁷, као и да су високе разлике у зарадама у зависности од степена образовања.⁵⁸ Стопа повраћаја је висока у оним државама код којих је однос удела терцијарног и примарног образовања низак. Ипак, најважнији аспект из угла покретача раста јесте корелација између образовне структуре и степена развијености (БДП/ст.).

У образовној структури најважнија је динамика промена, односно брзина раста удела становништва са терцијарним образовањем, јер управо контингент становништва са високим образовањем који поседује сет вештина и знања диференцира земље по јачини људског капитала, односно по јачини кључних ресурса за одрживи раст и развој.

- Промена удела терцијарног образовања у Републици Србији у последњем међупописном периоду је успорена (раст за 7,31 п. п.), имајући у виду да је удео терцијарног образовања најнижи од свих транзиционих држава (22,2%), осим у Румунији (14,6%). Примера ради, у Пољској је раст овог удела 11,2 п. п., у Хрватској 8,6 п. п. итд.;

Графикон 45. Промена удела терцијарног образовања у европским земљама, 2011–2023.

Извор: Прорачун на основу података Евростата, ажурирано 12.09.2024.

⁵⁶ На глобалном нивоу стопа повраћаја у образовање износи око 10% по години школовања, односно једна додатна година школовања у просеку доприноси повећању зараде за 10%. У најразвијенијим државама она повећава зараду 3–5%, док у најнеразвијенијим (државе подсахарске Африке) и до 15%.

⁵⁷ Стопе повраћаја улагања код високог образовања су 15%, код основног образовања су ниже (око 10%), а најниже код средњег образовања (7%).

⁵⁸ Истраживања су доказала да у Републици Србији особе са највишим основним образовањем остварују у просеку зараду за око 10% мању од особа са средњим образовањем, а да особе са средњим остварују 21% нижу зараду у просеку од особа са високим образовањем (Вуксановић, 2021).

- У целом транзиционом периоду 2002–2022. однос између терцијарног и примарног образовања у Републици Србији се повећао са 0,28 у 2002. на 0,97 у 2022. Удео примарног образовања смањен је за 17 п. п., секундарног је повећан за 12 п. п., а терцијарног удвостручен (раст од 11 п. п.);

Табела 78. Промене односа удела терцијарног и примарног образовања у Републици Србији, 2002–2022.

	Без школске спреме	Примарно образовање	Секундарно образовање	Терцијарно образовање	Непознато	Однос терцијарног и примарног образовања
2002	5,66	40,06	41,07	11,03	2,18	0,28
2011	2,68	31,76	48,93	16,24	0,40	0,51
2022	1,01	23,07	53,08	22,44	0,40	0,97

Извор: Прорачун на основу пописа становништва 2002, 2011. и 2022.

- Компаративна анализа показује да је у 2023. **однос најобразованијег и најмање образованог удела од свих транзиционих држава најмањи у Румунији (0,59) и Републици Србији (0,98)**, што је двоструко ниже од истог односа у Пољској (2,45), Естонији (2,13) и Словачкој (1,84). Ово је посебно из угла констатације да је стопа повраћаја у образовање највиша у земљама са ниским односом удела најобразованијег и најмање образованог удела;

Табела 79. Однос удела терцијарног и примарног образовања у европским државама, 2023.

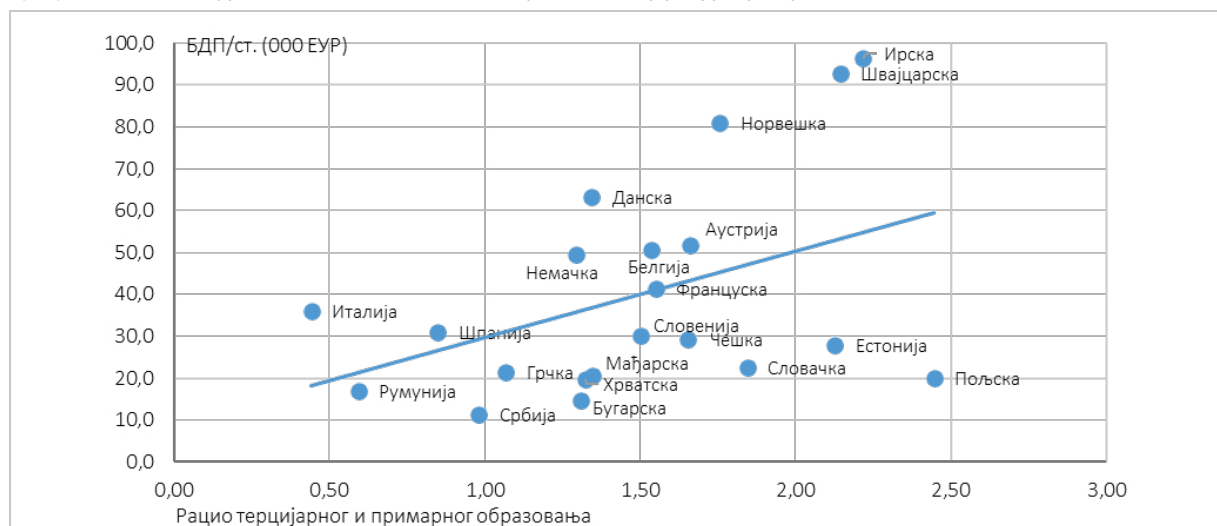
POL	IRA	CHE	EST	SVK	NOR	AUS	CZE	FRA	BEL	SLN	HUN	DNK	HRV	BGR	DEU	GRC	SRB	ESP	ROU	ITA
2,45	2,22	2,14	2,13	1,84	1,76	1,66	1,65	1,55	1,53	1,50	1,35	1,34	1,32	1,31	1,29	1,07	0,98	0,85	0,59	0,44

Извор: Прорачун на основу података Евростата, ажурирано 12.09.2024.

Корелација између образовне структуре и степена развијености у европским државама је позитивна (коефицијент корелације у 2023. у транзиционим европским државама 0,484).

- Земље које имају квалитетнију образовну структуру становништва су развијеније, односно имају већи БДП/ст.** Закључак обухвата све транзиционе економије, док у групи развијених европских држава изузетак представљају медитеранске државе Италија и Шпанија које имају низак однос удела терцијарног и примарног образовања (0,44 и 0,85), али висок БДП/ст. Најнижи ратио терцијарног и примарног образовања и БДП-а/ст. је у Републици Србији, Румунији и Бугарској.

Графикон 46. Међузависност БДП-а/ст. и образовне структуре у европским земљама, 2023.

Извор: Прорачун на основу података Евростата, ажурирано 12.09.2024.

РЕЗИМЕ

Фокус истраживања у студији *Демографске промене и економски раст у Србији* усмерен је на сагледавање кључних ефеката демографске транзиције на економски раст у Републици Србији у протеклом транзиционом периоду 2001–2023. Посебан акценат је дат резултатима Пописа становништва, домаћинства и станова у 2022, демографским структурним трендовима и предикцији кључних варијабли економског раста у контексту демографских пројекција за Републику Србију до 2052. Истраживање је указало да су демографске и економске промене у новом миленијуму у знаку завршетка демографске транзиције у свим транзиционим државама, односно да су демографски пад, негативни миграциони процеси радно-способног становништва и старење становништва у директној корелацији са смањењем буџетских прихода, оптерећењем пензионих фондова и нижим економским растом.

Резултати пописа становништва из 2022. су показали да се укупна популација у Републици Србији (без АП КиМ) налази на истом нивоу као и пре 60 година (око 6,5 милиона становника). У међупописном периоду 2002–2022. укупна популација се смањивала по просечној годишњој стопи од -0,6%. Тачка демографског прелома из позитивног у негативни природни прираштај је била 1991. Из угла економског раста посебну тежину има континуиран пад радно-способног становништва, као и висок заостатак за осталим транзиционим државама у сегменту образовних структурних показатеља. Демографска регресија се посебно одразила на неразвијеном и приграничном подручју Србије, за протекле две деценије са подручја 34 неразвијене општине укупно становништво је смањено за више од 30%.

У контексту демографске транзиције просечан раст привреде у транзиционом периоду 2001–2023. од 3,2% је био изнад просечне стопе раста транзиционих држава и двоструко већи од просечне стопе раста у ЕУ-27. Расту су највише допринеле инвестиције, раст услуга и размењивих сектора. Након спровођења фискалне консолидације, макроекономска стабилност је допринела расту животног стандарда. Стопа запослености (АРС) је 2016–2023. порасла са 40,7% на 50,2%, а стопа незапослености је двоструко смањена (са 18,9% на 9,4%).

Резултати истраживања ефеката демографских промена на економски раст детерминисани су чињеницом да се раст БДП/ст у последњој деценији убрзавао у условима смањења становништва и релативно ниске продуктивности. С обзиром да су демографске пројекције до 2052. (средњи сценарио) указале да ће наредне три деценије становништво падати по просечној стопи од -0,8%, животни стандард је могуће повећавати само на основу раста продуктивности, односно извори раста у наредном периоду зависиће искључиво од раста продуктивности. Моделска симулација је показала да пројектовани пад радно-способног становништва и очекивани раст продуктивности, смањују укупан економски раст у интервалу од 40-50% у периоду 2022–2052. Симулацијом маргиналног капиталног коефицијента и циљаног дугорочног просечног раста БДП до 2052, при садашњој стопи ефикасности инвестиција, потребно је повећати учешће инвестиција у БДП са садашњих 22,6% на 28%, или значајно повећати ефикасност инвестиција. Поред тога, у истраживању је анализиран утицај демографског старења на издатке за пензије кроз моделску симулацију кључних варијабли.

Ефекте недостатка радне снаге и фискалног притиска услед буџетске оптерећености растућим пензијским обавезама и трошковима здравства и дуготрајне неге, могле би ублажити циљане реформске политике (повећање старосне границе за одлазак у пензију, пронатални порески подстицаји и др.), раст продуктивности и технолошке иновације.

SUMMARY

The focus of the research in the study *Demographic changes and economic growth in Serbia* is directed at examining the key effects of the demographic transition on economic growth in the Republic of Serbia in the past transition period 2001-2023. Special emphasis is given to the results of 2022 Population, Households and Housing Census, demographic structural trends and the prediction of key variables of economic growth in the context of demographic projections for the Republic of Serbia until 2052. The research indicated that demographic and economic changes in the new millennium are a sign of the completion of the demographic transition in all transition countries, i.e. that demographic decline, negative migration processes of the working-age population and population aging are directly correlated with a decrease in budget revenues, a burden on pension funds and lower economic growth.

The results of 2022 Census showed that the total population in the Republic of Serbia (excluding AP KiM) is at the same level as 60 years ago (about 6.5 million inhabitants). In the inter-census period 2002-2022 the total population decreased at an average annual rate of -0.6%. The demographic turning point from positive to negative natural growth was 1991. From the perspective of economic growth, the continuous decline in the working-age population is of particular importance, as is the high lag behind other transition countries in the segment of educational structural indicators. Demographic regression was particularly reflected in the underdeveloped and border areas of Serbia, over the past two decades, the total population in the area of 34 underdeveloped municipalities has decreased by more than 30%.

In the context of demographic transition, the average economic growth in the transition period 2001-2023 of 3.2% was above the average growth rate of transition countries and twice the average growth rate in the EU-27. Investments, growth of services and tradable sectors contributed the most to growth. After the implementation of fiscal consolidation, macroeconomic stability contributed to the growth of living standards. The employment rate (LFS) increased from 40.7% to 50.2% in 2016-2023, and the unemployment rate was half reduced (from 18.9% to 9.4%).

The results of the research on the effects of demographic changes on economic growth are determined by the fact that GDP/pc growth in the last decade has accelerated in the conditions of population decline and relatively low productivity. Given that demographic projections until 2052 (medium scenario) indicate that the population will decline at an average rate of -0.8% over the next three decades, it is possible to increase the standard of living only on the basis of productivity growth, i.e. the sources of growth in the coming period will depend exclusively on productivity growth. Model simulation has shown that the projected decline in the working-age population and the expected productivity growth reduce overall economic growth by 40-50% in the period 2022-2052. By simulating the incremental capital coefficient and the targeted long-term average GDP growth until 2052, at the current investment efficiency rate, it is necessary to increase the share of GDP investment from the current 22.6% to 28%, or significantly increase investment efficiency. In addition, the research analysed the impact of demographic aging on pension expenditures through a model simulation of key variables.

The effects of labour shortages and fiscal pressure due to the budgetary burden of growing pension obligations and healthcare and long-term care costs could be mitigated by targeted reform policies (increasing the retirement age, pro-natal tax incentives, etc.), productivity growth, and technological innovation.

ЛИТЕРАТУРА

Acemoglu, D., Mühlbach, N., & Scott, A. J. (2022a). The rise of age-friendly jobs. *Journal of the Economics of Ageing* 23.

Acemoglu, D., Mühlbach, N., & Scott, A. J. (2022b). The increasing age-friendliness of US employment. VoxEU.

Aiyar, Sh., Ebeke, Ch., & Shao, X. (2016). The Impact of Workforce Aging on European Productivity. IMF, WP 16/238. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16238.pdf>

Анђелковић Ђоковић, М., & Јовановић Гавриловић, Б. (2024). Утицај демографских промена на тржиште рада у Србији. Економске идеје и пракса, 52/2024. <https://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/10/0312.pdf>

Atkinson, A. B. (2014). After Piketty? *The British Journal of Sociology*, 65: 619-638. PubMed. Web of Science.

Бајец, Ј. (2021). Аврамовићева изгубљена битка за „тврдо буџетско ограничење“. АВРАМОВИЋ: ХИПЕРИНФЛАЦИЈА, СТАБИЛИЗАЦИЈА И РЕФОРМЕ. САНУ. Научни скуп, стр: 295-303.

Baldwin, R., & Teulings, C. (2014). *Secular Stagnation: Facts, Causes and Cures*. CEPR Press.

Banerjee, R. (2012). Population growth and endogenous technological change: Australian economic growth in the long run. *Economic Record*, 88: 214-228. Web of Science.

Bloom, D. E., & Canning, D. (2004). *Global demographic change: Dimensions and economic significance* (NBER Working Paper No. 10817). Washington, DC: National Bureau of Economic Research.

Bloom, D. E. (2019). *Live Long and Prosper? The Economics of Ageing Populations*. CEPR Press.

Bloom, D. E, Kuhn, M., & Prettnner, K. (2024a). Fertility in high-income countries: trends, patterns, determinants, and consequences. *Annual Review of Economics* 16:159–84.

Bloom, D. E, Kuhn, M., & Prettnner, K. (2024b). Confronting low fertility rates and population decline. VoxEU.

Borjas, G. (2013). *Immigration and the American worker*, Center for Immigration Studies. Washington, DC. <https://cis.org/Report/Immigration-and-American-Worker>

Bucci, A. (2015). Product proliferation, population, and economic growth. *Journal of Human Capital*, 9: 170-197. Web of Science.

Colby, S. L., & Ortman, J. M. (2014). The baby boom cohort in the United States: 2012-2060. *Current Population Reports*. Washington, DC: U.S. Census Bureau. <https://census.gov/prod/2014pubs/p25-1141.pdf>

Comin, D. (2006). *Total factor productivity*. New York University. <http://people.hbs.edu/dcomin/def.pdf>

Conesa, J. C., Kehoe, T. J., Nygaard, V. M., & Raveendranathan, G. (2020). Implications of increasing college attainment for aging in general equilibrium. *European Economic Review* 122, 1–22.

Cooley, T., Henriksen, E., & Nusbaum, Ch. (2024). Demographic change: Individual blessing, but headwinds for European growth. *European Economic Review*. <https://cepr.org/voxeu/columns/demographic-change-individual-blessing-headwinds-european-growth>

- Edere, P. (2006). Innovation at Work: The European Human Capital Index. Lisbon Council Policy Brief. <https://lisboncouncil.net/wp-content/uploads/2020/08/European-Human-Capital-Index.pdf>
- Eurostat. (2024). *Demography of Europe – 2024 edition*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024>
- Eurostat. (2020). *Technical compilation guide for pension data in national accounts*. 2020 edition. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-gq-20-008>
- European Commission. (2023). Prospects for long-term productivity growth. In Quarterly Report on the Euro Area, Vol. 22, No 1. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/f0bc1dea-791e-408b-80b3-de2c0e4e3897_en?filename=ip201_en_chapter%20III.pdf
- European Commission. (2021). *The 2021 Ageing Report. Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070)*. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/58bcd316-a404-4e2a-8b29-49d8159dc89a_en?filename=ip148_en.pdf
- Gordon, R. J. (2016). *The rise and fall of American growth: The U.S. standard of living since the Civil War*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hanson, G., & McIntosh, C. (2016). Is the Mediterranean the New Rio Grande? U.S. and EU immigration pressures in the long run. *Journal of Economic Perspectives*, 30(4), 47-82. Web of Science.
- Heady D. D., & Hodge, A. (2009). The effect of population growth on economic growth: A meta-regression analysis of the macroeconomic literature. *Population and Development Review*, 35: 221-248.
- Јакопин, Е. (2024). Економске детерминанте развијености предузетништва у Србији. ЕФ. Крагујевац
- Јакопин, Е. & Чокорило, Н. (2024). *Извозна конкурентност привреде Републике Србије*. РЗС. Београд.
- Јакопин, Е. & Чокорило, Н. (2023). *Раст и структурне промене у привреди Републике Србије*. РЗС. Београд.
- Јакопин, Е. Бајец, Ј. & Пауновић, Б. (2016). Regional resilience: structural analysis, entrepreneurship and specialisation. *Економика предузећа, Year LXIV, Issue 1-2*: 93-109.
- Kuhn, M., & Prettnner, K. 2023). Rising longevity, increasing the retirement age, and the consequences for knowledge-based long-run growth. *Economica* 90(357): 39-64.
- Lianos, Th. P., Pseiridis, A., & Tsounis, N. (2023). Declining population and GDP growth. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10: 725. <https://www.nature.com/articles/s41599-023-02223-7>
- Maddison, A. (2001). *The world economy: a millennial perspective*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/the-world-economy_9789264189980-en.html
- Mann, D. (2015). *The President's Column* (NPG-155). Negative Population Growth. <http://npg.org/presidents-column/the-presidents-column.html>
- Milanovic, B. (2016). *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mierau, J. O., & Turnovsky, S. J. (2014). Demography, growth and inequality. *Economic Theory*, 55: 29-68. Web of Science.
- Msemburi, W., Karlinsky, A., Knutson, V., Aleshin-Guendel, S., Chatterji, S., & Wakefield, J. (2023). The WHO Estimates of Excess Mortality Associated with the Covid-19 Pandemic. *Nature* 613(7942): 130–13
- Nerlich, C., & Schroth, J. (2018). The economic impact of population ageing and pension reforms. ECB Economic Bulletin, Issue 2/2018. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ebart201802_02.en.pdf

Nestić, D., Babić, Z., Čondić-Jurkić, I., Marušić, Lj., Rašić Bakarić, I., & Švaljek, S. (2006). *Analiza dugoročnih fiskalnih učinaka demografskih promjena*. Економски институт Загреб.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:213:670025>

Neumark, D., Burn I., & Button, B. (2019). Is It Harder for Older Workers to Find Jobs? New and Improved Evidence from a Field Experiment. *Journal of Political Economy* 127(2): 922–970.

Nikitović, V. (2022). Višeslojna priroda depopulacije u Srbiji – noviji trendovi i izgledi. *Izveštaj o ljudskom razvoju*, UNDP

Novak, A., Čepar, Ž., & Trunk, A. (2016). The role of expected years of schooling among life expectancy determinants. *International Journal of Innovation and Learning*, 20(1): 5.

https://www.researchgate.net/publication/303462678_The_role_of_expected_years_of_schooling_among_life_expectancy_determinants

OECD. (2016). *OECD compendium of productivity indicators 2016*. Paris

Pinkus, D., & Ruer, N. (2024). Beyond retirement: a closer look at the very old.
<https://www.bruegel.org/analysis/beyond-retirement-closer-look-very-old>

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

Ранђеловић, С. (2019). Утицај снажног демографског пада на привредни раст у Србији и региону. QM 57. <https://fren.org.rs/category/kvartalni-monitor/>

Roser, M. (2019). Demographic transition: Why is rapid population growth a temporary phenomenon?
<https://ourworldindata.org/demographic-transition>

P3C. (2024). *Економски активно становништво које обавља zanimanje, prema zanimanju, delatnosti i radnom statusu*. <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3104020802?languageCode=sr-Latn>

P3C. (2024). *Пројекције становништва Републике Србије 2022-2052*.

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20246009.pdf>

P3C. (2023). *Старост и пол, 2022*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>

P3C. (2023). *Домаћинства према броју чланова*.
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234005.pdf>

P3C. (2023). *Школска спрема, писменост и компјутерска писменост, 2022*.
<https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234006.pdf>

P3C. *Скраћене апроксимативне таблице морталитета: 2018-2022, 2013-2017, 2009-2012, 2002-2008*.

Sethy, S. K., Sahoo, H. (2015). Investigating the relationship between population and economic growth: An analytical study of India. *Indian Journal of Economics and Business*, 14: 269-288.

Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70: 65-94. Web of Science.

Shackleton, R. (2013). *Total factor productivity growth in historical perspective* (Working Paper 2013-01). Washington, DC: Congressional Budget Office.

Țarcă, V., Țarcă, E., & Moscalu, M. (2024). Social and Economic Determinants of Life Expectancy at Birth in Eastern Europe. MDPI. <https://www.mdpi.com/2227-9032/12/11/1148>

Thakur, A. K., Kassam, A., Stoop, W. A., & Uphoff, N. (2016). Modifying rice crop management to ease water constraints with increased productivity, environmental benefits, and climate resilience. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 235, 101-104. Web of Science.

Tumwebaze, H. K., & Ijjo, A. T. (2015). Regional economic integration and economic growth in the COMESA region, 1980-2010. *African Development Review*, 27: 67-77. Web of Science.

United Nations. (2024). *World Population Prospects 2024*. Online Edition.

Yao, W., Kinugasa, T., & Hamori, S. (2013). An empirical analysis of the relationship between economic development and population growth in China. *Applied Economics*, 45: 4651-4661. Web of Science.

Yoo, P. (1994). Boom or bust? The economic effects of the baby boom. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 76(5): 13-22.

Вуксановић, Н. (2021). Колико се исплати улагање у образовање у Србији? QМ бр. 67. <https://www.fren.org.rs/wp-content/uploads/2022/03/Osvrt.pdf>

Wesley, E., & Peterson, F. (2017). The Role of Population in Economic Growth. *SAGE Open*, 7 (4)

World Bank. (2017). *World development indicators*.

<https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

World Bank. (2024). Human Capital Index. <https://ourworldindata.org/grapher/human-capital-index-in-2018?tab=table>

UN (2022a). United Nations Population Division. World Population Prospects 2022.

<https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>

UN (2022b). United Nations Population Division. World Population Prospects 2022: Methodology of the United Nations population estimates and projections. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 4.

https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2022_Methodology.pdf

UN. (2024). *World Population Prospects 2024*. <https://www.un.org/development/desa/pd/world-population-prospects-2024>

Здравковић, А., Домазет И., & Никитовић, В. (2012). Утицај демографског старења на одрживост јавних финансија у Републици Србији. *Становништво*, (1): 19-44.

Одсек за комуникацију и информисање
Тел.: 011/24-01-284
Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека
Тел.: 011/24-12-922, лок. 408
Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 113
Тираж: 50
Периодика излажења: повремена

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

314.116(497.11)"2001/2023"
330.35(497.11)"2001/2023"

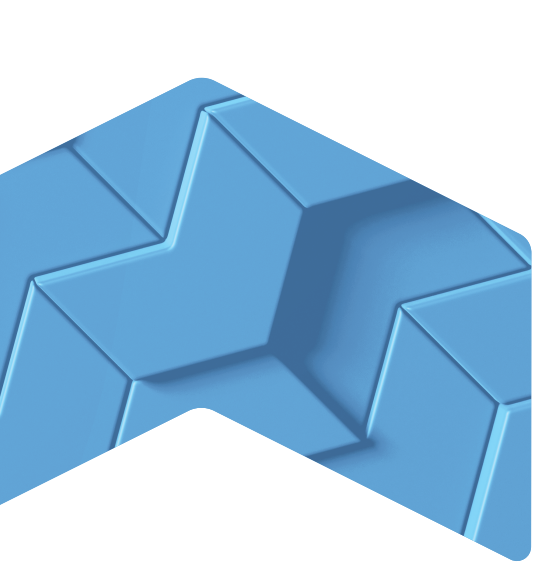
[ПОПИС становништва, домаћинстава и станова 2022. године]. Демографске промене и економски раст у Србији / [приредио Институт економских наука ; израда карата Милутин Раденковић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2025 (Београд : Републички завод за статистику). - 113 стр. : илустр. ; 30 cm

На насл. стр.: Србија, попис 2022. - Тираж 50. - Стр. 3: Предговор / Бранко Јосиповић. - Библиографија: стр. 110-113. - Summary.

ISBN 978-86-6161-280-0

а) Демографске промене -- Србија -- 2001-2023 -- Статистика б) Економски раст -- Србија -- 2001-2023 -- Статистика

COBISS.SR-ID 165519625

Попис становништва, домаћинстава и станова
2022. године

Демографске промене и економски раст у Србији

Разноврсним аналитичким и статистичким инструментима аутори су сагледали кључне транзиционе структурне перформансе раста у Републици Србији, али централна нит у целом истраживању је анализа утицаја продуктивности на економски раст у контексту протеклих и очекиваних негативних демографских трендова. Поред тога, упоредном анализом трендова у образовној структури, посебно је наглашена међузависност образовне структуре и степена развијености, односно да су земље које имају квалитетнију образовну структуру становништва развијеније, имају већи животни стандард.

Проф. др Јуриј Бајец

Ради се о комплексном, мултидимензионалном, методолошки захтевном и заокруженом истраживању, које покрива широк временски дијапазон и укршта анализу трендова и структурних перформанси кључних макроекономских и демографских варијабли у Републици Србији. Актуелност студије појачавају кључни резултати истраживања: прво, да је у контексту континуираног демографског пада и све већег контингента старије популације, једини одрживи извор раста јачање продуктивности, друго, да је, поред већег обима инвестиција, много битније повећати ефикасност инвестиција, и треће, да је генератор одрживог раста подизање образовне структуре становништва.

Проф. др Благоје Пауновић

Фокус истраживања је усмерен на комплексну анализу утицаја демографских промена на економски раст, примарно кроз директан утицај на кључне макроекономске показатеље раста. Посебан методолошки допринос овог истраживања, поред динамичке структурне анализе демографских и економских показатеља, представља упоредна анализа са транзиционим европским државама, као и моделска симулација пројектованих кључних демографских и економских варијабли.

Проф. др Велимир Шећеров